

VERSLAGEN

VAN DE

BUITENGEWONE CONGRESSEN
DER S. D. A. P. GEHOUDEN OP
23, 24 EN 25 DEC. 1917, TE UTRECHT
EN OP 2 EN 3 FEBR. 1918, TE ARNHEM

268

BOEKHANDEL EN UITGEVERSMIJ „ONTWIKKELING“, PALEISSTRAAT 43, AMSTERDAM

INHOUD.

Verslag Buitengewoon Congres 1917.

Congresbesluiten.

Verslag Buitengewoon Congres 1918.

Congresbesluiten.

**Voorstel tot herziening van de Statuten en het Huishoudelijk
Reglement der Partij.**

VERSLAG VAN HET BUITENGEWOON CONGRES DER S. D. A. P. GEHOUDEN OP 2 EN 3 FEBR. 1918, TE ARNHEM.

In „Musis Sacrum” is tegen tweeën de zaal sterk bezet, als de vice-voorzitter SCHAPER den hamer laat vallen ter opening van het congres. Hij begint met mededeeling van een telegram van den voorzitter Vliegen, dat hij wegens ongesteldheid verhinderd is te komen. Hij uit de hoop, dat onze kranige congressen-voorzitter weer spoedig hersteld zal zijn. (A p l a u s.)

Dit congres zal, zegt spr., een der belangrijkste worden die de partij ooit gehouden heeft. De hier te vallen beslissing zal lange jaren van groote betekenis blijven. De tegenstanders loeren op onze beslissing en hoe het besluit ook uitvalt, het zal zeker critiek uitlokken, maar daar kunnen wij tegen. Wij hebben al voor zoovele heete vuren gestaan! Wat men moge zeggen, wij besluiten op onze eigen motieven.

De wereld is thans vol gisting. In Rusland heerscht het schrikbewind, in Duitschland braken groote politieke stakingen uit. Ook in ons land gist het wegens het levensmiddelen-vraagstuk, waaromtrent ook dit congres een gewichtige beslissing zal hebben te nemen. Anarchisten en anderen beginnen daaromtrent een beweging; wij zullen kalm afwachten hoe het loopt; in elk geval volgen wij slechts onze eigen politiek.

Wij gaan nu het tijdperk van het algemeen mannenkiesrecht in; er komen in vele districten 38, 40, ja 45 pCt. nieuwe kiezers bij, — het is geen grootspraak als wij zeggen dat dit grootendeels stemmen voor ons moeten zijn en dit congres zal hun het richtsnoer geven (A p l a u s.).

Belangrijke besprekingen zullen, in een zeer beknopt bestek, in deze dagen gehouden moeten worden; zoowel de debaters als de inleiders zullen zich hebben te bekorten. Spr. opent dus het congres met de beste wenschen voor het welslagen. (A p l a u s.).

Het eerst is aan de orde een inleiding over

onze algemeene politiek,

door TROELSTRA te houden. De eigenaardige toestand in binnen- en buitenland verplicht te beginnen met dat milieu te schilderen, waarbinnen wij weldra onze verkiezingen zullen hebben te voeren. Wij leven in een revolutionairen tijd. In de verschillende oorlogvoerende landen wordt de vredesbeweging steeds sterker en daarmee de botsing tusschen het socialistische proletariaat en de machthebbers van het oogenblik. Het was de bedoeling van Stockholm die vredesbeweging tot een flinke vlam aan te blazen. Stockholm heeft op dien weg eenige flinke stappen gezet, maar de weg is lang. De tweede stap is gedaan door de huidige Russische regering, niet gebonden als zij is door banden die andere socialistische partijen te veel vast houden. In Europa geeft dat een

toestand van gisting en of men dat mooi of minder aangenaam vindt, het gaat in de richting van ons aller vredeswenschen.

Naast die vredesbeweging staat in alle landen de ellendige economische toestand en het verzet der bevolking daartegen. Geen land is er, waar niet geklaagd wordt. Men kan de regeeringen niet verantwoordelijk stellen voor de belemmering van invoer van noodzakelijke levensmiddelen, maar wel voor het feit, dat zij in dezen tijd van groote schaarschte niet voor gelijke verdeling der voorraden zorgt, niet tot dat doel kapitalisme en oorlogswinst energiek aantast. Vandaar een gevoel van verbittering, dat zich richt tegen elke staatsorde, een neiging tot anarchistisch denken en voelen bij de arbeidersmassa's van Europa. De vruchtbare bodem daartoe is de politieke en zedelijke malaise, die sedert het uitbreken van den oorlog aanwezig is. Tegenover den nood der massa ziet men een openlijk aansturen op hyperkapitalistische politiek; men voelt zich in een maatschappij die indruischt tegen de gevoelens en behoeften der massa. Ontstemming, revolutionair temperament, groeiende wil om uit te leven wat er in de massa woelt en gist, — dit alles verzet zich meer en meer tegen de, door den oorlogstoestand geschapen tactiek aller partijen, om zich tot steun der regeering een zekeren breidel aan te leggen.

Van de Russische revolutie gaat de revolutionaire geest over Europa heen. De ontmaskering der Deutsche annexatie-doeleinden door de Bolschewiki heeft in Oostenrijk en nu ook in Duitschland een groote stakingsbeweging verwekt. De vloed der Russische, ja der beginnende Europeesche revolutie spoelt reeds tegen de grenzen van ons land.

Naast die revolutie, zooals wij die verstaan, met het scherp omgrensd doel der verovering van de staatsmacht door het proletariaat voor oogen, zien wij ook de anarchie meer en meer opdoemen. Anarchie, wat nog niet anders dan anarchisme is. Het anarchisme hebben wij reeds sedert lang met vrucht bestreden, maar de anarchie hebben wij nog niet gekend. Maar in den aanvang van den oorlog is reeds door mij voorspeld, dat, als het moordbedrijf lang zou duren, het geloof in de bestaande politieke partijen bij de massa zou verdwijnen, en dat dan in Europa zou komen de toestand van anarchie. Tot dusver zijn daarvan nog slechts ernstige symptomen aanwezig, maar het oog ervoor sluiten kunnen wij niet. In Zwitserland zien wij gevallen van rebellie in het leger en een Züricher blad spreekt van een geest der bevolking aldus: Zij willen de revolutie tot elken prijs; en de leus is: weg met de partijen, weg met de vakbewegingsbourgeoisie, weg met de roode priesterheerschappij en leve de proletarische sovjets. Uit het nuchtere en bezadigde Denemarken lezen wij van 29 Jan.,

dat de syndikalisten voornemens waren raadhuis en parlamentsgebouw te bezetten en dat de regeering met de hulp der arbeidersbeweging maatregelen hiertegen nam. Dit spreekt boekdeelen.

Hoe is de toestand in ons land? Er is sedert jaren een campagne gevoerd door anarchisten en door sociaaldemocratische dissidenten. In normale tijden kregen zij geen voet aan den grond, terwijl het ons gelukt is onze politieke oogmerken te verwezenlijken. Hun mislukken lag aan den geest der arbeiders en de ver dwaasdheid der leiders. Ik heb altijd het inzicht gehad, dat de vrij straffe vakbeweging een zeer praktisch denkende S. D. A. P., die ook uitteraard reactie oproepen onder nog ongeschoolde elementen, allicht een vrij sterke oppositiebeweging van radicalen en meer principiele elementen kon wekken. Het is vooral de haat en het fanatisme waarin de leiders der tegenbeweging zich hebben vastgewerkt, die de voornaamste oorzaak is van de zwakte dier oppositiebeweging. In Zweden is die links-socialistische beweging veel sterker, maar staat zij dan ook onder veel verstandiger en practischer leiding. Maar toch komt het mij voor, dat thans de tijd aangebroken is, dat althans in een stad als Amsterdam hun invloed sterker kan worden, als het hun gelukken zal een beweging op touw te zetten, die kan spreken tot de verbeelding der massa en de bourgeoisie met vrees zal vervullen. De thans op touw gezette beweging kan het grootste ongeluk worden voor het land en ook voor de arbeiders. De leuze dier beweging is niet te verwezenlijken, door geen enkele regeering, ook niet door een regeering uit die beweging zelve samengesteld. Het is een schijn-revolutionaire beweging, geboren uit haat tegen de S. D. A. P., maar als wij er niet in slagen om aan de massa duidelijk te maken, dat slechts de weg dien wij wijzen, heilzaam voor hen is, zou die beweging vat kunnen krijgen, ook op onze eigen volgelingen en het gebouw, in jarenlange moeite door ons opgetrokken, ernstig kunnen schaden.

De tactiek, die de S.D.A.P. verplicht is geweest gedurende den oorlog te volgen, heeft de massa even weinig kunnen bevredigen als ons zelve, maar gaf daardoor voet aan die hatelijke en onbillijke critiek, die uit de oppositiebeweging op ons is uitgeoefend. Wat onze oorlogstactiek betreft, mag gerust gezegd worden, dat, behalve de Russische, geen enkele partij zoo hard voor den vrede heeft gewerkt als de onze. (A p p l.) Voor vrede en internationale ontwapening heeft de S.D.A.P. gedaan wat redelijkerwijs van haar mocht worden verwacht. De levensmiddelenverzorging was sedert het oorlogsuitbreken het eerste nummer op het programma van onze beweging en elke stap voorwaarts is afgedwongen door het voorbeeldig optreden der moderne arbeidersbeweging, terwijl zij die steeds als de ware broeders poseeren niets hebben gedaan dan belachelijke eischen te stellen; wij onzerzijds hebben tegen alles in met volle kracht onze plicht gedaan tegenover het volk.

Onze politiek had verder ten doel ons land buiten den oorlog te houden. Niet met ijdele leuzen als anti-militarisme en wat dies meer zij, maar door practische middelen hebben wij dit hooge doel nagestreefd en daartoe hebben wij dan ook de mobilisatie aanvaard en de buitenlandse politiek der regeering goedge-

keurd. Maar dit bracht dan ook mee, dat wij wel eens wat door de vingers moesten zien, ten einde deze vredelievende regeering aan het roer te houden. Intusschen hebben wij ook ten aanzien van oorlog en marine onze Arnhemse motie konsekwent doorgevoerd; wij hebben die motie niet gebruikt als een vrijbrief om het militarisme te aanvaarden, maar om het te houden binnen de engste grenzen.

Ten opzichte van de grondwetsherziening heeft deze regeering haar vollen plicht gedaan, maar de algemeene opvatting is, dat de regeering nu ook wel gaan kan. Wanneer dan ook ernstige acties om de regeering te doen vallen, achterwege blijven, is dit een gevolg hiervan, dat over enkele maanden de verkiezingen toch een nieuwe regeering zullen brengen. Den minister van Buitenlandsche Zaken wensch menigeen te behouden, maar overigens vertoont de regeering tal van onduldbare gebreken, die doen blijken, dat zij afgeleefd is, zoodat wij haar zonder gemoedsbeweging zullen zien verdwijnen, want dankbaarheid bestaat in de politiek niet.

Heb ik u tot dusver schaduwzijden getoond, er zijn ook groote lichtzijden. Onze eigen beweging is in geen tijdperk nog zoo geweldig in macht en beleekenis toegenomen; de sociaaldemocratie wordt een zaak van het oogeblik. Maar ook dat heeft eigenaardige gevolgen. Men gevoelt ons noodig te hebben en dat is een juist gevoel. De socialistische arbeidersklasse is in dezen oorlog gebleken te zijn het onmisbare element, waarmee elke regeering rekening heeft te houden, maar tegen welke in ook geen enkele regeering zich meer kan handhaven. Dat beseffen de burgerpartijen meer en meer. Als er stakingen in munitiefabrieken uitbraken, moesten de regeerders zich wenden tot sociaaldemocratische partij en moderne vakbeweging. Het gevaar hiervan is, dat de regeering van ons wel gaarne zouden maken de politie-agent der regerende partijen, de waakhond der bezittende klasse. Die wensch speelt ook de hoofdrol bij de pogingen der regeerders om sociaaldemocraten in hun midden op te nemen. Het gevaar is, dat de sociaaldemocratie zou ophouden de revolutionaire macht te zijn. Ik behoeft wel niet te zeggen, dat door ons nimmer zoo'n rol van waakhond zal worden aanvaard. (A p p l a u s.)

Politieke en economische versterking der arbeidersklasse, dat is nu onze allereerste taak. Zich niet te vergapen aan schijnsuccesen, die vaak meer wanhoop aan eigen kracht dan bewustzijn van eigen kracht verraden, — blijven wat wij waren: de werkers aan de verovering der staatsmacht en de vestiging van het socialisme. Als wij anarchistische bewegingen tegengaan, doen wij het niet om het kapitalisme te handhaven, maar om onze revolutionaire macht in stand te houden. Is er thans een revolutionaire geest in Nederland, dan is het onze taak niet om dien tegen te gaan, maar om er gebruik van te maken voor zoover dat met onze doeleinden overeenkomt. (A p p l a u s.)

De algemeene werkstaking is thans in Amsterdam uitgeroepen. (G e l a c h.) Hulde aan den Amsterdamschen Bestuurdersbond, die in zijn manifest toont zich niet te willen vergapen aan den schijn, maar zijn oude standpunt, zijn ouden strijd te willen voortzetten. Dat manifest heeft mijn volledige instemming en terecht wordt er daarin op gewezen, dat, terwijl de vertegenwoordigers van het P. A. S. nimmer

iets in de levensmiddelencommissie hebben gepresteerd, hun werkstaking thans de honger voor de arbeiders zou beteekenen. De Amsterdamsche arbeiders zullen beseffen dat dit de woorden zijn van klassegenooten en kameraden, die niet willen dat voor een schijn de kracht der arbeidersbeweging op het spel zal worden gezet.

Onder de stormen der revolutie moeten wij nu een nieuw politiek tijdperk in, moeten wij vooruit, met nuchter hoofd, eigenlijk nu eerst een begin maken met den werkelijken socialistischen strijd. Onze huidige strijd voor kiesrecht enz. was feitelijk geen socialistische strijd; ons program was eigenlijk een wat scherper uitgedrukt burgerlijk program. Verbetering van den arbeiderstoestand onder het kapitalisme was ons doel en de socialistische doeleinden werden meer in cursusvergaderingen behandeld. Inzake sociale voorzorg en verzekering is er bij de verschillende partijen verschil van methode maar zij stuiten niet meer op een muur van kapitalistischen onwil. Integendeel is er een opvatting van berusting onder leiding van Treub en zijn Economischen Bond, berusting bij de sociale wetgeving, berusting ook bij de vakbeweging, al moet getracht worden de leiders daarvan in te palmen, door met hen samen te spreken over de economische belangen na den oorlog, waarvan dan ook een deeltje winst voor hen zal afvallen. Het moderne grootkapitaal heeft ook van den oorlog geleerd, — en geprofiteerd.

De sociaal-democratie kan zich met die vroeger gevolgde politiek niet meer vergenoegen. De politieke eischen wijken naar den achtergrond, behoudens de vervollediging van de politieke democratie. Het grootkapitalisme draagt feitelijk de schuld der huidige vreeselijke wereldcatastrofe. Daarop vóór alles te wijzen is voor onzen toekomstigen strijd van het grootste belang. Zoo is voor mij het imperialisme het uitgangspunt van onze nieuwe politiek. Tegen die imperialistische elementen, tegen het grootkapitaal is zoowel onze strijd voor vrede als onze strijd tegen de ellende der arbeiders gericht. Dat is een strijd tot aanval en verweer. Het grootkapitaal tracht den staat aan zich dienstbaar te maken, in zijn bedrijven te betrekken tot steun, niet tot leiding en invloed. Hierover zal Wibaut nader spreken. Het is geen academische toekomstkwestie; wij zitten er midden in. Er is nu een wetsontwerp, om den staat voor $7\frac{1}{2}$ van de 24 millioen gulden te doen deelnemen aan een hoogovenbedrijf, waarvan het de rente zou waarborgen. Als die zaak in behandeling komt, zult gij zien, wat daar alleen aan vastzit, zoo o. a. protectionisme, versterking van het militarisme en verzwakking van onze buitenlandsche positie. Inzake de Djambipetroleum-exploitatie wil de regeering, in weerwil van een uitspraak der Kamer, denzelfden weg uit. Wij hebben ons dus al aanstonds zeer krachtig te verwerpen tegen die nieuwe grootkapitalistische politiek.

Wij hebben verder te bedenken: de democratie is nog niet voltooid. De Eerste Kamer is er nog altijd.....

VAN KOL: De leege hulzen.

TROELSTRA: Dat weet ik niet, maar die hulzen liggen ons daar in den weg. Misschien zal weldra blijken dat die Eerste Kamer minder beteekent dan volgens de letter der grondwet het geval is. In elk geval is een directe

nieuwe grondwetsherziening tot opruiming der Eerste Kamer niet mogelijk. Maar het algemeen vrouwenkiesrecht moeten wij gauw hebben. De oorlog bracht te dien opzichte noodgedwongen groote vooruitgang van denkbeelden bij de bourgeoisie. Daardoor kreeg Engeland het vrouwenkiesrecht. Met volle overtuiging verklaar ik dan ook, dat, als wij het algemeen vrouwenkiesrecht als een der eerste punten op ons programma stellen, het onmogelijk zal zijn, voor welke politieke combinatie ook, om dat tegen te houden. (Applaus.) Over de heele wereld gaan wij in dat opzicht juist met reuzenschreden vooruit: naast Engeland getuigen het de Vereenigde Staten, Frankrijk, Zwitserland en Hongarije. In Duitschland is meer eenheid tusschen burgerlijke en socialistische vrouwen, ook tusschen sociaaldemocratische meerderheid en minderheid gekomen, om thans practisch en actueel het algemeen vrouwenkiesrecht aan de orde te stellen. Mochten wij het geluk hebben, dat wij een paar socialistische vrouwen in de Kamer brachten, dan zullen zij, wat het algemeen vrouwenkiesrecht betreft, groot succes hebben en niet zijn roependen in de woestijn. (Applaus.)

Helaas zal ook de zaak der ouderdomsrente wel weer in de nieuwe Kamer ter sprake moeten komen. Wij zullen dan zeker geen genoeg kunnen nemen met iets als het huidige tweeguldens-pensioentje, maar hebben te zorgen voor een werkelijk en beteekenend staatspensioen. (Applaus.) Een der groote punten zal verder zijn de democratisering der buitenlandsche politiek. Sterk zullen wij ons hebben bezig te houden met de salarissen der ambtenaren, die alles te wenschen overlaten; de ambtenaren beginnen zich stevig onder de vlag van het N. V. V. te organiseren; onze taak zal het zijn aan den warwinkel, het oude spinrag een einde te maken en een toestand te scheppen, waardoor de ambtenaren met lust zullen werken en niet behalve dienaren ook verschoppelingen van den staat zijn. (Appl.)

VAN KOL: Zoo komen de professoren ook nog in de S. D. A. P.

TROELSTRA: Die hebben wij er al verscheidene. — Wat het militarisme betreft, de mobilisatie zal tijdens den oorlog gehandhaafd moeten worden, dat gaat niet anders. Met de toevoegingen van Sneek, bij amendement voorgesteld, kan het Partijbestuur zich ten volle vereenigen.

Inzake het koloniale vraagstuk bestaat geen volkomen klaarheid onder ons en dat heeft zich gewroken aan het optreden van eenige zich noemende sociaaldemocraten in de Oost. Sneevliet meent met een internationale frase in de Oost op dezelfde wijze te kunnen werken als in onze Westersche landen, terwijl juist het ontwaken van het gevoel van nationale saamhoorigheid der inlanders de voorwaarde is tot de mogelijkheid van elken strijd voor verheffing dier bevolking. Waar wij het recht van nationale zelfbeschikking eischen op ons vredesprogram, is het natuurlijk onmogelijk dat nationale recht te ontkenen voor de Indische bevolking. Dat standpunt vindt men dan ook in ons ontwerp-program rondweg aanvaard.

Thans kom ik tot wat velen uwer beschouwen als de hoofdzak van dit congres: de portefeuillekwestie. Wij komen niet tot u met

een concreet voorstel, dat kunnen wij niet. Wij stellen u niet voor mede een regeering te vormen, omdat wij niet weten, of de voorwaarden daartoe na de verkiezingen aanwezig zullen zijn. Maar de Zwolsche beslissing heeft den indruk gewekt, alsof onze partij in alle gevallen was tegen deelneming in een overigens burgerlijke regeering en dat heeft in 1913 de naverkiezingen al vertroebeld. Wij moeten daarbij te voren precies weten, hoe wij een overwinning in 1918 zullen gebruiken. In de Kamer is onzerzijds verklaard: wij zouden bereid zijn in een regeering te treden, doch alleen op voorwaarde dat het program dier regeering in groote lijnen met het onze overeenkwam. Ik heb in de Kamer wat aas daaromtrent uitgeworpen, maar ik heb weinig beet gekregen. (Gelach.) De zaak komt dus voor de burgerlijke partijen hierop neer: als gij, mijne heeren, ons wilt helpen om eenige groote eischen van ons te verwezenlijken, dan zijn wij van de partij. In 1913 hadden wij eigenlijk een burgerlijk-democratisch verkiezingsprogram en toen dat was aanvaard door alle liberale groepen, zou de regeering, waaraan wij dan moesten deelnemen, feitelijk een volkomen burgerlijk karakter dragen, terwijl dan nog daarenboven de vrij-liberalen er ook bij zouden zijn. Leest men nu onze Zwolsche motie van 1913, dan wordt daar vooral de eisch eener eigen sterke machtspositie gesteld, alvorens wij deel zouden gaan uitmaken van een regeering. Leest men ons tegenwoordig ontwerp-program en gaat men de politieke ontwikkeling van de laatste maanden na, dan blijkt, dat het nu vooral wordt een strijd tusschen vrij-liberale en sociaaldemocratische inzichten. Of de komende verkiezingen ons de 35 zetels zullen geven, die Wibaut in Zwolle in 1913 als eisch stelde? Dit is in elk geval zeker, dat, zooals Wibaut terecht dezer dagen in het „Weekblad” schreef, de revolutionaire oorlogsontwikkeling den toon voor den nieuwen toestand zal aangeven. Geen burgerlijke partij moet zich voorstellen dat wij azen op deelneming aan een burgerlijke regeering. Er zal geen sprake zijn van deelneming, als de oorlog aan de partijen niet het bewustzijn heeft bijgebracht, dat het kapitalisme aangetast en dat er meer socialisme komen moet. Heleen Ankersmit schrijft wel: misschien beloven zij het wel, maar zij doen het toch niet. Die gedachte komt uit een gevoel van zwakte voort; wie altijd denkt bij den neus genomen te zullen worden, heeft weinig machtsgevoel; dat is geen gevoel, waarmee men revolutie maakt; dat is niet het gevoel van een partij, die den tijd en de toekomst meeheeft. Het is wel wat waard in dezen tijd om in de regeering te zitten. Dan pas kijkt men achter de schermen en dat is vooral in een tijd als deze buitengewoon veel waard. Maar wat zal de betekenis zijn van zoo'n gemengd kabinet, waarin wij zouden treden? In 1913 in dat liberaal allegaartje van toen tredend, wisten socialistische minister vooraf, niets socialistisch te kunnen doen. Maar wanneer thans burgerlijke partijen zich bereid verklaren met ons een regeering te vormen op den grondslag van een program, dat zich keert tegen het grootkapitalisme en een werkelijk socialistische levensmiddelenvoorziening wil, dan beteekent dat, dat niet de socialisten treden in een burgerlijke regeering, maar de burgerlijken in een socialistische

regeering (applaus), dat de socialisten de leiding zullen hebben. Dat moeten onze toekomstige bondgenooten goed weten, want anders komt er niets van. Tot dusver zijn er wel die gaarne met ons in een regeering zouden willen zitten, maar er blijkt nog niets van een meerderheid, die in de richting van ons program zou willen werken. Ten aanzien van de staatsbemoeiing met de bedrijven heeft de heer Lohman gezegd: alleen bij uitzondering; de heer Nolens sprak er op vrij-liberalen toon over, maar de heeren der rechterzijde hielden zich voorzichtig in de ruimte; de heeren waren nog niet klaar en noch van den vrij-liberaal, noch van den rooden sociaaldemocraat aanvaardden zij gaarne een uitnoodiging tot een walsje.

VAN KOL: Nolens walst te slecht.

LOOPUIT: Beter een patertje langs den kant.

TROELSTRA: Nolens heeft zich alle wegen ongehouden, hij heeft zich niet gebonden.

MENDELS: Rome heeft zeven poorten.

TROELSTRA: En Nolens heeft maar tusschen twee te kiezen. Van de internationale ontwapening zijn de protestanten der rechterzijde tegenstanders, maar de paus is er voor. De „Tijd” constateerde, dat die oproep van den paus door de katholieken met weifeling is aangehoord. Dezer dagen heeft de katholiek Juten erover gesproken op een wijze waaruit wel blijkt dat hij van het militarisme niets wil weten. Men bedenke ook altijd, dat de katholieken massa's fabrieksarbeiders achter zich hebben. Rustig de zaak overwegende, meen ik, dat de zaak der internationale ontwapening wel eens bij gemengd burgerlijk-socialistische kabinetvorming een groote rol zou kunnen spelen.

Wat het algemeen vrouwenkiesrecht betreft, piekert de Liberale Unie wat erg over den leeftijd, maar och, dat zal wel beteren. Van de vrij-liberalen is te verwachten, beperkt vrouwenkiesrecht of uitstel. Rechts wil Kuiper: of geen of algemeen vrouwenkiesrecht, terwijl de katholieke staatspartij zich in stilzwijgen hult en de „Maasbode” zegt: „de katholieken zijn hiervoor zelfs niet lauw, zijnen is het meest teekenende”, maar er toch berustend aan toevoegt: desnoods schikken wij ons in het onvermijdelijke. Ik voor mij geloof niet dat de vorming van een gemengd kabinet op de zaak van het vrouwenkiesrecht zou behoeven af te stuiten.

Zoo zijn dus ons uitgangspunt en onze vooruitzichten. Bij alle onzekerheid kunnen wij niet verder gaan dan te zeggen: principieel wijzen we regeeringsdeelname niet af; er kunnen omstandigheden zijn, dat wij mogen, ja moeten deelnemen; in ieder geval zou zoo'n regeering de hoofdlijnen van ons program moeten aanvaarden. Maar pas na de verkiezingen kunnen wij de zaak precies beoordeelen en, als de zaak dan voor ons komt, zullen wij natuurlijk moeten beslissen op 'een buitengewoon congres. (Applaus.)

Onder de bestrijders der portefeuilles heeft R. Kuiper tot mijn genoegen erkend, dat ons huidige program veel scherper is dan het vroegere. Onder de tegenstanders was ook Mendels, die zich uitsprak voor de dictatuur van het proletariaat, maar niet concludeerde tot een aanval op de regeering daartoe, maar tot

een langen tijd van extra-parlementaire kabinetten.

VAN DEN TEMPEL: Daaruit kan je zien, dat hij toch eigenlijk een Mensjewik is. (Ge-lach.)

TROELSTRA: Als men voor de dictatuur van het proletariaat is, dan ook Sovjets, revolutie enz., maar dan niet zoo'n slappe conclusie als Mendels trekt. De huidige extra-parlementaire regeering heeft ons het algemeen kiesrecht en de onderwijs-bevrediging gebracht; in dat opzicht dus geen kwaad van haar. Maar het optreden van deze extra-parlementaire regeering beteekende op zichzelf reeds feitelijk de faillietverklaring der linkerzijde en dat maakt de buitengewone sterkte der regeering uit en ook de sterkte van de rechterzijde. Hoe Mendels zich bij voorkeur in zoo'n zwakke positie kan plaatsen, begrijp ik niet; dat zou op den duur het heele politieke leven doodden.

Wij zijn een macht, die den weg wijst naar de toekomst. Wij zijn een macht, georganiseerd als geen enkele andere politieke partij. Wij behoeven niet verslaagd te zijn in dezen tijd. Wij hebben geen reden om uit zwaktegevoel uit den weg te gaan voor burgerlijke tegenstanders. Maar wij hebben ook geen reden te heulen met revolutieschreeuwers uit de arbeidersklasse. Wij zijn sterk genoeg om onzen eigen weg te gaan. Wij gevoelen een groote verantwoordelijkheid, omdat wij ons sterk genoeg gevoelen om nog veel tot stand te brengen. Wij gevoelen de kracht om aan het hoofd der arbeidersklasse verder te marcheeren en als er aanleiding komt om in versnelden pas te marcheeren, zullen wij daarvoor niet terugdeinzen, maar het toejuichen en met snellen tred optrekken naar de toekomst, naar het socialisme. (Luid applaus.)

De **VOORZITTER** deelt nader namens het Partijbestuur mede, in welken vorm de beide amendementen-Sneek inzake militarisme worden overgenomen.

Thans neemt **WIBAUT** den voorzittershamer over, omdat over

arbeidswetgeving en sociale verzekering

SCHAPER als inleider optreedt.

Spr. zal beknoptelijk moeten inleiden, om nog vóór de pauze gereed te komen. Het zijn trouwens bekende onderwerpen, waarover het gaat. Hij acht intusschen deze zaken de punten van arbeiderspolitiek bij uitnemendheid. Troelstra zeide, dat wij tot heden hadden burgerlijke democratische programs. Maar dit zijn eischen, zooals ze ook op de burgerlijke programs zijn gebracht door de sociaal-democratie. De arbeidswetgeving lijkt nog niet naar veel, ook niet in de toepassing, maar wat vooral nog geheel ontbreekt, is de regeling van den arbeidsdag voor volwassen mannen. Als getuigenis van onzen practischen arbeid ligt daarvoor het wetsvoorstel van de sociaaldemocratische Kamerfractie, ook in christelijke arbeiderskringen geprezen. Binnenkort verschijnt hieromtrent de memorie van antwoord, begeleid door een herzien ontwerp, herzien naar de eischen van den tijd. Met name wordt de overgangstermijn naar den achturedag van acht op vier à vijf jaar verkort. Het Christelijk Nationaal Vakverbond en Patrimonium vragen ook den tienuredag,

met overgang naar den achturedag. Men late zich evenwel niet misleiden. Dat geschiedt onder directen invloed van Smeenk, maar het beteekent nog niet veel, als de rechterzijde het niet overneemt en daarvan zal, althans wat de antirevolutionaire partij betreft, geen sprake zijn. In Groningen zette men Smeenk op de candidatenlijst, maar als nr. 4, terwijl de conservatief-gezinde Zijlstra nr. 1 is en de eenige die gekozen wordt; nr. 4 wordt ten minste zeker niet gekozen. Een kwaad teken is het, dat de antirevolutionair Diemer, die een beter verleden heeft, de zaak aan het particulier initiatief wil overlaten, zooals hij dezer dagen in de anti-revolutionaire „Rotterdammer” schreef.

Ons wetsontwerp hebben wij onlangs met het N. V. V. besproken en daar was men eenparig van meening, dat het moest blijven: tienuredag met overgang naar den achturedag. Men zou kunnen vragen: waarom nog eerst den tienuredag? Maar dan vergeet men, dat in ons land, bijv. met name in Brabant, in de wolspinnerijen en weverijen, volgens het Verslag der Arbeidsinspectie over 1915, nog arbeidstijden van 14½, 13½ en 12½ uur zijn en dat er ook heele bedrijven zijn, waar de arbeidstijd nog geweldig lang is, zooals in het havenbedrijf. Wij moeten dus niet te min denken over den tienuredag. De beperking tot 10 uur is dus zeer urgent en met dat te eischen loopen we niet achter de feiten aan. Voor de continubedrijven natuurlijk 3 ploegen van 8 uur en verder komt Stenhuis' denkbeeld in aanmerking om een 2 ploegenselsel in te voeren, waar dat past. Een 8-uredag is practisch onmogelijk voor sommige bedrijven op dit oogenblik, b.v. hotelemployé's. Maar de overgang moet nu sneller zijn. Het P.B. neemt over het amendement-Amsterdam-22: Wettelijke regeling collectiefarbeidscontract. Ook wordt overgenomen de krachtige bestrijding der huisindustrie.

Het is een eerste eisch der arbeidersklasse dat op dit gebied in de komende periode groote dingen gebeuren. (A p p l a u s.)

Thans de sociale verzekering. Als de Eerste Kamer het wetsontwerp, nu pas ingediend inzake staatspensioen, aanneemt, dan zal iedereen, die het noodig heeft althans f 2.— per week bekomen, op 70-jarigen leeftijd. Als dit college het voorstel verwerpt, heeft 't tenminste dit nut, dat 't vaststaat. Dat er met f 2.— op 70-jarigen leeftijd overigens geen genoegen nemen, spreekt vanzelf.

Vooreerst dus de eisch: staatspensioneerings. Het was de vraag of wij met rechts een compromis konden sluiten om de wetten-Talma in te voeren en tegelijk het staatspensioen. Sannes stelde met Dujs en spr. op 15 Mei 1917 voor, dat de Kamer zou uitspreken, dat de ouderdomsverzekering uit de invaliditeitswet zou vervallen. De heer Snoeck Henkemans wil ook een compromis, maar zoo één, dat hij zijn zin krijgt. Smeenk heeft in „Patrimonium” van 28 Dec. 1917 over het compromis geschreven, dat wat de heer Henkemans voorstelt, geen concessie zijnerzijds bevat en dus geen compromis is. Hoe 't zij, wij hebben ons eigen program en blijven vechten voor de staatspensioneerings. (A p p l a u s.) Deze eisch leeft in breede kringen. Spr. kreeg een brief van een onnoozelen christelijken man, een kleinen kleer- of schoenmaker, die schreef: „Als Posthuma nou het staatspensioen maar gaf!”

Spr. schreef toen, dat minister Lely een zodanig ontwerp zou verdedigen, maar dat de christenen er tegen waren, en dat de Eerste Kamer het dreigde te verwerpen. Toen schreef hij terug: „Dat is een mooie christelijkheid, die daar tegen is!” Deze man is er achter! (A p p l a u s.)

Wil je een behoorlijke pensioneerings hebben, met verdubbeling van de uitkeering, verduubel dan de socialistische fractie! (A p p l a u s.)

De wet-Talma wil de ziekteverzekering zonder genees- en heelkundige hulp. Het is ongehoorlijk, maar Talma deed het onder den druk der medici. Ik protesteer tegen hun houding, en verheug me op hun geweten te hebben gewerkt, zoodat ze moties van „grootte verontwaardiging“ aannemen. (A p p l a u s.)

Mr. Elink Schuurman, een vooruitstrevend man, wil de verplichte verzekering niet meer. In een handig boekje bepleit hij vrijwillige verzekering. Dit is verkeerd.

De zegen der ziekteverzekering in Duitschland toont spr. aan door krasse cijfers.

In 1913 waren in Duitschland 13 millioenen leden in 21.342 kassen (317 minder dan in 1912, dus grooter kassen).

Uitgegeven in Marken voor:

Geneeskundige behandeling	60.317.655
Ziekengeld	155.253.162
Gezinsleden	6.288.194
Zwangerschap en bevalling	7.578.774
Bij overlijden	8.031.940

Vergoeding voor derden aan toegekende ziekenondersteuning 5.686.150
En wat aan verpleging en zorg voor herstellenden?

Voor verpleging in ziekenhuizen in 1913: 55.933.621 Mark. Zorg voor herstellenden 341.816 Mark. Tezamen 59.275.437 Mark.

Rekenen wij Duitschland elf maal grooter dan Nederland, dan zou dat zijn voor ons land 5½ millioenen Mark of 3⅓ millioenen gulden alleen voor herstellenden en ziekenhuisverpleging!

Op onze begroeting van 1918 voor Volksgezondheid (zonder kosten voor drinkwatervoorziening, steun aan vluchtelingen, drankwet-toezicht enz.) staat rond: 1½ millioenen gulden. De heele afdeling Volksgezondheid en armwezen, krankzinnigenwezen etc. zonder de Belgische vluchtelingen en de steuncomité's (alle volkshuisvesting erin) bedraagt rond f 3.019.000, dus nog ⅓ millioenen minder dan ginds alleen voor ziekenverpleging en herstellenden.

Daarbij in Duitschland beleggingen voor allerlei instellingen in 1910 721½ millioenen, nu denklijk 1 milliard voor: woningbouw, tehuizen ongehuwden, landbouwcrediet, ziekenhuizen, openbare gezondheid, opvoeding en onderwijs en andere werken van dien aard.

Wat de bezwaren over den „dwang“ in dezen betreft, spr. citeert uit een boek van Deutsche sociaaldemocraten over sociale verzekering het volgende:

„De dwang, zooals deze bij de Deutsche instellingen zich voordoet, heeft echter een in sociaal opzicht zeer beduidende keerzijde. Met den dwang is verbonden een groote mate van vrijheid in de doorvoering der sociale wetgeving, zooals wij ze anders nauwelijks op eenig rechtsgebied aantreffen. De uitvoering der arbeidersverzekering berust in de handen van vrije sociaalpolitieke lichamen, met uitgebreide rech-

ten van zelfbestuur bedeeld. In Duitschland maakt het zelfbestuur het mogelijk, dat die organen der arbeidersverzekering of op de meest verschillende gebieden der gemeenschap een veelomvattende en zegenrijke werkzaamheid hebben kunnen ontwikkelen (b.v. bevordering der volksgezondheid, door de meest verschillende maatregelen, ongeval- en ziektevoorkoming, strijd tegen het alcoholisme enz.) De deelnemers gevoelen niets van dwang, zij voelen zich integendeel wèl in de organisaties, die hun lief geworden zijn. . . . Zoo bestaat (op dit gebied) in Duitschland een veel grootere mate van vrijheid dan in die landen, welke genoodzaakt zijn de uitvoering der verzekering bij private maatschappij geregeld te bewaken.”

Wij moeten vasthouden aan de verplichte ziekenverzekering. De ongevallenverzekering moet uitgebreid over alle loontrekkenden. De arbeiders zijn nog steeds aan den willekeur der werkgevers overgeleverd en menig arbeider wordt de dupe.

Voorgesteld wordt door een afdeling op te nemen een grens ter betere regeling van den leeftijd. Een 16-jarige jongen, die invalide wordt, krijgt bijna niets. We zijn met hart en ziel voor een regeling, waarbij een onge man op later leeftijd bij algeheele invaliditeit veel meer zal trekken, maar kunnen 't niet in een verkiezings-program zetten. De loonbepalingen deugen niet. Een meisje, dat in seizoenarbeid bijna f2.— per dag verdiende, kreeg onlangs bij algeheele arbeidsongeschiktheid slechts een uitkeering naar f0,60, dus in 't geheel f0,42! Zoo zijn er meer wenschelijkheden, maar 't verkiezings-program kan alleen hoofd punten bevatten!

Het moederschapszorg-amendement-Amsterdam-zoo veel, nemen wij met groote sympathie over. Moederschapszorg wordt nu een apart onderdeel onzer zorg. (A p p l a u s.)

In verband met het amendement-mijnwerkersfonds neemt het partijbestuur op: spoedige invoering bij de wet van een algemeen mijnwerkersfonds (a p p l a u s.)

Wij ontraden het amendement: vaststelling bij wet van minimumlooenen bij mijnwerkers. Men kan niet te veel afdalen in een program. Dan moeten we 't voor alle arbeiders doen.

Ontraden wordt het amendement: staatspensioen op 60 jaar. Wij moeten met de voeten op den grond blijven en het is nu een te realiseeren voor de eerste 4 jaren.

Ook zijn wij tegen de opneming van den rechtstoestand van ambtenaren. Niet omdat we tegen het beginsel zijn, maar we kunnen niet alles opnemen.

De politiek van arbeidswetgeving moet een groote stuwkracht zijn in en buiten de Tweede Kamer, opdat de eerste zorgen voor de arbeider worden weggenomen en we leven onder een behoorlijke sociale verzekering. (K r a c h t i g a p p l a u s.)

Avondzitting.

Na opening der avond-zitting door SCHAPER, was het woord aan WIBAUT, ter inleiding der

economische en financieële paragraaf

van het ontwerp-verkiezingsprogram.

Vraagt men mij, zei hij, in enkele woorden deze paragraaf samen te vatten, dan zou ik zeggen, dat zij een aanwijzing geeft hoe de regeermacht zou zijn te gebruiken, om het economische leven te

stellen in gemeenschapsbeheer, om het te onttrekken van de winstmakerij der ondernemersklasse en in den dienst te brengen van het proletariaat, in zijn ruimsten zin genomen, dat is dus in den dienst van alle groepen wier belangen door het kapitalisme niet worden gediend doch geschaad.

Een vraag voorop. Heeft het praktische beteekenis, is het voor soc.-dem. geoorloofd, om zulk een anti-kapitalistisch program aan de kiezers voor te leggen en te zeggen, dat als de regeermacht komt te staan achter zulk een program, wij bereid zijn aan de regeermacht deel te nemen? Deze mogelijkheid, deze geoorlooftheid heeft Heleen Ankersmit bestreden in „Het Weekblad”, welk blad gij natuurlijk allen pleegt te spellen. Ware haar daar geleverd betoog juist, dan zou het voor soc.-dem. ongeoorloofd zijn met zulk een program voor de kiezers te komen, want dan zou het inzicht van het proletariaat worden vertroebeld en verduisterd. Ik moet dus aantoonen, dat genoemd betoog onjuist is. Onze partijgenoot heeft niet goed gezien, dat wij deze belangrijke punten van ons program zouden willen verwezenlijken samen met de bourgeoisie. Ik heb er reeds op gewezen, dat deze punten in hun wezen zijn anti-kapitalistisch. En wij vragen er niet de hulp voor van de draagster der ondernemersklasse. Wij vragen er echter den steun voor van die groepen, die zich tot voor kort op sleeptouw lieten nemen door de bourgeoisie, die tevreden waren met een toegeworpen brokje, doch wier oogen in deze tijden zijn opengegaan. Wij meenen die steun te kunnen vragen, omdat er een sterke en snelle verandering van inzicht in alle landen omtrent de macht van het proletariaat en wat het met die macht zou kunnen doen is waar te nemen. Wij zouden ons buiten den tijd stellen, als wij de bourgeoisie blijven zien als een gesloten massa, terwijl toch gebleken is, hoe sterk tegengesteld ook daar de belangen zijn.

Het is dus voor soc.-dem. geoorloofd en geboden te zeggen: als anti-kapitalistisch voelende, maar nog niet anti-kapitalistisch handelende groepen tezamen eene politieke meerderheid vormende zich plaatsen achter dit program, dan aanvaarden wij mee de regeermacht, om het uit te voeren. Daarmee verhelderen wij het inzicht van het proletariaat, want daarmee maken wij het duidelijk, dat anti-kapitalistische politiek, die tevens is soc.-dem. hervormingspolitiek, niet is een vage theorie, maar een werkelijkheid, die hun dagelijksch leven, hun eten en bestaanspeil beheerscht.

Zijn wij met zulk een program te vroeg? Ware dit zoo, dan hebben wij nog het goede gedaan. Want ik vraag Heleen Ankersmit: welke eischen stelt gij aan ons optreden tijdens de verkiezingen? Natuurlijk, even als ik, de sterkst mogelijke propaganda voor de socialistische gedachte. Welnu, als gij dan op grond van een practisch program kunt aantonen, wat met de staatsmacht is te doen voor een socialistische hervormingspolitiek, dan hebt gij voor de socialistische gedachte het beste gedaan wat er voor te doen is.

Zal er een meerderheid voor zulk een program worden gevonden? Troelstra heeft het aas in het parlement uitgeworpen, doch gebeten is er niet.

MENDELS: Er is maar één visch in het parlement: Snoeck Henkemans! (Vreugde).

WIBAUT: En die ééne visch heeft niet eens gebeten en niemand die daar rouwig om is! (Vroolijkheid.) Wij zouden, ondanks die afwijzende houding, blijven beneden onze taak, wanneer wij ons geen rekenschap gaven van de

mogelijkheden die uit den nieuwen toestand in Europa voortspuiten.

Het is voor den eersten keer, dat wij komen en kunnen komen met een verkiezingsprogram van anti-kapitalistischen inhoud, met een program van eischen die niet ook door burgerlijke partijen konden worden neergeschreven. Ik doel niet op eischen als 10-uren-dag en sociale verzekering, die op zichzelf van groot belang zijn, doch ook door anderen gesteld kunnen worden. Het is volstrekt niet onmogelijk, dat de Economische Bond, die de leiding neemt van het kapitalisme, onder de voorwaarde van: 10 ik houd er 9, in die richting iets wil doen. Deze program-eischen zouden ons op zichzelf dan ook niet drijven tot mede-regeeren.

Indien wij dat doen, dan zal het zijn, om te geraken tot ontwapening, met een begin van weigering van verder bewapenen, ook voor de koloniën. Dan zal het ook zijn om die stukken van het economische leven, die wij kunnen beheerschen, te brengen in gemeenschaps-beheer.

Hier ontmoet ik allereerst een blijvende organisatie der levensmiddelen-voorziening en voor zooveel noodig handhaving van het distributie-stelsel in den overgangstijd na den oorlog.

Is dat iets bijzonders? E wordt veel gedistribueerd, naar veler meening niet genoeg en niet goed, maar er wordt van alles geïstribueerd.

SCHAPER: Geen rundvleesch.

WIBAUT: Neen, helaas. Maar blijvende organisatie der levensmiddelen-voorziening beteekent: productie in eigen land en aanvoer van overzee te brengen in overheidsbeheer, te onttrekken aan de winstmakerij der ondernemers en te richten op doeltreffende voorziening. Het beteekent het onttrekken van den grond aan de beschikking der eigenaars. Daar ziet men nu ook al iets van. De regeering wijst aan wat verbouwd moet worden, loott premies uit, neemt den oogst in beslag. Zeker, maar waar is anders dan op papier te bemerken, dat op den grond datene zal worden verbouwd wat het allereerst voor de voorziening der bevolking noodig is? In een land, waar de graanvoorziening het zwakste punt is, neemt de met graan bebouwde oppervlakte af. Ja, van den graanoogst van 1917 was op 10 Januari 1918 nog maar 34 pCt. ingezameld; van de peulvruchten is nog maar 1/6 ingeleverd. (Beweging.) Waar is de rest? Laten wij hopen bij de boeren; wij moeten echter vreezen, dat belangrijke hoeveelheden graan gevoederd worden aan het vee. Na 3 1/2 jaar oorlog hadden er betere maatregelen dienen te zijn genomen. (Toestemming.) Wanneer wij nu spreken van blijvende organisatie op dit gebied, dan bedoelen wij een organisatie, die krachtig wil ingrijpen in den eigendom, niet alleen van den grond, maar ook op industrieel gebied. Het beteekent niet minder, dan dat de aanvoerhandel en de produktie, met behoud ten deele van partikuliere exploitatie, door de overheidsmacht zal worden gericht op een doeltreffende levensmiddelen-voorziening. Als er staat: blijvend, ook na den oorlog, dan is het, dat men zal inzien, dat het noodzakelijk wordt dit alles te onttrekken aan den speculatie-handel en de winst-productie. Alles moet overheerscht worden door de voorziening in de behoeften. Wij bedoelen niet, dat wij van de binnenlandsche productie willen maken een gesloten gemeenschap met beschermende rechten, maar dat wij daarnaast een aanvoerhandel willen stellen.

Is dat onmogelijk? Wij hooren dat dikwijls beverren. De staat, wordt gezegd, kan in sommige grootbedrijven dwingende voorschriften geven, maar hij kan het niet doen op het gebied van den landbouw.

Ik heb, om mij hiervan rekenschap te geven, de hulp gevraagd van onzen partijgenoot Mansholt. En het is merkwaardig, dat ten opzichte van een aantal door ons geëischte maatregelen, de mogelijkheid, ja de noodzakelijkheid van overheidsingrijpen door de deskundigen wordt erkend. In een officieel rapport van de Directie van den Landbouw wordt betoogd, dat voor verbetering, om te komen tot meerdere productie, van tienduizenden H. A., ingrijpen van den staat noodig is. Absolute macht over de polderbesturen is noodzakelijk, anders komt er niets van. Zulke citaten zijn in een groot aantal te vinden. Voorts heeft de gemeente Groningen haar groot grondgebied groepsgewijs in eigen beheer genomen en in directe exploitatie gebracht. Zijn de uitkomsten goed? Onze deskundige partijgenoot beantwoordt die vraag bevestigend. Heden worden groote complexen grond niet beheerd door eigenaar of pachter, maar door bezoldigde bedrijfsleiders. En ook daar gaat het best.

Moet de produktie worden gericht op de algemeene voorziening, dan moet zij zoo ruim mogelijk zijn. In het genoemde boekje van de directie van den Landbouw komt de verklaring voor, dat het in cultuur brengen van braakliggende gronden in ons land voor de voortbrenging van minstens evenveel beteekenis is als de drooglegging der Zuiderzee.

Wij stellen ons niet op het standpunt, dat dadelijk alle particuliere exploitatie van den grond moet worden uitgeschakeld, maar wij eischen wel een ingrijpen van overheidswege waar dit voor een ruimere productie wenschelijk is.

Voorts eischen wij overbrenging van voldoende geconcentreerde bedrijven, of van bedrijven die voor concentratie rijp zijn, in overheidsbeheer. De concentratie is in en door den oorlog enorm versterkt. Het gaat langs verschillende wegen. In de industrie door directe samenvoeging, in het groentenbedrijf door het veilingwezen, in het zuivelbedrijf door middel van productie-coöperatie. Groote en kleine ondernemers sluiten zich in de laatste tijden steeds meer aan een tot machtige organisaties. Zij hebben er een vastere, grootere en veiligere ondernemerswinst mede bereikt en zij willen dat in de toekomst nog verder bereiken. Het gaat op allerlei gebied in de richting van het monopolie. De arbeidersklasse meent nu, dat de staatsmacht moet worden aangewend om geconcentreerde bedrijven te naasten. De ondernemers willen den regeeringsteun gebruiken, om het kartellwezen te beschermen, gelijk mr. Kortenhorst heeft betoogd in de R. K. Werkgeversvereniging.

Aan beide kanten is het inzicht versterkt, wat met de staatsmacht kan gebeuren en dat heeft de noodzakelijkheid van onze economische paragraaf op den voorgrond gebracht. Onze vriend Samnes zegt in „De Socialistische Gids” volkomen terecht, dat de oorlog ons heeft geleerd, dat de technische voorwaarden aanwezig zijn, om de productie te richten op voorziening en ze te onttrekken aan de winstmakerij. Het gebruik van de staatsmacht zal moeten leiden tot een nieuwen opbouw van het economische leven.

Wat op het gebied van regeeringsingrijpen is gebeurd, is niet zeer nabij gekomen aan het ideaal dat ons daarbij voor oogen staat. Onze tegenstanders zeggen: dat heb je nu van dat staatsingrijpen. Maar als wij de staatsmacht kunnen aanwenden, zal het zijn, om het kapitaal-belang zoover mogelijk terug te dringen. En dan zal het anders gaan dan nu is geschied. Als twee hetzelfde doen is het niet hetzelfde. Ons ingrijpen zal heel andere, veel betere resultaten hebben.

Wat zullen de objecten van ons ingrijpen zijn? Wij denken aan het mijnbedrijf, het komende hoogoven-bedrijf, aan het groote overzee-vervoer, aan de exploitatie van de electriciteit, voor het platteland van het grootste belang. Wij denken aan een export-regeling, aan beoordeeling van welken uitvoer ook in normalen tijden geoorloofd zou zijn. Wij denken aan de exploitatie van het vervoer door de overheid, als het moet ook van de binnenscheepvaart. Het zou ons te ver voeren een volledige opsomming van alle mogelijkheden te geven.

Ik kom nu tot de financiële paragraaf. Wij stellen voor, dat de exploitatie van bedrijven o o k mag dienen tot versterking der rijksinkomsten. Ik ben niet van meening, dat wij met onze directe belastingen reeds aan het einde zijn gekomen. De medewerker J. in „Het Weekblad” heeft berekend, dat de oorlogswinstmakers nog 1000 miljoen mochten houden. De beleggingen hebben in de jaren 1914, 1915 en 1916 bedragen 1500 miljoen, waarvan 600 miljoen in nijverheid en handel. De reserves der bedrijfswinsten zijn aan de belastingheffing ontsnapt en die reserves moeten honderden miljoenen bedragen. Als men goed zoekt, zijn hier en daar nog wel eenige tien tallen miljoenen te vinden. De Engelsche minister Bonar Law heeft in een redevoering medegedeeld, dat van alle inkomsten 82 pCt. komt uit directe belasting van vermogen en inkomen. Hier blijft het er ver beneden. Maar daarnaast kunnen uit de door mij genoemde bedrijven heel wat miljoenen, die nu naar particuliere ondernemingen gaan, komen in de algemeene kas. Wij zullen er een goed gebruik van maken. Vast moet echter staan, dat de levensmiddelen-voorziening niet mag worden belast.

Spr. behandelde nu kortelijk de andere punten van de financiële paragraaf. Daarbij legde hij vooral nadruk op de herziening der financiële verhouding tusschen rijk en gemeente. Het is hoog tijd, dat die wordt doorgevoerd.

Het P. B. neemt over het amendement van Amsterdam 17, om de grens voor de Verdedigingsbelasting II sterk op te voeren boven f 1200. Het amendement van Amsterdam 15, om de dividendbelasting te vervangen door een belasting op de winst wordt in de belangstelling der Kamerfractie aanbevolen. Het amendement om de oorlogswinstbelasting op te voeren tot 50 pCt. is niet goed, omdat men nog verder moet kunnen gaan.

Tot slot betoogde spr. dat er een zeer sterk verband tusschen de economische en financiële paragraaf bestaat. Wij eischen groote hervormingen en zijn verplicht de richting aan te wijzen waarin wij de financiële middelen daarvoor willen vinden. Wij moeten de verantwoordelijkheid aanvaarden voor onze eischen, door die aanwijzing te doen.

Doet zich na de verkiezingen de situatie voor, waarin een voldoende meerderheid zich achter deze eischen plaatst, dan moeten wij deelnemen aan de regeering. Anders zou men terecht kunnen zeggen, dat wij niet durven omdat wij niet genoeg vertrouwen hebben in ons zelf.

STEMMEN: Juist!

WIBAUT: Herhaaldelijk verwijt men ons: Rood is duur! Dat aanvaarden wij als lof. Als Rood regeeren gaat, wordt het nog veel duurder. Blauw en Zwart zijn geslachten lang veel te goedkoop geweest voor de belangen der arbeidersklasse en der gemeenschap. En wij aanvaarden de consequenties van ons duur zijn. Ons besluit is: als het algemeen kiesrecht ons de middelen geeft om de regeermacht te gebruiken op de wijze als in onze economische en financiële paragraaf is aangegeven, dan aanvaarden wij de regeermacht. Dan

zullen wij nog niet zijn in het socialisme, maar dan zullen wij tot werkelijkheid maken een socialistische hervormingspolitiek, die ons nader tot het socialisme brengen zal. (Luid applaus).

DE VOORZITTER: Ik zal geen rantsoenering van den spreektijd invoeren. Amsterdam geeft het goede voorbeeld, door slechts één spreker aan te wijzen, laten andere groote steden ook zoo doen.

De discussie.

Mevr. POTHUIS-SMIT (Bond van Soc.-Dem. Vrouwenclubs) spreekt een paar woorden over het vrouwenkiesrecht. Over de wereld gaat een stroom die zich uitbreidt. In de landen wordt voor en na het vrouwenkiesrecht ingevoerd. In Engeland en Hongarije is het echter beperkt. In al die landen wordt het gegrond op de oorlogsdeelneming der vrouwen. Het is goed te weten, dat de socialistische vrouwen overal op zulke argumenten zich nooit beriepen. Zij gebruikten socialistische argumenten. Het kiesrecht zal de vrouw tot ontwikkeling brengen, geschikt maken voor den strijd in de socialistische samenleving.

In onze kringen denkt men vaak, dat de zaak ook in ons land reeds in orde is. Het gevaar dreigt echter van een beperkt vrouwenkiesrecht. Bij de Vrije Liberalen bestaat die neiging onmiskenbaar. Tegen dat gevaar moeten wij in, wij moeten met onze socialistische argumenten tot de vrouwen gaan. Er is bij de vrouwen nog zooveel in te halen. De gebondenheid aan het gezin, het moederschap houdt de vrouw ook in politieke zin gebonden. Heel de Partij moet zich voor de zaak spannen. De strijd voor het algemeen vrouwenkiesrecht is de strijd voor de bewustwording der arbeidersvrouw. In deze tijden is het zoo verbazend noodig, om de verwarring bij de vrouwen weg te nemen. Sommige groepen schuiven de vrouwen voorop en tot die vrouwen hebben wij allereerst te spreken van politieke rechten en organisatie.

Het materiaal ligt opgehoopt. Ik noem de levensmiddelenvoorziening en de ontwapening. Wij moeten de vrouwen leeren het politiek recht ook op deze beide punten te gebruiken. Een groote actie moet in verband daarmee worden gevoerd. Reeds in de volgende maand zal daarvoor de gelegenheid zijn bij de voorbereiding van den Internationalen Vrouwendag op 24 Maart; ook zullen wij op een der Pinksterdagen een landelijke meeting voor het vrouwenkiesrecht houden.

Een woord over de Moederschapszorg. Wij zien in het moederschap een maatschappelijke functie. De zorg er voor is schandelijk verwaarloosd door het kapitalisme. De gemeenschap zal haar plicht moeten doen en een premie-vrije moederschapszorg instellen. Wat de ontwerpen van Treub en Talma op de rechtsverzekering willen, is geen moederschapszorg. Wij willen een volledige zorg, waarbij betrokken zijn alle vrouwen beneden een zeker inkomen. De zorg moet beginnen nog voor de geboorte van het kind, er moet een uitkeering zijn bij de bevalling en ook daarna, voorts verloskundige hulp en geëigend voedsel, verzorging zoo noodig van het huisgezin, consultatiebureaux met verstrekking van zuigelingenvoedsel als zelfvoeding door de moeder onmogelijk is, voorts crèches, dat alles in onderling verband en volkomen kosteloos. Spr. wees op verschillende landen, waar meerdere der genoemde punten reeds in vervulling zijn gegaan. Misschien is het mogelijk bij behandeling der Ziektewet een en ander te doen regelen bij koninklijk besluit. Het beste ware een aparte wet. Wij willen geen zorg voor de moeder als voortbrengster van soldaten, maar als moeder van gezonde, krachtige kinderen, die

opgevoed kunnen worden voor ons ideaal. (Applaus.)

VAN DER WAERDEN (Amsterdam): Wij zijn in Amsterdam van 9 tot 24 afdeelingen uitgegroeid. Moesten alle afgevaardigden op het podium verschijnen, dan zou het van het goede teveel worden. Wij hebben besloten één onzer te doen spreken en misschien volgen van twee anderen nog enkele kleine opmerkingen.

Eerst iets over de economische en financiële paragraaf. Mijn taak is makkelijk geworden, doordat enkele financiële amendementen zijn overgenomen. Een financieel amendement blijft echter te verdedigen over, n.l. een vervanging van de dividend-belasting, door een winst-belasting, zoodat ook de reserves kunnen worden getroffen. Dat punt is door Wibaut zelf reeds sterk aanbevolen.

Een ander punt betreft de sociale verzekering en de arbeidswetgeving. De afd. Amsterdam 21 wil voor het staatspensioen doen vervallen de woorden „die het noodig hebben“ en in de plaats stellen: „alle loontrekkenden en daarmee gelijkgesteld“. Dat amendement ondervond echter zoo grooten tegenstand bij de andere Amsterdammers, dat het wordt ingetrokken. Hetzelfde geschiedt met een amendement betreffende de Ongevallenwet.

Zeven afdeelingen willen niet vasthouden aan den grondslag van den 10-urendag voor de arbeidstijdverkorting. De desbetreffende wet-Schaper is reeds 10 jaren oud en in dien tijd is al heel wat op dat gebied gebeurd. Voor zeer vele arbeiders zou invoering van een 10-urendag nog een zegen zijn, maar wij moeten vooraan gaan. In de grootindustrie brengt de behoefte van het bedrijf zelf arbeidstijdverkorting mee. Stork is reeds overgegaan tot invoering van den 8-urendag. Een conservatieve fabriek van massa-fabrikage te Amsterdam heeft uit zichzelf den 9-urendag ingevoerd. In Duitschland en Engeland is in veel bedrijven het ploegenstelsel (2 × 8 uren) ingevoerd. De oorlog heeft in die richting ook revolutioneerd gewerkt. Wij moeten vóór zijn en vóór blijven bij de maatschappelijke ontwikkeling. Wij doen niets vreemds als wij dat ploegenstelsel eischen, met een nog verdere verkorting dan 8 uur. De president-commissaris van de vennootschap Lever Brothers in Port Sunlight heeft verklaard, dat men komen moet tot verdere arbeidstijdverkorting en ploegenstelsel, om na den oorlog aan de concurrentie het hoofd te kunnen bieden. Reeds wordt voor 3 × 6 uur, door verschillende ploegen te arbeiden, bepleit.

Een woord omtrent onze eischen op koloniaal gebied. Aan de ontginning der delstoffen moet worden toegevoegd goevernements-exploitatie der waterkrachten tot opwekking van elektrische energie. Voorkomen moet worden dat deze waterkrachten ooit zouden worden uitgegeven als concessies aan particulieren.

Ten slotte: het ministerialisme. Er zijn 4 Amsterdamsche afdeelingen die mij hebben opgedragen om het P. B. er opmerkzaam op te maken, dat de beide laatste alinea's van dat deel van het verkiezingsprogram niet met elkaar in overeenstemming zijn. In de voorlaatste wordt gesproken van „hoofd punten van het program“ die overgenomen moeten worden. De laatste alinea spreekt van een regeeringsprogram welks „hoofdlijnen loopen in de richting van dat der partij“. Dat is veel minder positief. Wenschelijk is die verzwakking weg te nemen en de woorden der voorlaatste alinea te herhalen: de hoofd punten moeten worden aanvaard!

Ik neem aan, dat de verklaring van Troelstra, dat na de verkiezingen een congres gehouden zal worden, waar de situatie zal worden beoor-

deeld en een beslissing genomen, is geschied namens het Partijbestuur. Is die opvatting juist?

De voorzitter: Natuurlijk.

VAN DER WAERDEN: Zoo ja, dan wordt het desbetreffende amendement teruggenomen en verklaar ik, dat 23 van de 24 Amsterdamsche afdelingen zich ten deze verklaren vóór het voorstel van het Partijbestuur. (Applaus.)

HIEMSTRA (Leeuwarden) wil aan de arbeidswetgeving toevoegen een verbod van kinderarbeid beneden 14 jaar. Dit zal voor de propaganda in 't land van groote beteekenis zijn. Gezorgd moet voor 't kind aan de moederborst, maar die zorg moet daarna niet ophouden, want 't kind moet een strijdbare kameraad worden. Ook voor den landbouw moet men volgens spr. een absoluut verbod van kinderarbeid krijgen.

SCHAPER wijst er op, dat de leerplicht in ons program gedurende 8 jaren staat, dat is tot minstens 14 jaren en voorts staat vermeld, dat de arbeidsbepaling daarmee in overeenstemming moet worden gebracht. Wat Hiemstra wil, staat er dus in.

HIEMSTRA: Het is van groot belang, dat wij 't vooral goed in ons verkiezingsprogram zetten. Dat spreekt beter tot de kiezers. Formeel heeft Schaper gelijk, maar 't staat niet op 't program. 't Was voor de afdeling te laat een amendement in te dienen. Maar het congres denke eraan, dat niet alleen dieren en vogels, maar ook kinderen met zachtheid moeten behandeld.

HEPPENER (Den Haag III) had gemeend, dat het P.B. beter achter de commissie voor het ministerialisme had moeten zitten. Zelfs Wibaut heeft met gemoedelijke gemakkelijheid een salto mortale gemaakt (b e w e g i n g). Maar dan gaat 't niet aan, 't congres à bout portant voor een beslissing te stellen. Troelstra heeft het congres overtuigd niet door krachtige argumenten, maar door dingen in 't duister te laten en Mendels rede tot parodie te maken.

MENDELS: Dat zal 'k straks zelf opknappen.

HEPPENER: Dat vertrouw ik ook wel, maar ik wil erop wijzen, dat Troelstra's argumentatie zwak was. Troelstra zei, dat Mendels na een krachtig betoog slapies concludeerde tot extra-parlementaire kabinetten. Dit gaat buiten Mendels' bedoeling om. Met alle respect voor De Roode en anderen, die doen uitkomen, wat extra-parlementaire kabinetten hebben verricht, kunnen die kabinetten voor de arbeiders geen doel zijn.

Wibaut sprak over goede levensmiddelenvoorziening. Daarvoor moet de partij mobiel gemaakt. Maar moeten daarvoor 3 mensen van ons in 't kabinet zitten? Is 't niet mogelijk, dat hier gebeurt wat in Oostenrijk gebeurt en dat, als t' noodig is, partij en vakbeweging een daad doen? Het argument van De Roode in '13: 3 tegen 6 in een kabinet beteekent niets, geldt nog. Als we 30 zetels in de Kamer krijgen en dus 3 ministerzetels, is onze zelfstandigheid volkomen verdwenen. De andere 6 zullen de richting-Treub uit willen. Aan de andere zijde staat de Economische Bond en grootwerkgevers, die alle krachten samenspannen zullen, om de arbeidersklasse er onder te houden en den wil der socialistischen minstens neutraliseeren. Ik vraag daarom alsnog 't congres niet al te spoedig in te stemmen met wat 't P.B. vraagt. We zijn 't er allen

over eens, dat de mogelijkheid om mee te regeeren met goed gevolg vroeger of later zal komen. Maar wanneer?

Geroept: Dat weten wij ook niet.

HEPPENER: Ja, maar 't komt aan op goede waarborgen en die hebben we niet, als we dadelijk besluiten. Overweeg goed de gevolgen van al of niet aanvaarding. Bedenk, dat onze strijdmacht niet zit aan een bloccopolitiek, maar onze zelfstandigheid eerste voorwaarde is.

POPPE (Haarlem) verdedigt een toevoeging van wettelijke regeling rechtstoestand ambtenaren, enz. De regeling is nu bij kon. besluit en kan worden gewijzigd als ze een minister niet welgevaalig is. Herinner u de verandering eener regeling van Maart 1904, dus kort na 1903, reeds in 't begin 1905 omtrent eene commissie bij eventueel ontslag der belastingambtenaren, waardoor groote rechteloosheid ontstond. De ambtenaren moeten onder vinden, dat ze proletaren zijn, zegt Troelstra. Dat hebben veel hunner organisaties in de laatste 20 jaar leeren inzien, die zijn aangesloten bij 't N. V. V. Verschillende burgerlijke partijen hebben deze paragraaf op haar verkiezingsprogram gezet, nadat Haarlem zijn voorstel had gedaan. Als de ambtenaren nu de programs vergelijken, loopt dat niet in ons voordeel. De rechtstoestand is niet anders dan een collectief contract voor de ambtenaren en het P.B. wil wettelijke regeling collectief contract voor de arbeiders opnemen.

Haarlem wenschte de plaatselijke keuze niet slechts voor een gemeente, maar ook voor een geheele provincie geregeld te kunnen zien. Dan zou men met Friesland een proef kunnen nemen, om daar een provinciaal drankverbod ingevoerd te kunnen krijgen.

In de financieele paragraaf zou moeten opgenomen: verhooging der belastingvrije huurwaarde der personeele belasting en vervallen van belasting op haarden en rijwielen. De huurwaarden, gesteld in 1896, zijn sedert enorm gestegen. Een huurwaarde van 4 gld. in plaats van f 2.50 te Amsterdam zou zeker niet te hoog zijn. Ook de huurwaarde van een paar kwartjes in sommige plaatsen moet verhoogd.

De rijwielbelasting drukt duizenden arbeiders, die verre tochten moeten maken om naar hun werk te gaan, en van dit vervoermiddel moeten gebruik maken, om hun arbeid te kunnen verrichten. Ze moet ten spoedigste verdwijnen.

Wij wenschen nadrukkelijk vastgesteld te zien, dat winst-behalen op ondernemingen van levensbehoefte niet mag. Het woord „levensbehoefte” ten ruimste opgevat. Ook electriciteit hoort eronder.

Ministerzetels moeten alleen in de grootste noodzakelijkheid aanvaard. Er mag volstrekt niet geëischt worden, dat ze met hun burgerlijke collega's in alles homogeen zijn. Er moet een verhouding zijn als tusschen wethouders. Dit is Haarlem's voorwaarde voor aanvaarding. Als de Kamerleden er alleen over beslissen, zou de partij de Kamerfractie gaan becritiseeren.

DUIJS wil spreken over Schaper's inleiding. Toen Wibaut zei, dat „ontginning” „ontegeening” moet zijn, dacht spr.: er staan nog meer drukfouten. Waarschijnlijk moet „65” bij de staatspensionering zijn „60”. Als we „65” behouden, beteekent dat voor ons achteruitgang. De kerkelijken zeggen, dat men ouderdomspensioen moet opvatten als vervroegde invalidi-

teitpensioneerig. Schaper's motieven gingen in dezelfde richting. Duijs' amendement om den leeftijd op 60 jaar te brengen werd verworpen. Helsdingen lichtte het toe, zeggende, dat op 60 jaar er veel meer validen dan invaliden zijn, waardoor het pensioen aan beteekenis zou winnen, sprekende van een panorama van ellende, dat hij toonde uit 't arbeidersleven. Helsdingen zei, dat wij 't niet voorstelden om een hooger bod te bieden. Toen in 1897 het landelijk pensioencomité werd gevormd, nam 't reeds den 60-jarigen leeftijd als uiterste grens. En in 't concept-besluit van dat comité stond 55! Het N. V. V. vroeg reeds in 1912 pensioen op 60 jaar, met een bedrag dat hen minstens in staat stelt hun levensbehoeften te bestrijden. Wij worden dus nu niet uitgelachen met een eisch van 60 jaar. Wij storen ons niet er aan uitgelachen te worden. De bourgeoisie zei altijd dat 't niet kon, wat we wilden. Als wij haar vragen: „Kom op met je geld, dat je anders besteedt voor moord en doodslag, is dat goed.” (K r a c h t i g a p p l a u s.) Wij willen den gezonden arbeiders een pensioen geven, niet als ze bijna dood zijn. Dat is een socialistische eisch. Wij moeten den strijd ingaan met een pensioensleeftijd, waarvoor 't heele volk voelt. Daarom is spr. voor 't amendement. (A p p l.)

SCHAPER: We zullen er morgen nog wel eens over praten! (G e l a c h.)

HOF (Heerlen) kondigt aan den eisch van de Heerlensche spoorjongens: intrekking der dwangwetten van 1903. Spr. uit vreugde over de overwinning van het amendement-Mijnwerkersfonds, waarvan hij hoopt, dat het de staatscommissie-Nolens tot meer spoed zal aanzetten.

Verder vaststelling minimumloon enz. der mijnwerkers. Schaper vond het te gedetailleerd voor een program. Voor andere groepen staan wel afzonderlijke punten op 't program, voor onderwijzers en ambtenaren. Elk geval moet op zichzelf beschouwd. De toestand der mijnwerkers is zoo bijzonder en actueel, dat opening niet overbodig is. Het voorstel houdt in regeling van den arbeidsduur. Het komt voor, dat de arbeiders der Staatsmijnen 13 uur van huis zijn, al bestaat daar de 8 uren-dag. Oorzaak: verre afstanden. In Engeland is wettelijk minimumloon. De mijnwerkers hier hebben pas voor 't eerst teekenen van ontwaking gegeven. Het grootste deel waren katholieke arbeiders! Hun ontwaking moet in de goede richting geleid. Daarom willen we dit punt aan 't program zien toegevoegd. Maar is met Schaper geen kompromis mogelijk? Kan het amendement zich niet gaan uitstrekken over „eventueel andere arbeidersgroepen”?

Schaper vindt ook wenschen inzake de ongevallenverzekering te gedetailleerd. Kan ook dit amendement niet overgenomen, als het een meer algemeene strekking krijgt?

Voorgesteld wordt, den gemeenten het recht te geven, opcenten te heffen op dividend- en tantième-belasting. In Limburg zijn veel bedrijven, die daaronder zouden vallen, staatsbedrijven. De gemeenten moeten daarom recht krijgen, ook van staatsbedrijven te heffen.

Ook wilde men nog uitsluitend nadruk zien gelegd op de „uitbreiding van communicatiemiddelen”.

Wij hopen, dat gij 't ons mogelijk wilt maken de politieke bewustwording der mijnwerkers krachtiger te bevorderen dan tot nu toe.

Tweede dag.

Zondag 3 Februari.

Om kwart voor tien wordt het congres heropend. De VOORZITTER deelt mede, dat het congres bezocht is door 283 afgevaardigden van 243 afdelingen.

De discussie over het verkiezingsprogram en de portefeuillekwestie wordt hervat.

A. DE ZEEUW (Rotterdam II) deelt mede, dat de motie-Rotterdam I inzake het buitengewoon congres en het amendement-Rotterdam II inzake het militarisme, worden ingetrokken, na de verklaringen van het P.B. Het valt hem tegen dat men straks uiteengaan zal zonder verder gaand besluit; hij had liever gezien, dat men zich reeds definitief bereid had verklaard tot aanvaarding van portefeuilles en wel omdat wij staan te midden van een minister-crisis waarvoor Wibaut genoemd is.....

VAN DEN TEMPEL: Wel genoemd, maar niet gevraagd.

DE ZEEUW: Dat is het juist; het ontwerp-besluit van het P.B. bevat niets over de actuele vraag, of Wibaut thans minister kan worden. Als morgen te Amsterdam de anarchistische beweging mislukt, zal dat vooral te danken zijn aan Wibaut's wethouderswerk, maar moeten wij nu niet vragen, of Wibaut zijn werk niet over het gansche land moet uitstrekken? In Rotterdam heeft Donderdag in een meeting Sannes gezegd.....

DE VOORZITTER: U spreekt over een zaak die heelemaal niet aan de orde is, een minister-portefeuille voor Wibaut.

WIBAUT: Heelemaal niet aan de orde. (G e l a c h.)

DE ZEEUW: Wat ik bedoelde te zeggen is, dat de toestand te Amsterdam ten aanzien van de levensmiddelenvoorziening zeer verschilt van dien in het overige land. Sannes heeft gezegd: wij moeten de straat op, en dat wordt ook door de arbeiders gevoeld. Wij hebben te Rotterdam een Centrale Keuken, zoo slecht als nergens in het land (g e l a c h), terwijl in de commissie een partijgenoot gezet is door de vakbeweging; de vrouwenclub heeft bedankt, om in de commissie zitting te nemen, omdat ze er niets in het belang van de arbeiders kon doen.

DE VOORZITTER: Dat gaat zoo niet; wij hebben daar hier niets mee te maken.

DE ZEEUW ziet van het woord af. (A p p l a u s.)

VAN EIZINGA (Bussum) vreest voor het lot zijner motie.

SCHAPER: Die motie wordt grootendeels overgenomen door het P.B., zooals u reeds weet.

VAN EIZINGA meent met Troelstra, dat de portefeuillekwestie thans niet van groot belang is, omdat er waarschijnlijk practisch van aanvaarding geen sprake zal komen. Maar voor de verkiezingen is de zaak van groot belang. Wij gaan de verkiezingen niet in met den eisch om portefeuilles, maar met ons socialistisch program. Wel echter verklaren wij ons bereid tot aanvaarding, echter op een wijze, waardoor wij niet socialistische ministers als partij geheel vrij maken, anders gaan wij er niet op in. Aan den bourgeois-adat der ministerieele homogeniteit moeten wij een eind maken; die adat heeft trouwens een geduchten knauw gekregen door de herrie tusschen Posthuma en Treub. Stellen wij de zaak zoo, zeggen wij dat om den strijd voor onze eischen goed te voeren, wij 't noodig kunnen hebben om niet botweg in elk geval portefeuilles te weigeren, dan zullen wij er in de propaganda krachtig voor staan. Daarbij

moet dan een vast accoord komen, welke van onze hervormingen het ministerie aanvaardt. Hoe staat het P.B. nu tegenover onze motie?

De VOORZITTER: Die nemen wij over, doch de laatste alinea willen wij vervangen door het voorstel-Den Haag I, dat een buitengewoon congres wil als er na de verkiezingen een portefeuille-aanbieding komt; echter geen referendum.

Hierbij wil spr. voor zich persoonlijk even nog opmerken, dat hij als minderheid in het P.B. niet voor een buitengewoon congres is, omdat hij zoo'n praktische portefeuillekwestie beter behandeld acht door de vertrouwensmannen van het kleine college van den Partijraad binnenskamers (protesten). Spr. geeft zijn meening voor de historie. Indien hier de beginselkwestie wordt beslist, is de toepassing voor de vertrouwensmannen in kleinen kring; ook omdat op een congres over zulke zaken soms dingen gezegd worden, waarvan wij jaren lang last hebben. Overigens is er niemand in het P.B. die haggig i op aanvaarding van portefeuilles.

VAN EIZENGA aanvaardt de lezing van het P.B. Hij wil een buitengewoon congres, omdat dit moet uitmaken, welke eischen van ons program wij als voorwaarde voor aanvaarding verwezenlijkt willen zien. (A p p l a u s.)

Mevr. MANSCHOLT-ANDREAE (Ulrum) heeft met eenige verbazing gezien dat reeds bij de begrotingsdebatten Troelstra verklaard heeft dat wij waarschijnlijk op de Zwolsche beslissing zouden terugkomen. Het is waar, dat Troelstra niet anders kon dan deze zaak toen behandelen, maar het verzuim ligt dan ook bij het Partijbestuur, dat als eisch van democratie te voren de partij had moeten raadplegen, niet over de onderdeelen van het verkiezings-program, maar over het beginsel der portefeuilles. Dit klemt te meer, omdat, als het waar is, wat de Oostenrijksche marxist dr. Renner zegt, dat de sociaal-democratie niet meer kan volstaan met het „aufträtteln“ alléén, maar dat ze ook partij moet trekken van den onderlingen strijd der burgerlijke groepen en zich tijdelijk bij de eene groep moet aansluiten om den grootsten vijand te verslaan, dan zal vóór elken verkiezingsstrijd moeten worden overwogen bij welke groep we aansluiting moeten zoeken. Dit moet dan op het aan de begrotingsdebatten voorafgaand congres door de partij besproken worden. In dat verband is het te jammeren, dat het Februari-nummer van „de Socialistische Gids“ pas het congres-nummer werd, waarin de congreszaken wetenschappelijk behandeld worden; dat is te laat geweest.

Wat de zaak van het ministerialisme zelf betreft, heeft spr. een leemte gevoeld in Troelstra's rede. Door moeilijkheden zullen wij ons zeker niet mogen laten weerhouden, maar er zijn twee struikelblokken. Hoe zal het zijn met het verband tusschen de socialistische ministers en het proletariaat als geheel en hoe met hun verband met de andere ministers. De volstrekt homogene ministeries van vroeger zijn een zaak van het verleden, maar er is in alle partijen onrust over wat er van de homogeniteit overblijven zal. Troelstra heeft er in de Kamer van gezegd: er moet zekere ruimte zijn, maar ook: de ministers moeten niet volstreekte machthebbers op hun terrein zijn. Daaruit blijkt echter niet hoe Troelstra er precies over denkt. De zaak is van belang, omdat de leiders der vrijzinnig-democraten juist een zeer straffe homogeniteit verlangen.

Inzake het buitengewoon congres acht spr.

het niet uitgesloten, dat zulk een congres niet noodig zal zijn. Troelstra heeft een verkeerd beeld gebruikt: hij heeft gevischt, maar geen beet gehad. Maar hij is te vroeg opgestaan. (g e l a c h), in verkiezingstijd plegen de politieke visschen veel hongeriger te zijn. (A p p l a u s.) In elk geval zullen dan heel wat morgennevelds opklaren en misschien wordt het wel zoo helder, dat heelemaal geen duur congres noodig is. De vraag of het wel noodig zal zijn, wil spr. graag aan het Partijbestuur overlaten; er blijft altijd aan een aantal afdelingen het recht om een congres te eischen.

Een enkel woord nog over het programpunt der moederschapszorg. Dat is een der meest dringende punten van het program. Laten de propagandisten dit toch vooral in alle vergaderingen op den voorgrond brengen. Het gaat er om, een krachtig nieuw geslacht op te voeden, dat het socialisme zal hebben te verwezenlijken. Het punt is terecht losgemaakt van de ziekteverzekering, want moederschap is geen ziekte, het is gezondheid. We moeten moederschapszorg ook niet eischen wegens derving van loon, want dan is het onmogelijk de vrouwen te helpen, die geen loonarbeidsters zijn. Het is gisteren vergeleken met Staatspensioen, maar voor de jonge moeder is het geen „nahetaling van loon“.

SCHAPER: „Vooruitbetaling van loon.“

Mevr. MANSCHOLT-ANDREAE: Ook geen vooruitbetaling, het is voor de jonge moeders het loon voor haar maatschappelijke arbeid van het voortbrengen en opvoeden van kinderen. De moeder moet moederloon hebben van de maatschappij. Ik zou voor „Moederschapszorg“ liever „moederloon“ lezen, maar hecht niet zooveel aan termen; deze zaak moet echter goed doordacht worden, omdat het om een stevigen grondslag voor de moederverzorging te doen is. Het mag nooit lijken op armenzorg en al die gelden, als wieggeld, zooggeld enz., kunnen vervangen worden door één moederloon: dat zal spreken tot de moeders. De moederzorg moet opgevoerd worden ver boven de ziekteverzekering uit. Het moederloon moet een instituut worden dat de moeder aan haar kind zal teruggeven. (L u i d a p p l a u s.)

DE ROODE beschuldigd van salto-mortale en zich geen duikelbaar gevoelend, wil een enkel woord van verklaring spreken. In 1913 heeft hij gestreden voor het Zwolsche besluit. Is hij door de feiten bekeerd? Het Zwolsche besluit was een beslissing voor een oogenblik en niet voor altijd, een beslissing ook niet over de vraag of de partij regeeringsverantwoordelijkheid moest aanvaarden, want dat had de Partijraad al afgewezen, — maar over de vraag of, nu na ons ook de vrijzinnigen geweigerd hadden, wij ons nog bereid moesten verklaren als er in den loop van de periode gevaar ging dreigen voor het algemeen kiesrecht bijv. Thans spreken wij eigenlijk veel principieeler over de vraag, al is de ministerkwestie vooral een kwestie niet van beginsel maar van tactiek. De partijconferentie van 1913 achtte het kabinet Troelstra-Bos-Tydeman het meest zwakke, wijl het meest aanvechtbare, minst homogene, nam voorts in aanmerking dat de Eerste Kamer een andere meerderheid had dan de Tweede Kamer, en eindelijk dat het de vraag was of er in het land wel een meerderheid was voor socialistische portefeuilles, vooral wijl in de verkiezingen de liberalen

steeds gezegd hadden: nooit socialistische ministers.

Zoo was de positie voor 1913, maar thans is de toestand geheel anders. Het oude regime heeft geheel fiasco gemaakt en uit den chaos komen twee krachten te voorschijn, die om het volk vechten, n.l. de Dresselhuïjsianen die het volk willen exploiteeren voor het belang eener kleine kapitalistengroep (applaus), en daarnaast wij die in dien chaos de orde en de solidariteit, in den oorlog den wereldvrede be teekenen. Wie zal het van die twee stroomingen winnen? Er tusschen ligt een zwalkende middenstof. Weten wij die middenstof naar ons toe te trekken, dan zouden wij machteloze lammelingen zijn, als wij na zoo'n overwinning niet toegrepen. (Applaus.)

Zoo staat de zaak en nu willen sommigen kleine huismiddeltjes om zich uit die positie te wringen. Men spreekt over extra-parlementaire kabinetten, maar ook spr., die een voorstander der Zwolsche beslissing was, heeft zich niet lekker gevoeld onder het kabinet-Cort, omdat een oppositiegroep die voor het eerst verantwoordelijkheid draagt, zich natuurlijk niet lekker voelt. Berouw heeft hij niettemin niet, maar hij wil ook niet zeggen: nooit meer parlementaire kabinetten, omdat het mogelijk is dat zoo'n kabinet noodzakelijk wordt, als klerikaal en liberaal de antithese handhaven. Als wij echter portefeuilles blijven weigeren, ook al krijgen wij 20 of 30 of meer zetels, dan zullen er geen extra-parlementaire kabinetten komen, maar zeer parlementaire kabinetten uit de 70 of 80 overigen, en dan misschien zeer reactionaire.

Als dr. Nolens dus vraagt: zijt gij ministrabel, is spr. bereid te antwoorden: ja. Maar hij voegt er aan dr. Nolens de vraag bij: zijt gij zelf ministrabel?

HELSDINGEN: Miserabel.

DE ROODE: Wij hebben gezegd: geen ministerie samen met de vrije liberalen. Maar wat doen de christelijke arbeiders? Zij stellen een program met tienturedag en leerplicht tot 14 jaar op, maar verbinden zich thans reeds vóór de verkiezingen met vrije liberalen, als zij zich maar kerkelijk noemen. Dat is echt miserabel.

In 1913 heeft Mansholt er bij ons op aangedrongen in een ministerie te treden, omdat duizenden christelijke arbeiders die op ons gestemd hadden, ons bij weigering als lam-lendige lui beschouwden. Wij zeggen nu tot die arbeiders: wij zijn bereid, maar zijt gij ook bereid? Het antwoord hangt niet af van ons, maar van u. (Applaus.)

De VOORZITTER zegt, dat de tijd opschiet en wij de overige sprekers zullen moeten rantsoeneeren, b.v. op 10 minuten. Doch Mendels is de voornaamste opposant tegen de aanvaarding der ministerieele verantwoordelijkheid en spreker stelt voor hem volledige vrijheid te geven (toestemming), in de hoop, dat hij het niet al te lang zal maken.

MENDELS meent, dat de discussie over het ministerialisme na dit kongres niet uit zal zijn, maar pas beginnen zal. Het vraagstuk grijpt zoo diep in de levenshouding en ontwikkelingstendenzen der partij, dat de discussie nog lang zal voortduren, te meer waar de voorbereiding tot dit kongres uitermate pover is geweest, zoowel wat het program als wat het ministerialisme betreft. Alles is eigenlijk nog in

studie, ook de vraag van de overheidsbedrijven; de partij heeft daarover nog haast geen materiaal, behalve een brochure van v. Kol, die zoo even pas is verschenen.

De vraag wat er voor over te nemen bedrijven betaald moet worden, hoe de prijspolitiek zal moeten zijn, dat hangt alles nog geheel in de lucht. Gisteren nog heeft het P. B. klakkeloos de wettelijke regeling van het arbeidscontract als programpunt overgenomen, terwijl die zaak wel zeer zorgvuldige overweging eischt.

ALBARDA: Het is al behandeld bij de Stuwadoorswet.

MENDELS: Maar niet voor alle arbeiders geregeld. Het ministerialisme zou worden voorbereid door een commissie, maar die commissie is enkel geïnstalleerd, niet meer.

TROELSTRA: Ik heb een lange memorie uit Vevey aan de commissie gezonden.

MENDELS: Zeker, Troelstra heeft zijn vollen plicht gedaan en had dan ook het recht er in de Kamer reeds vóór het congres over te spreken. Intusschen, de zaak staat geheel anders dan in Zwolle, want toen stond de heele partij op het standpunt; regel voor de sociaaldemocratie is, dat er geen duurzame compromissen met burgerlijke partijen mogen zijn, zooals het internationaal congres van 1904 uitsprak; en dus alleen als uitzonderingsmaatregel zou in een burgerlijk kabinet een socialist als minister binnentreden als de hoogste belangen op het spel staan. De minderheid in 1913 zei: hier hebben wij juist zoo'n uitzonderingsgeval, het gaat om kiesrecht en staatspensioen. Maar laten wij nu vierkant erkennen: dat standpunt wordt nu verlaten en wij gaan ons nationaal, op eigen houtje, op een heel ander standpunt stellen. (Applaus.) Dat is geen kwestie van tactiek, maar van algemeen theoretisch inzicht. Als ooit een zaak alleen internationaal uitgemakt kon worden, dan zeker wel deze, de vraag of wij niet na den oorlog meer dan ooit alleen tegenover allen moeten staan. Maar wij in ons landje zullen dat nu eens alleen oplossen. Samen regeeren met burgerlijke democraten wordt nu als normaal aangenomen. Wibaut heeft in het „Weekblad” ronduit erkend, dat wij aldus in tegenspraak komen met het internationaal congres van 1904; hij schrijft dat wij waarschijnlijk zitting zullen hebben te nemen in een reeks van ministeries, zullen hebben mee te regeeren, totdat wij zoo sterk zijn dat wij alleen regeeren kunnen. Voor een reeks van jaren gaan wij dus een heel nieuwe richting in. Maar als dat zoo is, dan is het congres naar mijn vaste overtuiging volstrekt niet in staat thans een zoo ver-reikende beslissing te nemen. Troelstra heeft zich op het boek van M. Renner beroepen: iedere ketter heeft zijn letter. Het is een boek met heel veel moois, heel veel ouds en ook heel veel nieuws dat volstrekt niet te bewonderen is. De hoofdstrekking van het boek is: het proletariaat kan nooit tot de macht komen dan langs den weg van tijdelijke en wisselende verbonden met burgerlijke groepen. Maar waar zijn dan toch in ons land die groepen? Ik zie ze allerminst. Ik ben het met Renner oneens, maar in 't bijzonder voor Holland. Ook Troelstra sprak gisteren van groepen die in den oorlog anti-kapitalistisch zouden zijn geworden. Maar welke groepen zijn dat? De Roode sprak van de christelijke arbeiders, anderen hadden het over de intellectueelen en ambte-

naren. Maar wat wil men van die groepen? Wij willen er toch immers roode kiezers van maken en dat worden ze ook steeds meer. Maar dan kunnen ze ook niet meer een groep zijn, waarmee wij ons verbinden kunnen. Ook van de nieuwe politieke groep: Economische Bond, A. T. A. G. enz., is er niet een waarvan wij verwachten kunnen dat zij met volle trouw ons program omhelzen zullen.

WIBAUT: Dan komt er niets van.

MENDELS: Maar dan moet men den arbeiders ook geen luchtkasteelen voorspiegelen. (Applaus.) Dit congres is toch geen bespiegelende cursusvergadering, maar dient om practische besluiten te nemen. Nog eens: waar zijn die groepen? Renner spreekt van groepen van personen die wel kapitalist, kapitaalbezitter zijn, maar onder de afhankelijkheid van de trustmagnaten en bankkapitalisten zuchten; dus bijv. winkeliers, kleine handelaars die nogal bezwarende crediet-voorwaarden hebben. Maar denkt men dat die groepen met de sociaal-democratie samen zullen gaan? Och kom, zij zitten met heel hun gedachtengang midden in het kapitalisme. Ik zie daarin het groote hulpkorps van den Economischen Bond. Ja, als zij eenmaal geproletariseerd zijn, — maar dan vangen wij ze immers in ons roode kiezerscorps op!

Men legt hier nu een volmaakt nieuwe, principiele, theoretische basis voor onze tactiek. In beginsel wordt hier nu besloten: onze tactiek zal voortaan zijn de samenwerking met burgerlijke groepen. Daar nu ben ik tegen. Ik heb daartegenover gesteld de dictatuur van het proletariaat. Troelstra maakt daarvan de revolutie in „vulgair-marxistischen” zin. Trouwens, ook in de Kamer heeft hij al in dien zin gesproken, maar ik aanvaard die uitlegging niet, alsof de dictatuur van het proletariaat zou beteekenen: altijd afzondering als een secte en dan eensklaps, als door een wonder, de machtsverovering. Neen, daar geloof ik ook niet aan, maar dat is ook niet anders dan de ouderwetsche samenzweeters- en overrompelingstheorie van Blanqui. Onder de dictatuur van het proletariaat versta ik het tusschen-tijdperk, voordat het socialisme er nog is, maar waarin het proletariaat, dat de politieke macht in handen heeft, bezig is het kapitalisme in socialisme om te zetten.

WIBAUT: Zeer juist!

LOOPUIT: Daar zijn wij nu aan bezig.

MENDELS: Maar dat moet niet in samenwerking met burgerlijke groepen geschieden, maar alleen, door het proletariaat dat de dictatuur uitoefent. „Het Volk” meent dat wij moeten oppassen voor een herhaling van de proletarische apathie van 1894. Maar daarvan is immers bij onze huidige machtspositie geen sprake, bij ons die altijd bezig zijn met agitieren, propageeren, controleeren. Zullen wij ook „in machteloosheid ineenzinken”, als wij na de verkiezingen geen constellatie vinden, waarin wij portefeuilles aanvaarden kunnen?

Over die dingen heeft spr. ook in Amsterdam gesproken, maar „Het Volk” gaf daarvan slechts beknopt verslag, driekwart kolom. Wat zei ik van extra-parlementaire kabinetten? Ik zei, dat ik rechts noch links meer kans zag voor een homogeen ministerie. Rechts brokkelt wel af, maar splintert nog niet uiteen en kan nog wel een kabinet vormen. Als er echter geen rechtch kabinet komt, wat dan? De vier

groepen van links zijn te verscheiden om een kabinet te vormen. Dan moeten er immers wel weer extra-parlementaire kabinetten komen, vooral als wij met een kras program komen, zooals in dezen tijd van nood behoort (applaus), als wij niet reeds in ons program rekening houden met de mogelijkheid van coalitie met burgerlijke groepen, waarvan spr. reeds sporen ziet in het thans voorgestelde program. (Protesten.) Dan immers zullen er zeker geen beteekenende burgerlijke groepen zijn, die met zoo'n program van ons meegaan. En wat moet er van de homogeniteit van een gemengd ministerie terecht komen? Daar weten wij nog niets van. Niettemin zullen wij nu maar vast in principe besluiten. Welnu, als gij zoozeer maling hebt aan internationale besluiten, waarom klampt gij u dan zoozeer vast aan de internationale resoluties over landsverdediging? (Applaus.) Ik hang niet formeel aan de doode letter van een resolutie, wil er zoo noodig van afwijken, maar dan moeten de redenen daartoe ook sterk gefundeerd zijn. Men zegt: de tijden zijn veranderd en wijst op buitenlandsche gevallen, op een Bissolati die niet eens meer partijgenoot is, op Fransche ministers die bijna allen groot échec geleden hebben. Maar dan wil ik toch liever eerst nog wel eens de nieuwe Internationale hooren, door den oorlog ook in geest vernieuwd. En laat men niet spreken van gebrek aan moed. Ik heb ook den moed, n.l., om, als daartoe termen zijn, de verantwoordelijkheid voor afwijzing van portefeuilles te aanvaarden. (Applaus.) De arbeiders zullen afwijzing niet begrijpen, zegt men, maar dan steken ze nog in „oude vormen en gedachten” en dan is het aan ons het hun duidelijk te maken. (Applaus.) Ik laat mij niet door burgerlijke partijen krachtens hun usanties voorschrijven wat wij moeten doen, dat wij bij bepaalde constellaties portefeuilles moeten aanvaarden.

In de Kamer heeft Troelstra terecht gezegd: wij moeten zorgen dat wij ook als ministers allereerst solidair blijven met de arbeiders. „Als er komt een conflict tusschen het burgerlijk regiem en de arbeidersklasse, dan is de plaats der S. D. A. P. bij de arbeidersklasse.” Dat is ietwat „simplistisch” van voorstelling, zooals Troelstra het zoo gaarne noemt. Hoe ontstaat zoo'n conflict? Zoo maar in eens, zoodat Troelstra in den ministerraad zou kunnen zeggen: o pardon heeren, daar is een conflict, nu moeten wij weg. (Gelach.) Het is immers onze taak de wording en het verloop van zulke conflicten te leiden! (Applaus.) Het schijnt dat Troelstra dacht aan den eindstrijd, maar elken dag zijn er conflicten, is er de tegenstelling tusschen kapitaal en arbeid. En als dan socialisten in een burgerlijk ministerie zitten en een groote botsing ontstond, zelfs al was die uitgelokt door „revolutionaire gymnastiek” van anderen, zelfs dan is onze plaats aan de zijde der arbeiders! Dat zeg niet ik, dat schreef in 1913 De Roode in zijn brochure namens de partij. Op den omslag dier brochure stond een prentje: een arbeider in een ministerpakje, met het onderschrift: Staat me dat nou? Het moet nu worden: Staat me dat nou? (Gelach.)

Ik kan geen vrede nemen met een academische oplossing, die de aanvaarding afhankelijk stelt van allerlei voorwaarden waarvan we nog

niets weten. Uw beslissing thans is prematuur. En vooralsnog blijf ik van meening, dat de bevrijding der arbeidersklasse niet alleen de taak zal zijn van de arbeiders zelf, maar ook van de arbeiders alleen. (A p p l a u s.)

De VOORZITTER: Het is 12 uur en we gaan pauzeeren. Maar er zijn nog 9 sprekers en de replieken. We kunnen verder maar 5 minuten aan elk geven, maar dan komen we er nog niet. Kunnen de anderen nu niet van het woord afzien?

VAN ZADELHOFF: Ik heb een voorstel te verdedigen.

De VOORZITTER: Goed, dan alleen Zadelhoff en dan de replieken. Is dat goed? (A p p l a u s.) Dan is dat besloten.

Middagzitting.

Om 1 u. 15 opent SCHAPER het congres. Van Zadelhoff zal nog een amendement moeten verdedigen, maar andere sprekers kunnen niet meer aan het woord komen. Bonger drong nog aan om te spreken, omdat hij genoemd is, maar anderen zijn ook genoemd. Spr. stelt voor, alleen Zadelhoff het woord te verleen en Van Kol voor Koloniale zaken. Ieder voor 5 minuten. Aldus wordt besloten.

VAN ZADELHOFF-Dordrecht spreekt over het door die afdeling ingediend amendement. Als er een beslissing moet worden genomen over het ministerialisme, moet dit geschieden door een buitengewoon congres. Nu is door Troelstra een toelichting gegeven en ik zou graag willen weten, of het P. B. die geheel voor zijn rekening neemt. Troelstra zei: Wij stellen hier een socialistisch program vast. Gaan wij er mee op stap en willen burgerlijke groepen ons steunen, dan treden niet wij in een burgerlijk kabinet, maar treden de burgerlijken in een socialistisch ministerie. Is dat ook de meening van het P. B.? Wibaut heeft zich op gelijke wijze uitgelaten. Welnu, ik ga er mee accoord. Van den inhoud van het programma hangt dus veel af. Het klassebelang moet den doorslag geven. Maar dan mag ons amendement op de militaire paragraaf niet ontbreken. In weinig woorden geeft het het internationaal, socialistisch standpunt aan. Voor thans handhaven wij het Arnhemsch besluit, maar na den oorlog zij het: geen man en geen cent. Na den oorlog staan wij dus weer op zuiver klassestandpunt tegenover het kapitalisme. Men zal zeggen: er is nog een tweede Arnhemsche resolutie, die zegt, dat wat na den oorlog geschieden moet, zal afhangen van den internationalen toestand en de internationale positie. Ik kan er geen zekerheid van geven, hoe die positie zal zijn. Doch de ontwapenings-idee is overal groeiende. Als de socialisten van alle landen weer bijeen komen, zullen zij besluiten ieder in eigen land voor de ontwapening te ijveren. Wij moeten tot de arbeiders kunnen zeggen: zoodra de oorlog uit is, zult gij in ons strijders voor de ontwapening vinden. Wij kunnen niet zeggen: wacht maar tot de internationale toestand is geregeld. De kiezers zullen den wissel op de toekomst niet accepteeren. Er is maar één goed en duidelijk antwoord: geen man en geen cent. Wij kunnen niet zeggen: wij zullen perken en grenzen stellen, wij moeten zeggen: wij doen aan dit misdadig spel niet meer mee, want wij zijn voorstanders van de internationale broederschap. Wij staan in ons kleine land practisch ook zoo gemakkelijk. Wij zijn immers niet in staat om naar de moderne oorlogstechniek ons land te verdedigen. Wij zouden ons oorlogsbudget wel tien maal moeten verhoogen. Dat geld is er niet voor te vinden en gij weet wie er de dupen van zouden

worden: de arbeidersklasse. De financieele ondergang staat dan voor de deur. Wie leger en vloot wil behouden, zal konsekwent moeten zijn en geen halve maatregelen nemen.

Wij hebben straks in de Internationale een groote taak te vervullen. Wij zullen onzen broeders van over de grenzen moeten wijzen op hun plicht van anti-militarisme en daarbij met een daad voorgaan.

Er is een nieuwe gedachte in het volk gekomen. Er zijn duizenden, ook buiten onze kringen, die het gevaar van het militarisme hebben leeren zien. Zij hebben er haat tegen gekregen en wij hebben tot taak hun wil tot uiting te brengen. Met de leuze: geen man en geen cent moeten wij de massa winnen. (A p p l a u s.)

De VOORZITTER: Gij hebt 4 maal meer tijd gebruikt dan u toekomt, nu moet het uit zijn!

v. ZADELHOFF: Na den oorlog ijvere onze partij voor afschaffing van leger en vloot. (Luid applaus.)

De VOORZITTER: Het P. B. neemt over het amendement-Den Haag, tot afschaffing van geheime verdragen; het voorstel wordt dus gelezen: „Afschaffing der geheime diplomatie, openbaarmaking van alle verdragen.” Is Den Haag het daarmede eens?

Den Haag: Ja.

VAN KOL, voor vijf minuten het woord krijgend, zegt over het ministerialisme, dat wij klaren wijn moeten schenken. Het is een kwestie van principe, niet van tactiek. Het is het verschil tusschen de tactiek die geleidelijk ook met hulp van burgerlijke groepen het doel wil bereiken en die van den onverzoenlijken klassenstrijd. Ik breng Mendels hulde voor zijn voortreffelijke rede, ook al ben ik het niet met hem eens. Er sprak het oude revolutionaire vuur uit. (Luid applaus.)

Wat de staatsbedrijven betreft, wij zullen er ons niet principieel tegen moeten verzetten, om er winst uit te halen, indien het uit hoogere directe belastingen niet langer kan. Wat denkt men van winsten uit alcohol- en tabaks-monopolies?

Ik ben het eens met Duijs, dat de aanvangs leeftijd voor het pensioen op 60 jaar gesteld moet worden. Het zal veel geld kosten, maar dat moet er komen, b.v. uit een alcohol-monopolie. Het is plicht de laatste jaren der oude stakkers te verlichten al mocht den borrel wat duurder worden. (Luid applaus.)

TROELSTRA krijgt nu het woord voor repliek. Het debat, zegt hij, liet zich in den aanvang weinig levendig aanzien. Het is gebracht op hooger peil, vooral door de redevoering van Mendels.

Veel van zijn sentiment vond in mij weerklank. Maar ik kan mij met zijn conclusies niet vereenigen. Het was een stem uit de jeugd van het socialisme, toen er nog geen practisch resultaat was te bereiken, toen wij nog geen invloed van beteekenis konden uitoefenen. Dat is veranderd. Er is geen groep in ons volk die zooveel invloed kan uitoefenen als de arbeiders van S. D. A. P. en N. V. V. vormen. Wij hebben echter nog geen kracht en invloed genoeg uit ons zelf om onze eischen zelf te verwezenlijken. Wij verkeeren in een tijdperk van overgang. En dat tijdperk eischt koel overleg. De groote vraag is: hoe kunnen wij het meeste munt slaan uit onze positie, voor de verandering der maatschappij in socialistische richting.

Wij zien het groot-kapitaal zich gereed maken om na den oorlog zijn belangen te bevorderen onder algemeene leuzen, als bevordering der welvaart, in werkelijkheid ter bevordering der uitbuiting. Dit nieuwe streven mag er niet toe leiden, dat terwijl wij het alg. kiesrecht veroverd hebben, het groot-kapitaal de staatsmacht naar zich toehaalt en zoo zijn macht bevordert.

Hoe staan wij tegenover andere stroomingen in het volk? Wij hebben jarenlang over het imperialisme gesproken en vastgesteld, dat het geldkapitaal steeds grooter macht krijgt, ook over den staat. De conflicten en de kiemen van conflicten daaruit voortgekomen zijn de oorzaken van den oorlog. Dat imperialisme moet bestreden worden.

Heeft nu heel het volk belang bij dat imperialisme? Het is ontkend, niet alleen door revisionisten. Er zijn verschillende burgerlijke groepen, welker belangen door het imperialisme absoluut niet geëind worden. Kautsky heeft in 1912 uitgesproken, dat het would-be marxistisch is het proletariaat te isoleeren in den strijd tegen het imperialisme, wij moeten het imperialisme isoleeren van de overige groepen van het volk. Dat is voorwaarde voor de overwinning. Ik sluit mij bij de opvatting van Kautsky aan en in dien gedachtengang moeten wij deze zaak behandelen.

Er zijn twee stroomingen in de socialistische beweging. De eene wil het proletariaat afscheiden van de overige bevolking, wil van tijdelijke alliantie met burgerlijke groepen niet weten en denkt zoo naar den eindstrijd te gaan. Nu heb ik bezwaar tegen het woord van Van Kol, dat de voorstanders van minister-portefeuilles samen met de bourgeoisie het einddoel willen bereiken. Ik vind dat een verkeerde opvatting.

LOOPUIT: Precies.

WIBAUT: Het is eenvoudig een enormiteit.

TROELSTRA: Hoe staan de zaken? Wij hebben een S. D. A. P., die in 1913 ongeveer 147.000 stemmen uitbracht. Daarnaast staat het N. V. V. met 160.000 leden. Samen hebben wij 180.000 arbeiders georganiseerd.

Er is straks gevraagd: waar zijn de groepen, die met u voor uw socialistisch program willen werken? Ik vraag u: waar zitten de andere arbeiders? Bij de burgerlijke partijen en in de christelijke vakverenigingen. Zij staan niet naast de socialistische arbeiders. Maar zijn zij politiek weg te denken? Neen, zij kunnen, elk in eigen partij, een grooten invloed uitoefenen. Mijn grief tegen Mendels en Van Kol is, dat zij bij ons voornemen steeds denken aan de bourgeoisie, maar niet aan de groote groepen andersgezinde arbeiders. Als wij, ook met de regeermacht, het grootkapitaal willen bestrijden, dan richten wij ons daarmede, over de hooften der burgerlijke leiders, tot de achter hen staande arbeiders, om ze naar ons toe te trekken. (Luid applaus.)

Er zijn burgerlijke partijen, die leven op een vulkaan. Zoo de katholieke partij, die vooral werkt in industriele streken. De arbeiders daar werken zich nu niet los, maar er is gisting en roering. Wij hebben recht te veronderstellen, dat die arbeiders steeds meer leden en vertegenwoordigers van hun partij zullen dwingen in de richting te gaan van ons anti-kapitalistisch program.

Als wij zóó de zaak zien, dan is het een vorm van strijden, opdat een groot deel der arbeiders, die nog behooren tot de burgerlijke partijen, in die partijen zullen optreden vóór ons program.

Ik geloof, dat dit een gezondere opvatting is dan: aan den eenen kant zuiver kapitalistische partijen, aan den anderen kant wij.

Wij werken in ons land haast 25 jaar en wij hebben er steeds voor gewerkt, de christelijke arbeiders naar ons toe te halen. Ik heb niet het minst in die richting gedaan. Ons standpunt in de schoolkwestie is er een uitvloeisel van; zonder resultaat is dat alles niet geweest. De raadsoverwinning verleden jaar in Nijmegen is er een teeken van. Maar hoe lang zullen wij moeten wachten, tot deze groote schare van christelijke

arbeiders in S. D. A. P. en moderne vakbeweging „gezogen” is? Hoe lang zullen wij moeten wachten voor wij zóó onze eischen zullen kunnen realiseeren? Nog vele tientallen van jaren.

Mendels stuurt daartegenover aan op de dictatuur van het proletariaat. Ik zou daarvan een verkeerde opvatting hebben getoond in mijn Kamerrede. Ik was nieuwsgierig te hooren welke opvatting Mendels er wel van zou hebben. Ik heb gemeend te verstaan, dat hij de dictatuur van het proletariaat niet beschouwt als een kort tijdperk, maar een lang tijdperk van stuksgewijze uitvoering van het socialistisch program.

MENDELS: Ik heb niet bedoeld een plotselinge omwenteling, maar een tijdperk van politieke macht der onderliggende klasse, die dan de socialistische productiewijze en daarmede de klasse-looze maatschappij zal invoeren.

TROELSTRA: Dat is even anders. Maar voor die invoering is de voorwaarde, dat de arbeidersklasse allereerst de staatsmacht moet in handen hebben. Maar dan moet Mendels ook staan op het standpunt, dat het proletariaat zoo spoedig mogelijk de macht in handen nemen moet, om het economisch leven te organiseeren. Maar tegelijkertijd wil hij de staatsmacht overlaten aan extra-parlementaire kabinetten. Wat hij wil kan echter alleen onder een socialistische regeering.

Wat is nu het praktisch bezwaar van onze tegenstanders? Wij zouden, tredende in een regeering, verantwoordelijk zijn voor het kapitalistisch regiem. Niet echter de bourgeoisie dwingt ons een verantwoordelijkheid op ons te nemen, maar onze eigen eischen dwingen ons er toe. Men kan niet straffeloos 25 jaren zekere eischen propageeren, niet in gemeenteraden verantwoordelijkheid dragen en wethouders aanwijzen, om, als er burgerlijke groepen zijn, die met ons onze eischen willen verwezenlijken, te zeggen: Wij doen niet mee! Dat is niet moedig. Dat is vrees voor misverstand, voor verkeeren uitleg door onze tegenstanders. Wij mogen daarvoor echter niet uit den weg gaan. (Applaus.)

Verklaren wij ons bereid in een ministerie te treden, dan zal het meer dan ooit noodig zijn socialistische propaganda te voeren. Tot nu toe was het parlement de groote propaganda-tribune der sociaal-democratie. Overal, ook in ons land. Toen wij er in 1897 binnentraden, waren wij een klein veracht troepje. Vanaf het spreekgestoelte hebben wij de massa voor onze denkbeelden gewonnen. Terwijl wij maakten positieve propaganda voor de soc.-dem., maakten onze tegenstanders negatieve propaganda voor dezelfde zaak. Dat was onze moete tijd, toen wij met onze stemmingslijstjes zulke eenvoudige en pakkende propaganda maakten, die tijd is voorbij. Naarmate onze macht toeneemt, gaat het parlement als propaganda-plaats achteruit.

Er is gesproken over onafhankelijkheid. Zijn wij echter zoo onafhankelijk, zoo fier en vrij als De Roode schreef? Het ministerie-De Meester met zijn blanco-artikel lieten wij kalm vallen, omdat het voor ons niets betekende. Maar zoodra er een regeering zat, die het algemeen kiesrecht zou brengen, hadden wij er wel wat bij te verliezen. Wie hadden het meeste te verliezen bij het kabinet-Cort v. d. Linden voor de Grondwetsherziening tot stand was gebracht? De bourgeoisie? Neen, die had er belang bij het weg te krijgen. Wij hadden er echter belang bij dat het oeff, om ons werk te doen. (Applaus en stemmen: Juist!)

Dat is een beschouwing die zich niet leent tot uitingen van sentiment. Maar deze positie zal zich

blijven voordoen, naarmate wij sterker worden. Wij zullen bij het lot der regeeringen belang hebben, maar omdat wij er niet inzitten, hebben wij geen invloed bij het klaarmaken van het potje. Zitten wij in een regeering, dan zijn wij in de keuken waar het potje te vuur gezet wordt. In het eene geval zijn wij verantwoordelijk voor het kabinet zonder dat wij er direkten invloed op hebben, in het andere dragen wij de verantwoordelijkheid met onze eigen mannen daar, die in een bepaald geval kunnen zeggen: dit of dat potje komt, in het belang van het proletariaat, niet op het vuur. (Luid applaus).

Onder ééne omstandigheid zou ik tegen het aanvaarden van minister-portefeuilles zijn, nl. als onze partij niet in staat zou zijn, door sterke propaganda en actie de reeks van misverstanden, die ontstaan zal, weg te nemen. Onze partij heeft echter steeds getoond tegen zulk soort werk opgewassen te zijn. (Applaus.) Ware het niet zoo, onze wethouders zouden ontslag moeten nemen, ook Wibaut en Vliegen te Amsterdam. Daar wordt ook misverstand, misdadig en misleidend misverstand, gewekt.

Ach, laat ons eens kijken naar het begin van onzen strijd. Wij stonden voor een muur van anarchistisch misverstand en dien hebben wij doorbroken. Wij hebben tegen het kapitalisme gestreden, maar niet minder tegen het anarchisme, het misverstand onder de arbeiders. En dat is een heerlijke strijd, waarbij men evenzeer zijn leven zou willen geven. (Daverend applaus en gejuich).

MENDELS: Ik heb vijf jaren alleen in de Zaanstreek tegen het anarchisme gestreden.

TROELSTRA: Zet dien strijd dan voort. Het is een strijd ook voor ons heerlijk ideaal, voor ons beginsel. Wijk er nu niet voor terug. (Luid applaus).

Nu een woord over de verantwoordelijkheid, de homogeniteit. Er is door v. Eizenga gezegd: dat is een zaak van bourgeois-adat, waaraan wij maling hebben. Dat standpunt zou ik niet kunnen innemen, ook niet voor een burgerlijk-socialistisch kabinet. Wij hebben er immers belang bij, dat dan het regeeringsprogramma werkelijkheid wordt. Dat moet geen slappe regeering zijn, geen los samenhangend zootje zonder gezag of daadkracht. Er is echter wijziging gekomen in het begrip der homogeniteit in parlementaire zin. Ik heb dat in 1903 reeds gezegd in mijn Kamerrede over de portefeuille-kwestie. Wij hebben in een kabinet vrijheid van beweging nodig. De tegenwoordige minister-president heeft een opvatting der homogeniteit ontwikkeld, die ook door ons zou kunnen worden aanvaard. Inmiddels is bij het conflict Posthuma—Treb gebleken, dat deze opvatting kan leiden tot toestanden, die niet aantrekkelijk zijn.

Wat denk ik van de vrijheid van een socialistischen minister? Vrij om alleen te zijn dienaar van zijn partij, zal hij niet kunnen wezen. De leden der regeering, van verschillende opvatting, zullen elkaar een weinig in de vrijheid van handelen beperken. Het hangt van de omstandigheden, van den uitslag der verkiezingen af, welke groepen daarvan den meesten last zullen hebben. Het zal afhangen van de machts-verhouding, hiervan of het ons zal lukken om alle arbeiders-elementen sterk onder den indruk te brengen van ons verkiezingsprogramma.

Wij willen met hart en ziel tot stand brengen wat het socialistisch proletariaat wil. Kunnen wij niet alles doen wat wij willen, dan is het omdat wij nu eenmaal niet alleen in de wereld zijn. Hoe staat het met de andere partijen? Gaan zij met ons in het kabinet, dan is het, omdat zij

onder den druk hunner eigen arbeidersgroepen met ons programma het eens geworden zijn.

Er zal in elk geval een vast accoord moeten worden gemaakt. Het programma moet wezen richtsnoer en leidraad voor een accoord met burgerlijke groepen. Wat moet de verhouding zijn der verschillende ministers onderling? Zij zullen het eens moeten zijn over het programma en over het voor-nemen om het met voortvarendheid en eerlijkheid uit te voeren.

Er komen naast uitvoering van het programma ook andere zaken en incidenten voor. De algemeene regel zij: bij incidenten liggende beneden een zeker peil van beteekenis, van niet-doorstaanden aard, zullen onze ministers in den ministerraad hun opvatting moeten trachten te doen zegevieren. Wij gaan een revolutionairen tijd tegemoet. Maak u er niet al te bang voor. Want juist revolutionaire bewegingen zullen de positie der socialistische ministers in het kabinet versterken. (Applaus.)

Maar er laten zich ook groote incidenten denken waarover geen overeenstemming in het kabinet te krijgen is. Mendels heeft een citaat aangehaald uit een brochure van De Roode van 1913. In dat verband wil ik er op wijzen, dat wij niet voor elk anarchistisch relletje uit den weg behoeven te gaan. (Stemmen: juist!) Ik wil er op wijzen, dat wij leven in een tijd, dat er elementen op uit zijn, om onder het masker van strijd tegen het kapitalisme, den vuilsten gemeensten strijd tegen de sociaal-democratie te voeren. Ik wil er op wijzen, dat er lieden zijn, die op sommige deelen der arbeidersbeweging invloed uitoefenen, met het doel om bloed te doen vloeien. (Stemmen: juist!) Voor zulke elementen gaan geen socialistische ministers, gaat de heele sociaaldemocratie niet op zijde. (Luid applaus.)

Ik wijs op Rusland. Daar aarzelt de socialistische regeering niet de wapenen te gebruiken, als het er om gaat de arbeidersbelangen, zooals zij die ziet, te verdedigen. Welnu, als het noodig is doen wij hetzelfde. Wij zullen tegenstaan wie onze zaak willen aangrijpen. En de vormen waarin dat gaat, hangen niet af van onzen wil, van ons hart, maar van de omstandigheden.

Wij zullen ons echter niet laten gebruiken, om voor de bourgeoisie het regeerkasteel te beschermen, als het voor de werkelijke bevrijding van het proletariaat door de massa wordt bestemd.

Wij worden bij het opstellen van het programma niet gedreven door de zucht tot een accoord met burgerlijke groepen, om te komen tot een gemengde regeering. De lust daartoe is in dezen tijd kleiner dan ooit. Wij beleven een tijd, waarin het kapitalisme bankroet heeft geslagen; wie in de regeering treedt, komt in een faillieten boedel.

Ik ga, desniettegenstaande dat, onverschrokken door alle moeilijkheden heen. Het is, omdat wij te sterk zijn geworden, om er buiten te blijven. Het is, omdat de tijd van ons eischt, met de verwezenlijking van het socialistisch programma een aanvang te maken. Het is omdat het grootkapitaal zich gereed maakt zijn belangen te dienen met de staatsmacht, om zijn gruwelijke overmacht te bevestigen.

Een spreker uit Den Haag heeft gezegd, dat wij dat moeten keeren met demonstraties, maar met demonstraties kan men niet regeren. De verovering der staatsmacht is geen verwijderd ideaal, maar een nabijge werkelijkheid. Wij vormen echter niet meer dan een keurkorps in den strijd om die macht. Andere groepen moeten wij opstuwen met ons naar

hetzelfde doel. Bereiken wij dat, dan gaan wij, met het heilig ideaal in het hart en met het hoofd fier omhoog, vroolijk en vol verwachting de nieuwe toekomst tegemoet. (D a v e r e n d a p p l a u s.)

De VOORZITTER: 't Grootste deel van 't congres wil om 4 uur weg. Wij moeten kort zijn verder. Een verlopen congres zou zeer slecht zijn. Een ernstig beroep wordt dus gedaan op een rustig aanhooren en om tot het einde te blijven.

WIBAUT treedt op als voorzitter, èn om de bemerkingen inzake de sociale wetgeving èn de sociale verzekering te beantwoorden zegt

SCHAPER: Ik moest gister kort zijn, zoodat sommige dingen niet goed tot hun recht kwamen. Vooreerst de sociale wetgeving. Van der Waerden gaf in overweging mogelijk te maken een ploegenstelsel om een nog korteren arbeidsdag te krijgen. Ik wil 2- en 3-ploegenstelsels overwegen, maar moet overleggen met Van der Waerden en het N. V. V. Voordat 't in de Kamer komt, moet 't in overeenstemming zijn met de vakverenigingen. Ik wil niet als regel, dat de arbeidersklasse in ploegen verdeeld wordt, zoodat men b.v. nooit samen vergaderen kan. Maar we kunnen zien. Ik vertrouw dat v. d. Waerden dit goed zal zijn.

V. d. WAERDEN: Zeker!

SCHAPER: Inzake kinderarbeid is nu een amendement-Hiemstra e. a. ingediend, om te lezen: Verbod van arbeid voor kinderen beneden den 14-jarigen leeftijd, behalve het verrichten van lichte huiselijke diensten. Dat eerste deel nemen wij, nu wij kort moeten zijn, over, doch het tweede deel, al te veel afdalend in bijzonderheden, niet. Dus voegen wij aan de paragraaf toe de woorden: verbod van arbeid van kinderen beneden 14 jaar. Zekere lichte diensten zullen dan, als in het wetsvoorstel, niet als arbeid worden beschouwd. (HIEMSTRA verklaart zich hiermede bevredigd.) Gister namen we op: wettelijke regeling van het collectief arbeidscontract. Daarmee bedoelen we natuurlijk niet staking te voorkomen, zooals de Economische Bond. Intusschen is er verzet. Het voorstel was van een paar Amsterdamsche afdelingen, maar alle anderen stellen nu voor om het weg te laten. Bovendien: Oudegeest verzocht mij, deze kwestie blanco te laten, omdat er onjuiste conclusies uit kunnen getrokken worden. Daarom nemen wij de overneming terug.

Het amendement wordt ingetrokken, daar de zaak in studie is.

Het voorstel-rechtstoestand ambtenaren: is niet rijp voor beslissing. De zaak is in onderzoek in de staatscommissie, waarvan J. ter Laan lid is.

HUGENHOLTZ: Waarom niet rijp?

SCHAPER: Omdat de zaak in studie is en het de vraag is of de ambtenaren met een wettelijke regeling vooruitgaan. De ambtenaren komen misshien van den regen in den drop. Aan de paragraaf Arbeidswetgeving kan het niet. Dan moet er een afzonderlijke paragraaf komen. Het congres kan er dan meteen over stemmen.

Men wilde inzake drankbestrijding provinciale- in plaats van plaatselijke keuze. Dit brengt moeilijkheden mee in grensstreken. Het wordt plaatselijke keuze kennen wij en sluit provinciale regeling zelfs niet uit.

Haarlem stelde bijzonderheden op belasting-

gebied voor, inzake huurwaarde personeel, rijwielbelasting enz. Goede dingen, maar te veel details voor opneming. Al die pietluttigheden kunnen niet op een program. Dan wordt 't een lexikon.

De pensionering. Gisteravond liet ik Dujs nog voorgaan, om 't congres nog wat op te vroolijken. (G e l a c h.) Maar hij kwam dadelijk met grof geschut, verdedigde niet behoorlijk. 't Program is voor de eerste 4 jaar. De vraag is: hoe bereiken wij 't gauwste 65 jaar zonder dat 't afstuit op-de grootste geldelijke moeite. Staatspensioen gaat al zoo moeilijk, dat ziet ge reeds thans. Thans bestaat het nog niet op 70 jaar voor allen. Honderd millioen zou een verdubbeling van 't pensioen op 60 jaar jaarlijks kosten. Een ruim pensioen op 60-jarigen leeftijd kost 200 millioen per jaar. 't Gaat er niet om, wat we zouden doen als we absoluut baas zouden zijn. Wibaut concludeerde eenige jaren geleden tot een pensionering op 65 jaar. Die is ook geen clericaal. Dujs zelf verdedigde 2 jaar geleden in de Kamer een amendement van 65 jaar. Laat 't zooals 't is. Zestig jaar blijft op 't strijdprogram. 't Is niet meer zoo urgent. De levensduur wordt langer! (B e w e g i n g.) Zeker, de onverbiddelijke cijfers wijzen dat uit. De bekorting van den arbeidsduur, de hygiëne enz. hebben bewerkt, dat de arbeider minder vroeg is afgebeuld. Maar de eisch van 60 jaar blijft op ons strijdprogram staan, alleen als overgangsmaatregel op 't verkiezingsprogram stellen wij 65 jaar voor met groote verhooging van 't pensioenbedrag.

De mijnwerkers. Wij raden sterk af al die speciale dingen op te nemen. Allerlei andere groepen zouden er dan ook bij moeten komen.

Intrekking der dwangwetten behoort niet op 't program. Wij zullen elke gelegenheid om intrekking te krijgen gebruiken, maar plaatsing op 't program is overbodig.

Ik hoop, dat 't congres de zaak zal laten zooals ze nu is. Wij zijn met overneming zoover mogelijk gegaan.

J. TER LAAN doet een voorstel van orde, om over te gaan tot stemming. (A p p l a u s.)

WIBAUT wil spreken.

De VOORZITTER: We kunnen wel klaar komen als Wibaut spreekt. Hij is in 'n groot kwartier klaar.

WIBAUT: Het amendement om zekere gemeenten die in bijzondere omstandigheden verkeerden zooals die in de mijnstreken, aandeel te geven in staatsbedrijven, hoort thuis in de regeling van de financieele verhouding tusschen Rijk en gemeenten. Al die details kunnen niet in een korte paragraaf uitgewerkt. Het P.B. acht het beginsel goed. Laat Heerlen de uitwerking aan ons overlaten.

Amsterdam 17 wijzigde het amendement-verdedigingsbelasting. Thans wordt het overgenomen. Om in plaats van dividend, winstbelasting te heffen, daarin ligt juistheid, maar het gaat niet aan, het amendement over te nemen. Maar laat men 't aan de Kamerfractie overlaten.

Thans over Van Kol. Hij gaf ongemotiveerde voorstellingen van de tegenstanders der portefeuille-aanvaarding in Zwolle in '13. Mijn toelichting op de economische paragraaf maakt zijn voorstelling onverklaarbaar. Ons economisch program gaat recht tegen de bourgeoisie als economische klasse. De winst van de onder-

nemersklasse willen wij verkleinen van stap tot stap. Als we 't nog niet kunnen tegen de bourgeoisie, zullen we 't uitstellen (a p p l a u s). Laat Van Kol eens aan Treub vragen, of onze economische paragraaf tegen de bourgeoisie gaat. Ik ben heel gerust. De vraag is, of, als onze macht groot genoeg zal zijn, de ondernemersklasse haar winst niet telkens moet zien verkleinen. Ik kom er tegen op, dat Van Kol ons renegaten noemt. Het Marxisme heeft nooit geringschatting voor hervormingen betuigd, doch altijd ook hervormingen gewild, mits er op gericht om de arbeiders te versterken. (A p p l a u s). Het kiesrecht moet gebruikt ter knotting der ondernemersklasse. Dat is een versterking van den strijd. Het geldt hier, winstvoortbrenging te maken tot overheidsbeheer. Het verschil met Mendels gaat eenvoudig over de vraag: hoe komen we tot de macht van 't proletariaat? Als ik mij bereid verklaar, voorwaardelijke deelneming in de regeering te aanvaarden, dan zie ik den plicht om in 't belang van het proletariaat mee te regeeren. Dan doe ik dat als Marxist die de hervorming gebruikt tot versterking van den strijd. (K r a c h t i g a p p l a u s).

De VOORZITTER: Het P. B. heeft nu overgenomen wat mogelijk is. Als wij nu stemmen over vier zaken: de motie-Bussum, die grootendeels overgenomen is, over den rechtstoestand der ambtenaren, over den pensioensleeftijd en over het amendement-Dordrecht inzake leger en vloot. We mogen nu hopen dat alle andere voorstellen worden ingetrokken. (A p p l a u s.) Watergraafsmeer trekt het amendement in, om in de eerste alinea van het algemeen gedeelte in te voegen: „Waar dit mogelijk is”.

Den Haag I trekt het 8-uren-dag-amendement in en de Amsterdamsche afdeelingen dat inzake de winst op de bedrijven.

De VOORZITTER: Mogen we nu aannemen, dat op de zoeven genoemde voorstellen na, die in stemming komen, zijn ingetrokken en dus vervallen? (Teekenen van instemming.)

In stemming komt voorts het voorstel-Dordrecht inzake „afschaffing van leger en vloot” (volgens de toelichting na den oorlog, maar vóór de Internationale heeft uitspraak gedaan). De stemming met handopsteken is twijfelachtig, besloten wordt om per lijst te stemmen.

Intusschen wordt het overgenomen voorstel-Bussum, voor wat het laatste deel betreft, vervangen door het voorstel-Den Haag I, doch zonder de woorden „of een Referendum”, met enkele stemmen tegen aangenomen.

TROELSTRA, nog even het woord verkrijgend, zegt: Wat betreft het amendement-Dordt, wij maken geen program voor den toestand na den oorlog. Als we dat doen, zal daarop meer voorkomen dan het voorgestelde. Wij willen eerst met de Internationale bera- den. Wij moeten op haar beslissing niet voortuitloopen, maar beperken ons tot het in Arnhem vastgestelde. Later leggen we de zaak, na rijp beraad, vast, als we met de internationale broeders hebben onderhandeld.

Het voorstel-Haarlem: „Wettelijke regeling van den rechtstoestand der ambtenaren in dienst van den Staat, de provinciën en de gemeenten”, wordt met groote meerderheid aangenomen.

Evenzoo het amendement-Den Haag I ontrent den 60-jarigen pensioensleeftijd.

Het amendement-Dordrecht inzake leger en vloot wordt verworpen met 482 tegen 196 stemmen.

Vóór het voorstel-Dordrecht stemden de afdeelingen: Aalsmeer, Alkmaar, Almelo, Alteveer, Amersfoort, Amsterdam 8, Amsterdam 20, Amsterdam 23, St. Anna Parochie, Anna-Paulowna, Apeldoorn, Brummen, Buiksloot, Dodewaard, Dordrecht, Drachten, Dubbeldam, Edam, Ede, Enkhuizen, Gameren, Groningen, Den Haag III, Heerjansdam, Heerlen, Den Helder, Hellevoetsluis, Hoek van Holland, Kerkrade, Kesteren, Koog-Zaandijk, Kralingsche Veer, Langezwaag, Leidschendam, Lochem, Maastricht, Maurik, Middellie-Kwadijk, Nunspeet, Oldeberkoop, Oude Pekela, Poortugaal, Rhenen, Spekholzerheide, Stadskanaal II, Steenwijk, Terschelling, Tiel, Twello, Voerendaal, Voorburg, Windesheim, Winkel, Wintshoten, Winterswijk, Wolvega, Wormerveer, Wijdenes, Zaandam, Zalt-Bommel, Zuilen, Zutphen, Zwaagwesteinde, Zwolle, Zwijndrecht.

Tegen: Aengwirden, Akkrum, Ammerstol, Amsterdam 1, Amsterdam 2, Amsterdam 3, Amsterdam 4, Amsterdam 5, Amsterdam 6, Amsterdam 7, Amsterdam 9, Amsterdam 10, Amsterdam 11, Amsterdam 12, Amsterdam 13, Amsterdam 14, Amsterdam 15, Amsterdam 16, Amsterdam 17, Amsterdam 18, Amsterdam 19, Amsterdam 21, Amsterdam 22, Amsterdam 24, Appingedam, Arnhem, Assen, Baarderadeel, Baarn, Bellingwolde, Bergum, Berlikum, Beverwijk, De Bilt, Blijham, Bolsward, Borculo, Boskoop, Bourtange, Bokstel, Breda, Bussum, Culemborg, Dedemsvaart, Delft, Delfzijl, Deventer, Doesburg, Doezum, Dokkum, Dronrijp, Eibergen, Eindhoven, Emmen, Engelum, Enschedé, Ezinge, Frankere, Giessendam, Giethoorn, Goes, Goor, Gouda, Grouw, Grijskerk, Den Haag I, Den Haag II, Scheveningen, Haarlem, Haren, Harkstede, Harlingen, Hattem, Heerenveen, Hengelo, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Holwerd, Hoogeveen, Huizen, Huizum, Irnsum, Jelsum, Joure, Jubbega, Landsmeer, Langendijk, Laren-Blaricum, Leerdam, Leeuwarden, Lekkerkerk, Lekkum, Lemmer, Lonneker II, Lonneker IV, Losser, Meppel, Middelburg, Midwolda, Musselkanaal, Neede, Nieuwebrug, Nijmegen, Oldeboorn, Olst Oosterbeek, Opheusden, Oudehaske, Oude Tonge, Purmerend, Rheden, Roordahuizum, Rotterdam I, Rotterdam II, Rotterdam III, Rotterdam IVa, Rotterdam IVb, Rotterdam V, Ruinerwold, Rijssen, Rijswijk (Z.-H.), Santpoort-Bloemendaal, Sappemeer, Schaesberg, Schellingwoude, Schiedam, Schoonhoven, Schoten, Sneek, Souburg, Stiens, Ter Apel, Terzood, Tilburg, Uitgeest, Ulrum, Ureterp, Utrecht A, Utrecht B, Utrecht C, Utrecht D, Veendam, Veenendaal, Vlaardingen, Vlissingen, Wageningen, Warga, Wartena, Watergraafsmeer, Winsum, Wirdum, IJmuiden, Zandvoort, Zeist, Zuidhorn.

Het verkiezingsprogram in zijn geheel wordt met algemeene stemmen aangenomen.

De VOORZITTER sluit met een geestdriftig woord het congres. Wij hebben, zegt hij, in deze paar dagen de geheele gewichtige zaak afgehandeld en op dit gebied schier wonderen gedaan. Doet gij allen en die in de afdeelingen bleven nu straks ook wonderen in den verkiezingsstrijd, waar nieuwe scharen op ons wachten, opdat wij een schoone overwinning tegemoet gaan! (L u i d a p p l a u s).

CONGRESBESLUITEN.

Het Verkiezingsprogram.

Met de verkiezingen van 1918 wordt een nieuw tijdperk in de politieke ontwikkeling van Nederland geopend.

Reeds thans stelt de Wereldoorlog problemen, die de politiek van elk land zullen beheerschen, tot zij eene oplossing hebben gevonden, die den Wereldvrede en de vrije ontwikkeling der volkeren verzekert.

Internationale ontwapening en verplicht scheidsgerechtelijke beslechting van alle geschillen tusschen de Staten, voorheen vrome wenschen, zijn de meest dringende politieke vragen geworden, nu de oorlog geene der strijdende partijen tot de beslissende overwinning, maar allen naar den ondergang bleek te voeren.

De grootkapitalistische groepen, die de banken, de exploitatie der koloniën, de voor den uitvoer werkende grootbedrijven, de internationale scheepvaartondernemingen en de oorlogsindustrieën in handen hebben, dreven in alle landen de regeeringen den weg der steeds toenemende bewapening op, aan welks einde de massamoord der millioenen en het bankroet van Europa staat. Dezen groepen de macht over de regeering te ontnemen, is de eerste voorwaarde voor een politiek van vrede, mensche-lijkheid en vooruitgang.

Organisatie der volkeren om zich de economische ontwikkeling door het recht in plaats van door het geweld mogelijk te maken — organisatie van het bedrijf in elk land, om dit aan de overmacht der imperialistische groepen te onttrekken — ziet daar de eerste eischen, die de oorlog ook aan ons volk stelt.

Het proces van verdringing of opzuiging van het klein- door het grootbedrijf, reeds vóór den oorlog aan den gang, ging gedurende den oorlog met reuzenschreden verder. Meer en meer wordt door de concentratie der bedrijven elke concurrentie onmogelijk gemaakt en ontwikkelt zich het kapitalistisch monopolie, waaraan zoowel verbruikers als arbeiders zijn overgeleverd. De sociale tegenstellingen werden verscherpt, niet slechts tusschen kapitaal en arbeid, maar ook binnen de burgerlijke klassen zelve, waar zich de druk van het monopolie der groote ondernemingen eveneens doet gevoelen. Maar met de toenemende concentratie van een bedrijf wordt niet alleen de noodzakelijkheid, doch ook de mogelijkheid, om het onder maatschappelijk beheer te brengen, grooter. Zoowel het belang der verbruikers bij de laagst mogelijke prijzen als dat der arbeiders bij vrijheid van beweging en goede arbeidsvoorwaarden eischt, dat, waar zich het particulier monopolie vertoont, dit wordt omgezet in

een publiek monopolie onder leiding van den Staat en onder controle des volks.

Tegenover dit streven staat dat der machtige groepen van het grootkapitaal. Terwijl zij eischen, dat de Staat het particuliere grootbedrijf zal steunen, zoowel in het moederland als in de koloniën, verzetten zij zich bij voorbaat tegen de exploitatie der bedrijven van staatswege. Het wordt meer en meer de vraag, of de Staat het grootkapitaal, dan of het grootkapitaal den Staat zal beheerschen.

De Nederlandsche arbeiders, die tot heden de S.D.A.P. steunden in haar strijd voor sociale wetgeving en algemeen kiesrecht, zullen dit nieuw verworven politieke wapen thans hebben te keeren vóór alles tegen de betrekkelijk kleine, maar oppermachtige groep van grootkapitalisten, die meer en meer het gansche economische bestaan van ons volk in handen nemen. Een Parlement, door het algemeen kiesrecht gekozen, is hiervoor gevaarlijk; vandaar de stelselmatige campagne ter ondermijning van het aanzien en de beteekenis der Tweede Kamer door den meest brutalen vertegenwoordiger van het groot-scheepvaartkapitaal in de Kamer begonnen en door een deel der pers voortgezet. Hier- tegenover past van de zijde der arbeiders en van allen, die de groeiende overmacht dezer gevaarlijke groep niet wenschen te bevorderen, versterking der sociaaldemocratische Kamer- groep met bekwame, op economisch gebied ervaren leden van Partij en moderne vakbeweging.

Terwijl de sociaaldemocratie werkt aan de voltooiing van Staatspensioen, Sociale Verzekering en Arbeidswetgeving, aan de invoering van het algemeen vrouwenkiesrecht en de onverzwakte verdediging der arbeidende klasse tegen elke aanranding, zal zij met allen, die in de aangeduide richting willen werken, voor het belang der gemeenschap tegen dat der grootkapitalisten op de bres moeten staan. Niet slechts verdedigend, maar ook aanvallend en vooral opbouwend, door mede te werken aan de organisatie der maatschappij voor de volvoering der taak, die haar bij toenemende nationaliseering van het bedrijfsleven wordt opgedragen.

Hiermede is het algemeene streven der sociaaldemocratische politiek voor de naaste toekomst aangeduid. Het beteekent een verder oprukken van het socialistisch proletariaat naar de verovering der Staatsmacht. Het is een stap verder van de politiek naar de economie, van het opkomen voor arbeidersbelangen naar de organisatie der maatschappij, van de democratie naar het socialisme.

Tot heden dwong de politieke situatie de

Partij haar politiek program met behulp der liberalen te verwezenlijken. In dit nieuwe tijdperk maakt zij zich los uit deze verhouding en ontmoet zij als haar meest verklaarde tegenstander eene maatschappelijke groep, waarvan de vrijliberalen de meest zuivere politieke uitdrukking zijn. Tusschen deze twee uitersten zal voortaan de grenscheidung in den politieken strijd gezocht moeten worden.

Het evenredig kiesrecht sluit herstemmingen uit; zelfstandig kan en zal de Partij den strijd voor haar eigen program voeren. Voor zetting van den ouden antithese-strijd bestaat harerzijds geen reden, nu het algemeen kiesrecht veroverd en in zake den schoolstrijd een grondslag voor bevrediging is gelegd, waarop zij loyaal wensch voort te bouwen tot verheffing der volkschool. Tevergeefs heeft de Partij gepoogd met de rechterzijde een compromis aan te gaan op den grondslag van: invoering der Invaliditeits-, Raden- en Ziektenwet van Talma en daarnaast afzonderlijke regeling van het Ouderdomspensioen. Deze poging is afgestuit op de weigering der rechterzijde het premievrije pensioen voor ouden van dagen te erkennen. Op dit punt is dus de Partij gedwongen tot voortzetting van den ouden strijd. Zij roept hiervoor den steun der kiezers in, opdat een overweldigende meerderheid vóór het staatspensioen aan elk verder dralen en strijden over deze noodzakelijke hervorming voor goed een einde make.

Of en in hoeverre de thans verouderde antithese-politiek zal plaats maken voor eene groepeerings van democratische elementen van rechts en links tegenover het grootkapitalistische streven, kan eerst door en na de verkiezingen blijken. Daarvan zal voornamelijk de verhouding der Partij tot de andere groepen afhangen.

De vraag, of de Partij dan bereid zal zijn, deel te nemen aan eene burgerlijke regeering, is dan ook thans evenmin voor beantwoording vatbaar. Het Zwolsche congres nam te dien opzichte een besluit, geldend voor de situatie van 1913. De Partij heeft geen aanleiding die beslissing te betreuen, al sluit zij niet het oog voor de bezwaren van een extra-parlementair ministerie, uit een dergelijk besluit voortvloeiend.

Voor geheel andere politieke verhoudingen, zooals thans mogelijk zijn, bevat de Zwolsche resolutie geen uitspraak. Wel blijven hare overwegingen van kracht, dat voor de deelneming der Partij aan eene burgerlijke regeering een voldoende waarborg voor de verwezenlijking der actueele hoofdpunten van haar verkiezingsprogram in Kamer en volk moet aanwezig zijn en dat zij daardoor niet in hare vrijheid van uiting en beweging als socialistische arbeiderspartij mag worden belemmerd.

Deze vraag is dus geene principieele en de mogelijkheid van deelneming aan eene burgerlijke regeering niet uitgesloten. Zoolang evenwel niet blijkt, of er met andere politieke groepen overeenstemming is te verkrijgen omtrent een regeeringsprogram,

dat de actueele hoofdpunten van dit Verkiezingsprogram aanvaardt en omtrent de voorwaarden tot samenwerking, is zij voor geene nadere beantwoording vatbaar.

Het Congres der Partij nam de mogelijkheid aan, dat de politieke verhoudingen en de uitslag der verkiezingen deelneming aan eene burgerlijke regeering gewenscht kunnen maken. Het verklaarde zich hiertoe slechts bereid, als met de burgerlijke partijen of groepen op vast accoord kan worden samengewerkt, zoodat voldoende waarborg voor de verwezenlijking van een aantal nader vast te stellen punten bestaat en de vrijheid der Partij als socialistische organisatie in geen opzicht beperkt wordt. Het droeg het Partijbestuur op, als na de verkiezingen een aanbod wordt gedaan, om deel te nemen aan de Regeering, een buitengewoon congres of een referendum daarover te laten beslissen.

Het is onder deze algemeene gezichtspunten, dat de Partij het volgend program voor de verkiezingen van 1918 heeft vastgesteld:

Buitenlandsche politiek.

Steun aan elke ernstige poging om een algemeen duurzamen vrede te bevorderen door deelneming aan elke doelmatige internationale actie tot stichting van eene internationale rechtsorde en internationale ontwapening.

Verzet tegen elke poging om op den oorlog met de wapenen na sluiting van den vrede een economischen strijd te doen volgen.

Afschaffing van de geheime diplomatie en openbaarmaking van alle verdragen. Controle van de volksvertegenwoordiging op de buitenlandsche politiek.

Koloniën.

Grondlegging — economisch en politiek — van een volledig zelfstandig volksbestaan der volkeren, die de koloniën bewonen, waaronder wordt verstaan het krachtig bevorderen der volksoontwikkeling, de uitbouw van het gemeentelijk en gewestelijk zelfbestuur der inlandsche maatschappij, het betrekken der inlandsche bevolking in alle bestuursorganisaties, waar dit mogelijk is.

Bevordering der inheemsche nijverheid door staatscrediet en technisch onderwijs.

Staatsexploitatie van de delfstoffen.

Gouvernementsexploitatie der waterkrachten tot opwekking van elektrische energie.

Militarisme en landsverdediging.

Handhaving voor den duur van den oorlog van het standpunt neergelegd in de Arnheemsche resolutie 1915, nl. dat het belang van de Nederlandsche arbeidersklasse, samenvallende met dat van de geheele natie, de handhaving van de onzijdigheid en onafhankelijkheid des lands met alle beschikbare middelen gebiedt.

Verzet tegen alle uitbreiding van het militarisme in binnenland en koloniën.

Binnenlandsche politiek.

Volledige uitbouw der democratische staatsinstellingen, in de eerste plaats door invoering van algemeen vrouwenkiesrecht.

Evenredige vertegenwoordiging voor de verkiezingen der Eerste Kamer.

Onderwijs.

Bij de wettelijke uitwerking van art. 192 der Grondwet worde geëischt:

De gemeentebesturen worden verplicht tot inrichting van voorbereidend onderwijs; leerplicht voor de lagere school, gedurende acht jaar en voor voortgezet onderwijs gedurende twee jaar; het voortgezet onderwijs worde gegeven gedurende den arbeidstijd; kosteloosheid van dit onderwijs.

Lichamelijke zorg voor het schoolkind.

Afzonderlijk onderwijs voor de kinderen, die wegens ziels- of lichaamsgebreken, of uit maatschappelijke oorzaak niet in staat zijn geregeld en met vrucht het gewone onderwijs te volgen.

Grondige verbetering van de opleiding en de financieele positie der onderwijzers; invoering van de democratische schoolorganisatie; een zelfstandig schooltoezicht.

Instelling van een ministerie van Onderwijs.

Arbeidswetgeving.

Het in overeenstemming brengen van de bepalingen der Arbeidswet in zake bescherming van kinderen en jeugdige personen met het onderwijsprogram; verbod van arbeid van kinderen beneden veertienjarigen leeftijd.

Invoering van een wettelijk vastgestelden 10-urigen arbeidsdag met overgangsbepalingen tot den 8-urigen.

Krachtige bestrijding van de huisindustrie.

Sociale verzekering.

Krachtige en spoedige uitbreiding der sociale verzekering, met herziening der wetten-Talma, in den volgende zin:

Staatspensionering voor allen, die het noodig hebben, op 60-jarigen leeftijd, met aanmerkelijke verhooging van het pensioenbedrag.

Verplichte ziekteverzekering voor alle arbeiders met volledige geneeskundige behandeling; invaliditeitsverzekering, aansluitende bij de staatspensionering; een en ander met hulp van den Staat en met zoo groot mogelijken invloed der arbeiders op het beheer.

Uitbreiding der ongevallenverzekering tot alle loontrekkenden, ook voor beroepsziekten en beroepsinvaliditeit.

Moederschapzorg.

Spoedige invoering bij de wet van een Algemeen Mijnerwerkersfonds.

Rechtstoestand der ambtenaren.

Wettelijke regeling van den rechtstoestand der ambtenaren in dienst van den Staat, de provinciën en de gemeenten.

Woningvraagstuk.

Wettelijke maatregelen, die de gemeenten verplichten en in staat stellen spoedige voldoende aanvulling van den woningvoorraad te verzekeren, en een stelselmatige en spoedige vervanging van krotwoningen door goede woningen waarborgen. Voor zoover de economische positie der huurders dit noodig maakt, aan-

vaarde men het stelsel van verhuring beneden kostprijs.

Drankbestrijding.

Bestrijding van het alcoholisme o.a. door invoering van eene wet op Plaatselijke Keuze.

Economische maatregelen.

Blijvende organisatie op het gebied der levensmiddelenvoorziening met handhaving voor zoover noodig, van het distributiestelsel gedurende den overgangstijd na den oorlog.

Krachtige bevordering der ontwikkeling van de economische hulpbronnen van het land. Overbrenging van de voldoende geconcentreerde bedrijven in overheidsbeheer.

Uitbreiding van het grondbezit der openbare lichamen. Overheidsbeheer van drooggelegde gronden.

Directe onteigening door den Staat van gronden, wier productievermogen door verbeterde afwatering of ontginning belangrijk kan worden opgevoerd.

Staats- of gemeentelijke exploitatie van op deze gronden te stichten landbouwbedrijven en van de noodige inrichtingen tot verwerking der producten.

Krachtig doorgevoerde ruilverkaveling.

Staatsaanleg en -exploitatie van bosschen op voor landbouwcultuur minder geschikte gronden.

Ontginning der delfstoffen uitsluitend door den Staat.

Onteigening van gronden, ook voor openbare werken en voor stadsuitbreiding, tegen de gebruikswaarde.

Financiën.

Spoedige aflossing der crisisschuld door buitengewone heffingen van de vermogens. In afwachting van deze regeling, bestendiging der Verdedigingsbelastingen, behoudens eene wijziging in de wet op de Verdedigingsbelasting II, waarbij de grens van f 1200 voor de belastbaarheid sterk worde opgevoerd.

De Grondbelasting worde naar de verkoopwaarde geheven.

Progressie in de Vermogensbelasting. Versterking der progressie in de Inkomstenbelasting.

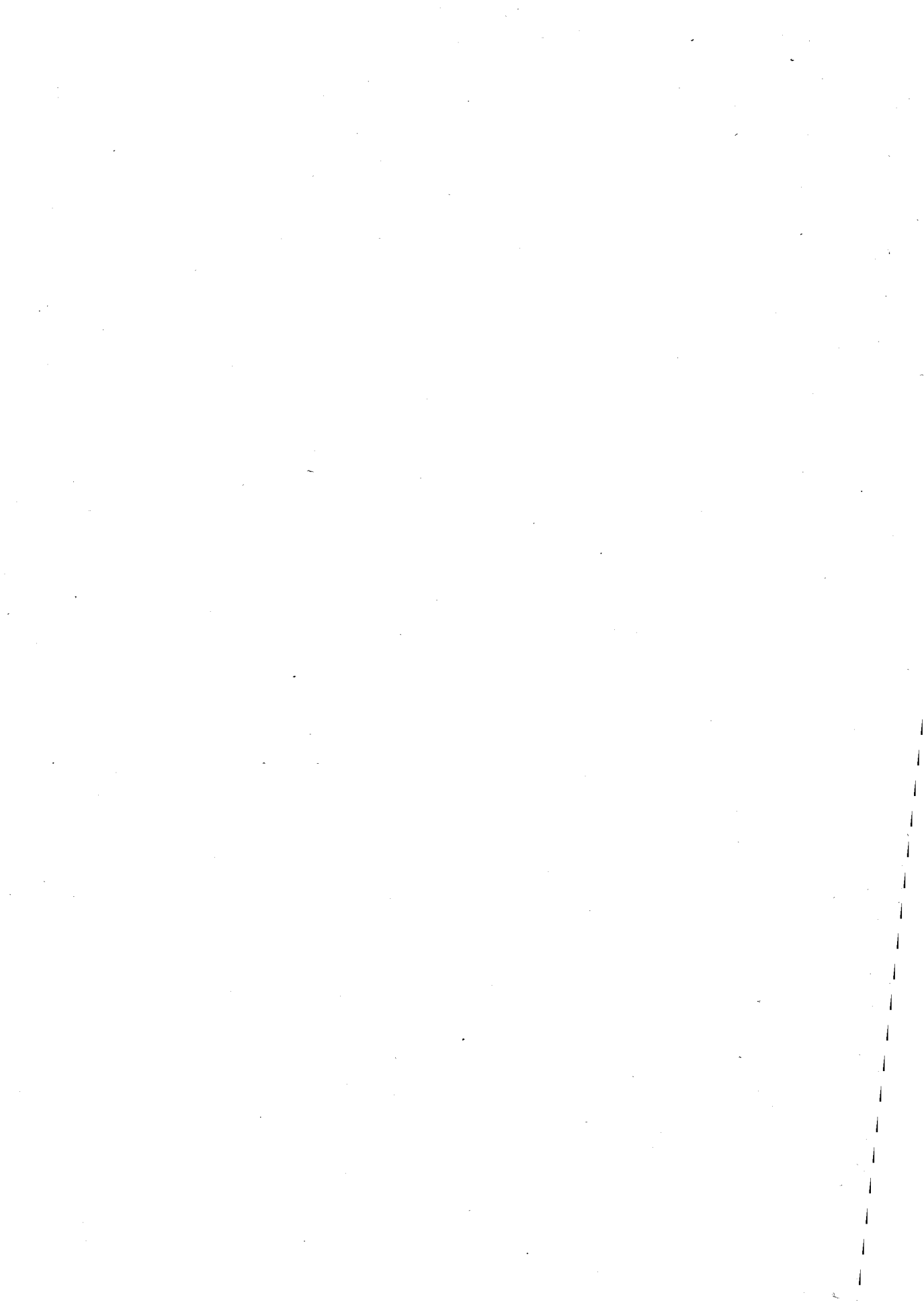
Herziening der Successiebelasting in de richting van het Engelsche stelsel der boedelbelasting, met het bestaande recht van de verkrijgingen als aanvulling.

Vrijstelling van de inkomens beneden f 800 per jaar van de betaling van alle directe belastingen naar het inkomen.

Belasting van de goederen in de doode hand.

Organisatie in openbaar beheer van bedrijven, die op concentratie zijn aangewezen, ook ter versterking der Rijksmiddelen; dit laatste evenwel onder voorwaarde, dat levensbehoeften niet worden belast.

Herziening der financieele verhouding tusschen Rijk en gemeenten. Uitbreiding van gemeentelijk belastinggebied. Gemeentelijke opcenten op de dividend- en tantiëmebelasting. Vrijheid der gemeenten bij de regeling der progressie in de gemeentelijke inkomstenbelasting. Bijzondere belasting van uitwonende grondeigenaars.

Rapport der Onderwijscommissie

met

Ontwerp-onderwijs-paragraaf Verkiezingsprogram.

SAMENSTELLING DER KOMMISSIE.

De door het Partijbestuur benoemde commissie bestond aanvankelijk uit de volgende leden: J. A. Bergmeijer, A. H. Gerhard, Suze Groeneweg, N. van Hinte, P. Hoogland, J. Joesse, J. G. van Kuijkhof, K. ter Laan, Jos. Loopuit, F. L. Ossendorp, J. J. de Roode, J. H. Schaper, Th. J. Thijssen. Aan deze commissie is na het Paaschkongres door het P.B. toegevoegd partijgenoot K. Sikkema.

TAAK DER KOMMISSIE.

De commissie werd 25 Maart 1917 geïnstalleerd door den voorzitter van het Partijbestuur. Aan de commissie werd door het P.B. als taak aangegeven, na te gaan welke eischen door de Partij dienen te worden gesteld bij de aanstaande herziening der wet op het Lager Onderwijs, als gevolg van het nieuwe artikel 192 der Grondwet. De commissie werd tevens uitgenoodigd een verkiezingsprogram der Partij inzake Onderwijs te ontwerpen.

Door het P.B. waren alle leden der commissie inzake art. 21 der wet op het L. O. in de Onderwijscommissie opgenomen, zoodat eerstgenoemde commissie als ontbonden mocht worden beschouwd.

WERKWIJZE DER KOMMISSIE.

De commissie besloot drie personen aan te wijzen, die het Bureau zouden vormen. Tot leden van het Bureau werden benoemd Ossendorp, Hoogland en De Roode, respectievelijk als voorzitter, sekretaris en rapporteur.

De commissie verdeelde zich in drie sub-commissies. Tot leden van sub-commissie I werden benoemd: Bergmeijer, Hoogland, Ter Laan, Thijssen en Ossendorp, van wie Hoogland werd aangewezen als rapporteur.

Deze commissie behandelde de volgende onderwerpen:

- a. Leerstof (U. L. O., M. U. L. O., enz.)
- b. Aantal leerlingen per klas.
- c. Bouw en inrichting der schoollokalen.
- d. Lichamelijke verzorging.
- e. Schooltijden en vakanties.
- f. Onderwijs van bijzonderen aard.

Deze sub-commissie kwam driemaal bijeen.

Tot leden van sub-commissie II werden benoemd: Suze Groeneweg, Van Kuijkhof, Loopuit, De Roode, Ossendorp; van deze sub-commissie trad De Roode op als rapporteur.

Sub-commissie II behandelde de volgende onderwerpen:

- a. Openbaar en bijzonder onderwijs.
- b. Kosteloos onderwijs.
- c. Schooltoezicht.
- d. Leerplicht.
- e. Voorbereidend onderwijs.
- f. Herhalingsonderwijs.

Deze sub-commissie kwam viermaal bijeen.

Tot leden van sub-commissie III werden benoemd: Gerhard, Van Hinte, Joesse, Schaper en Ossendorp; Joesse werd aangewezen als rapporteur.

Deze sub-commissie behandelde de volgende onderwerpen:

- a. Onderwijs-Rijkszaak.
- b. Opleiding en examens.
- c. Benoeming, bevordering, enz.
- d. Salariëering.
- e. Pensioen en wachtgeld.
- f. Regeling schoolzaken.

Sub-commissie III kwam vijfmaal bijeen.

Toen de sub-commissies haar taak beëindigd hadden, zijn de concept-rapporten door de geheele commissie besproken en werden de eindkonklusies vastgesteld. Hiervoor waren twee zittingen van de voltallige commissie noodig.

Aan de beraadslagingen der voltallige commissie is niet deelgenomen door het lid K. ter Laan.

Door het Bureau was aan de leden der commissie het volgende studiemateriaal toegezonden:

- a. De onderwijs-paragrafen der politieke partijen.
- b. Konklusies over artt. 21 en 23 der wet op het L. O. van den Vrijz.-Dem. Bond.
- c. Concept wet van Volksonderwijs.
- d. Het Rapport der Bevredigingscommissie.
- e. Wetsherziening, Rapport van den Bond van Nederlandsche Onderwijzers.
- f. De besluiten inzake Wetswijziging van den B. v. N. O.
- g. Beknopt rapport over het Bevredigingsrapport, van den B. v. N. O.
- h. Wet op het Lager Onderwijs.

HET WERK DER KOMMISSIE IN VERBAND MET HET RAPPORT DER BEVREDIGINGSKOMMISSIE.

Alvorens haar werkzaamheden aan te vangen, heeft de kommissie zich afgevraagd, of zij het Rapport der Bevredigingskommissie tot grondslag moest nemen voor haar arbeid dan wel of zij moest trachten de onderwijsseischen der arbeidersklasse te formuleeren onafhankelijk van bedoeld rapport.

De kommissie besloot unaniem tot het laatste, en heeft zich derhalve tot taak gesteld de onderwijsseischen der Partij in verband met de a. s. herziening der wet op het L. O. nauwkeurig aan te geven. Hiertoe was noodig, dat het geheele uitgebreide gebied van het Lager Onderwijs werd overzien. Van besprekingen over technische vakkwesties heeft de kommissie zich uit den aard der zaak zooveel mogelijk onthouden.

De kommissie meent onderstaande konklusies aan het P. B. te moeten voorleggen. De verschillende eischen, die de arbeidersklasse dient te stellen bij de aanstaande herziening der wet op het Lager Onderwijs, zijn er naar de meening der kommissie vrij nauwkeurig in geformuleerd. Dit werd algemeen noodzakelijk geacht, eenerzijds om, gezien de macht der arbeidersklasse in Nederland, deze belangrijke onderwijsseischen te brengen in de sfeer der praktische politiek, — anderzijds om de arbeidersklasse in Nederland met kracht op te wekken in de S. D. A. P. mee den strijd te voeren voor een grondige verbetering van ons volksonderwijs.

De konklusies met toelichtingen en het ontwerp-verkiezingsprogram laten wij hieronder volgen.

INLEIDING.

De grondslag van ieder democratisch onderwijsprogram behoort te zijn de gemeenschappelijke opvoeding der kinderen uit alle groepen en klassen der maatschappij, tot het oogeblik, dat de beroepskeuze hen dwingt, naar onderscheidene opleidingsplaatsen uiteen te gaan. De kommissie is overtuigd, dat ook verschil in denkwijze tussehen de ouders geen verschil in opvoeding tussehen de kinderen behoorde te maken. De hier te lande gevoerde schoolstrijd echter heeft het voldingend bewijs geleverd, dat verwezenlijking van dit denkbeeld slechts het resultaat kan zijn van een algemeene verdraagzaamheid, die tot nog toe in ons land onbekend was; en dat het pogen, om door middel van de staatsmacht tot die verdraagzaamheid te dwingen, niet alleen van huis uit tot mislukking gedoemd bleek, maar bovendien groote schade heeft toegebracht aan het volksonderwijs. Het is eerst voor verwezenlijking vatbaar, wanneer het streven om de school te maken tot een instelling ter vestiging of versterking van politieke en godsdienstige denkbeelden, voor betere opvattingen omtrent de rechten van het kind op een hem passende opvoeding heeft plaats gemaakt.

Uit een en ander vloeit voort, dat de kommissie, ofschoon de neutrale school verkiezende boven de sektarische, en de openbare boven de bijzondere, bij het ontwerpen van haar program heeft gepoogd, aan de pacifikatie op onderwijsgebied de baan geheel vrij te laten. Ook op die punten waar zij de plannen der Bevredigingsskommissie niet tot de hare maakt, maar eigen eischen er tegenover

plaatst, staan deze aan de pacifikatie in het minst niet in den weg. Zij zou dit te minder willen doen, waar in de plannen der Bevredigingskommissie het denkbeeld van de algemeene volksschool, zij het op geheel andere wijze dan haar verdedigers het zich aanvankelijk hadden voorgesteld, toch een begin van verwezenlijking vindt.

OMVANG EN DUUR VAN HET ONDERWIJS. LEERPlicht.

Eenstemmig is de kommissie van oordeel, dat alle kinderen, of zij al dan niet voorbereidend onderwijs hebben genoten, gedurende acht jaar algemeen vormend lager onderwijs behooren te ontvangen. In den regel zal dat zijn gedurende den leeftijd van 6 tot 14 jaar. Voor dit onderwijs behoort dus leerplicht te gelden¹⁾, en wel met dien verstande, dat voor kinderen die bij het bereiken van den leeftijd van 14 jaar den volledigen leergang van het a. v. l. o. nog niet hebben beëindigd, de leerplicht met een jaar wordt verlengd.

Voor het voorbereidend onderwijs wil de kommissie leerplicht niet eischen. De bezwaren, daaraan verbonden, zijn te vele en te velerlei. Wel daarentegen wil zij de gemeentebesturen verplichten, voor de inrichting van voorbereidend onderwijs te zorgen naar de mate waarin dit door de ouders wordt verlangd.

Het algemeen vormend lager onderwijs behoort niet tevens het eind-onderwijs te zijn. Voor zoover de kinderen hun opleiding niet voortzetten bij instellingen van hooger of middelbaar onderwijs of aan vakscholen, wordt voor hen verplicht voortgezet onderwijs verlangd, ter verdere ontwikkeling van hun algemeene vorming, en tevens ter voorbereiding van hun maatschappelijk leven.

Het programma, in het Bevredigingsrapport aangegeven voor de voorbereidende school, komt de kommissie juist voor. Zij sluit zich dus daarbij aan, en meent te mogen volstaan met er naar te verwijzen.

De vakken waaraan de leerstof voor het algemeen vormend lager onderwijs moet worden ontleend, zijn de volgende: a. lezen, b. schrijven, c. rekenen, d. Nederlandsche taal, e. geschiedenis, daaronder begrepen de allereerste beginselen der staatsinrichting, f. aardrijkskunde, g. kennis van de natuur en der gezondheidsleer, h. zingen, i. teekenen, j. gymnastiek en spel, k. handwerken voor meisjes. Voor de hoogste twee leerjaren behoort bovendien het onderwijs in een of twee vreemde talen, te kiezen naar de plaatselijke behoefte, verplicht te worden gesteld.

De taak van het voortgezet onderwijs is aldus gedacht, dat het o. m. zal omvatten een en ander uit de Hollandsche litteratuur, maar tevens althans één vreemde taal; dat het zich zal bezighouden met de elementaire kennis die de staatsburger noodig heeft, maar tevens,

¹⁾ De kommissie bedoelt hiermede niet, dat in de Leerplichtwet, behalve verlenging van den leerplichtigen leeftijd, geen verbeteringen noodig zijn. Het tegendeel is het geval. Maar zij heeft gemeend, dat het buiten haar taak lag, die verbeteringen aan te wijzen.

zonder zich tot vakonderwijs te specialiseeren¹⁾, zooveel mogelijk verband zal houden met de praktijk van het leven. Zoo zal het op het platteland eenige kennis moeten geven van de natuurlijke historie, die als voorbereiding tot de beoefening van land- en tuinbouw kan dienen; in de handelssteden van boekhouden en handelsrekenen, terwijl de beginselen van hygiëne en voedingsleer dienen te worden onderwezen als voorbereiding voor huishoud- onderwijs.

Dit voortgezet onderwijs behoort te worden gegeven over dag; en wel gedurende twee jaar, met beperkten schooltijd. Gaat het eene leerjaar 's morgens en het andere 's middags naar school, dan zal het mogelijk zijn, dat het voortgezet onderwijs zijn eigen gebouwen en zijn eigen personeel bezit, wat aan de commissie zeer wenschelijk toeschijnt.

Wordt dit schema aanvaard, dan zullen dus alle kinderen tot den leeftijd van 14, resp. 15 jaar hetzelfde onderwijs ontvangen, en de scholen alleen worden onderscheiden in openbare en bijzondere. De leerplichtige leeftijd zal dan voor allen met 2 jaren moeten worden verlengd. Bovendien moet een tweejarige leerplicht worden voorgeschreven voor de kinderen, die niet „verder op” gaan.

De twee voorname argumenten, die pleiten voor deze inrichting van het lager onderwijs, zijn: 1o. dat de voorloopige beroepskeuze niet vóór, maar ook niet aanmerkelijken tijd na het bereiken van den 14-jarigen leeftijd behoort te geschieden, en 2o. dat het in het belang van alle volksklassen is, dat de kinderen hetzelfde onderwijs ontvangen tot het oogenblik waarop zij ter wille van hun bestemming in de maatschappij moeten uiteengaan. Reeds vroegtijdig de kinderen te schiften, in hoofdzaak naar de financiële gesteldheid der ouders, kan niet anders dan ten nadeele komen van het onderwijs voor de kinderen der arbeidersklasse. Dit werkt langs indirecten weg terug op de geheele maatschappij, ook op de bevoorrechte klassen. Op het huidige oogenblik, nu de volken van Europa staan voor het probleem, hoe de menschheid zich het snelst van den vernietigingsoorlog zal herstellen, dringt de noodzakelijkheid van degelijk, duurzaam onderwijs, niet voor enkele klassen, maar voor het geheele volk, zich op met ongekenden aandrang; het land dat aan dezen eisch het best voldoet, is van een eervolle plaats in den vreedzamen wedstrijd der natiën verzekerd.

Het lager onderwijs, m. a. w., dient zich niet te richten naar het hooger en middelbaar, maar omgekeerd dienen deze, en de vakscholen, aan te sluiten aan het laatste leerjaar der lagere school.

Een der leden aanvaardt bovenstaande beschouwing slechts onder het voorbehoud, dat hij het karakter der algemeene volksschool niet aangetast zou achten, indien er splitsing kon worden gebracht naar aanleg en neiging der kinderen.

¹⁾ De inrichting van het vakonderwijs heeft tot politieke geschillen tot nog toe niet geleid. De commissie, die een program had te ontwerpen voor een politieke partij, kon dit dus buiten haar beschouwingen laten.

Hierboven spraken wij van de voorloopige beroepskeuze. Men moge het wenschelijk achten of niet, het feit bestaat eenmaal, dat reeds vroegtijdig een scheiding wordt gemaakt tusschen de kinderen die voor arbeid met het hoofd en hen die voor handenarbeid worden bestemd. Deze splitsing hebben wij met de gekozen uitdrukking aangeduid. Dat het wenschelijk is, de definitieve beroepskeuze inzonderheid voor de kinderen die worden bestemd voor hoofdarbeid, op lateren leeftijd te stellen, hun m.a.w. een zoo breed mogelijke algemeene ontwikkeling te verzekeren, behoeft o.i. geen nader betoog.

Met het oog op de werkelijkheid meent de commissie als algemeene grens voor de voorloopige beroepskeuze den leeftijd van 14 jaar te moeten aanwijzen. Het lijkt echter geen twijfel, dat indien bij deze grens het stelselmatig algemeen vormend onderwijs voor de grootste helft der kinderen zou eindigen, de duurzame vruchten ervan niet veel minder teleurstellend zouden blijken dan thans het geval is. Daarom eischt de commissie voor deze kinderen nog een verplichten tweejarigen leergang, ter bevestiging en versterking van het op de lagere school verkregene. Zooveel mogelijk moet de algemeene vorming van dit onderwijs worden gericht op de voorbereiding tot de praktijk van het maatschappelijk leven; bovendien moet het niet geheel en al beslag leggen op het kind, maar voor beroepsarbeid gedurende een beperkt aantal uren per dag ruimte laten. Dit wordt door de aangegeven regeling mogelijk gemaakt.

Een vergelijking met het tegenwoordig programma van de lagere school (wet van 24 Juni 1916, Stbl. 297) doet zien, dat uitbreiding der vakken, behoudens een of twee vreemde talen in de hoogste klassen, door de commissie niet wordt voorgesteld. Wel is de formulering van de vakken g., i. en j. eenigszins gewijzigd, ten einde plaats te laten voor nieuwere methoden. In het algemeen echter heeft de commissie zich van beschouwingen van paedagogiek onthouden. Zij legt er alleen den nadruk op, dat aan de ontwikkeling van het lichaam meer dan totnogtoe aandacht en zorg moet worden besteed; vandaar de uitdrukkelijke vermelding van spel als leervak, in ééne adem met de gymnastiek. Ook aan zwemondericht is hierbij gedacht.

De kennis althans van de beginselen van een enkele vreemde taal is voor ontelbare arbeiders, zoowel in het beroepsleven als in het maatschappelijk verkeer van het hoogste belang. Het gemis daarvan mag voor geen enkel kind een belemmering zijn bij de beroepskeuze. Daarom wil de commissie het onderwijs in een of twee vreemde talen, te kiezen naar plaatselijke omstandigheden, verplicht stellen. Echter mag eerst met het zevende leerjaar met dit onderwijs worden begonnen, opdat het niet aan de algemeene vorming in den weg sta en het karakter van africhting verkrijge.

Vrij uitvoerig is in de commissie gedebatteerd over de vraag, of het onderwijs in de handwerken voor meisjes apart moet worden behouden. De overgrote meerderheid was van oordeel, dat indien de school

het verband met het leven zal bewaren, en niet de herleving van de gelukkig vrijwel verdwenen naai- en breischooltjes in de hand zal worden gewerkt, dit leervak niet kan worden geschrapt. Het denkbeeld, om in het algemeen het vak: handenarbeid in de leerstof op te nemen; vond wel voorstanders, doch geen meerderheid in de commissie.

ONDERWIJS VAN BIJZONDEREN AARD.

Voor de vruchtbaarheid van het onderwijs is een onafwijsbare eisch, dat in de klassen geen kinderen voorkomen, wier ziels- of lichaamsgebreken, of karaktereigenschappen, een rem zijn voor den normalen gang van zaken in de school. Zoowel ter wille van de abnormale als van de normale kinderen is scheiding geboden. Zal het onderwijs van de laatsten niet noodeloos worden opgehouden en verstoord, zullen de eersten alle ontwikkeling machtig worden, die bij hun gebreken mogelijk is, en waaraan zij uiteraard meer nog dan anderen behoefte hebben, dan is het noodig, naast de gewone school in te richten onderwijs van bijzonderen aard. Zal dit tot zijn recht komen, dan dient het te worden geregeld bij de wet.

De commissie stelt zich voor, dat in deze regeling moet worden begrepen het onderwijs aan:

1. Zwakzinnigen;
2. Blinden;
3. Doofstommen;
4. Slechthoorenden;
5. Spraakgebrekkigen;
6. Kinderen die zich niet kunnen aanpassen aan de in het algemeen geldende schooltucht.

Ten aanzien van dit onderwijs dient het volgende te worden bepaald:

a. De scholen voor blinden en doofstommen en voor de onder 6 genoemden zijn internaten, die echter onder zekere voorwaarden ook voor externe leerlingen toegankelijk zijn.

b. De onderwijsinrichtingen voor zwakzinnigen zijn als regel afzonderlijke dagscholen, maar kunnen ook, waar en wanneer dit noodig blijkt, als internaten worden ingericht.

In kleine plaatsen, waar het aantal leerlingen te gering is voor een volledige school, worden aan gewone lagere scholen afzonderlijke klassen verbonden, bestemd voor zwakzinnige leerlingen.

Voor zoover noodig, zij herinnerd aan het onderscheid tusschen idioten en zwakzinnigen. Dat de eersten op de school in het geheel niet thuis behooren, behoeft geen betoog. Dat afzonderlijke regeeringszorg voor hen geboden is, acht de commissie eveneens onbetwistbaar. Maar terwijl bij zwakzinnigen het onderwijs dient tot voorbereiding voor het maatschappelijk leven, kan de zorg voor idioten nauwelijks dien naam dragen.

c. Voor kinderen, die lijden aan een of ander spraakgebrek, zonder dat zij tot de verstandelijk minderwaardigen behooren, dienen inrichtingen in het leven te worden geroepen, waar hun gelegenheid wordt geboden tot genezing. Deze kinderen ontvangen verder lager onderwijs op de gewone scholen.

In deze wettelijke regeling dient ook te worden opgenomen het onderwijs aan kinderen zonder vaste woonplaats, als schippers- en kramerskinderen, enz. Het komen

en verdwijnen van deze kinderen in de gewone klassen werkt onvermijdelijk storend; dat zij zelf van het onregelmatig deelnemen aan het onderwijs nu hier en dan daar de hun toekomende ontwikkeling ontvangen, is uitgesloten. De Staat dient dus een regling te treffen, waarbij verzekerd wordt dat deze kinderen gedurende den leerplichtigen leeftijd het geheele onderwijs aan een lagere school kunnen bijwonen.

Voor alle scholen van bijzonderen aard worde leerplicht ingevoerd gedurende 8 leerjaren. Voor de leerlingen die tijdelijk zijn opgenomen in de inrichtingen van bijzonderen aard komt de tijd, daar doorgebracht, in mindering van de 8 verplichte leerjaren van het gewoon lager onderwijs.

En eindelijk dient aan het onderwijs aan de kategoriën 1 tot 5 genoemd, een afzonderlijke, deskundig Rijkstoezicht in het leven te worden geroepen.

AANTAL KINDEREN PER KLASSE.

Een van de voornaaste oorzaken, waarom totnogtoe de resultaten van de volksschool verre beneden redelijke eischen en verwachtingen bleven, is, dat in de klassen te veel kinderen worden bijeengebracht. De wet laat nog steeds de aanwezigheid van 55 kinderen in één klasse toe; waar zooveel kinderen tegelijk moeten worden opgeleid door één onderwijzer(es), kan van iets anders en meer dan werktuigelijke africhting geen sprake zijn. De commissie is van oordeel, dat hier radikaal moet worden ingegrepen. Zij acht de volgende regeling noodzakelijk:

In de wet worde bepaald, dat het aantal onderwijzers tenminste bedraagt:

1. Voor scholen met 1—15 leerlingen 1 onderwijzer.

2. Voor scholen met 16—40 leerlingen 2 onderwijzers.

3. Voor scholen met 41—64 leerlingen 3 onderwijzers.

4. Voor scholen met meer dan 64 leerlingen 4 of meer onderwijzers, met dien verstande, dat het aantal leerlingen, dat aan één onderwijzer mag worden toevertrouwd, hoogstens 30 bedraagt.

Ter vergelijking mogen hieronder volgen het thans bestaande wettelijk voorschrift, en de regeling, in overweging gegeven door de Bevestigingscommissie.

Art. 24 der wet op het Lager Onderwijs bepaalt:

Art. 24. 1. Het hoofd der school wordt bijgestaan door tenminste één onderwijzer, zoodra het aantal schoolgaande kinderen meer dan veertig, door tenminste twee onderwijzers, zoodra het een en negentig bedraagt.

2. Voor elk vijf en vijftigtal schoolgaande kinderen boven de negentig wordt een onderwijzer meer vereischt.

Dit beteekent dus:

Voor 1— 40 leerlingen	1 leerkracht.
„ 41— 90 „	2 leerkrachten.
„ 91—145 „	3 „

en verder voor iedere 55 leerlingen 1 leerkracht meer.

De Bevestigingscommissie stelt voor:

Art. 24. 1. Behalve het hoofd der school wordt aan elke school tenminste één onder-

wijzer vereischt, zoodra het aantal schoolgaande kinderen meer dan vijf en twintig, tenminste twee onderwijzers, zoodra het een en negentig bedraagt.

2. Als in de thans vigeerende wet.

Dit komt dus hierop neer:

Voor 1— 25 leerlingen	1 leerkracht.
„ 26— 90	2 leerkrachten.
„ 91—145	3 „

en verder voor iedere 55 leerlingen 1 leerkracht meer.

Onze commissie verheelt zich niet, dat de regeling, door haar voorgesteld, aanzienlijke financieele offers zal vergen. Zij heeft gemeend, zich daardoor niet te mogen laten weerhouden, om uit te spreken wat naar haar overtuiging voor een werkelijk vruchtdragend onderwijs noodzakelijk is. Zij herinnert eraan, dat reeds in de wet van 1878 als norm voor vruchtdragend onderwijs het maximum aantal kinderen per klasse op 40 werd gesteld. Ten behoeve van de concurrentie van de bijzondere school met de openbare is in 1889 dit maximum verhoogd tot 55; hoezeer daarmede aan de opvoeding werd tekort gedaan, blijkt uit het feit, dat verschillende gemeentebesturen, die voor het volksonderwijs iets over hadden, zelfstandig het maximum verlaagden. Maar daarom dient dan ook juist nu, op het oogenblik dat aan de financieele concurrentie tusschen openbaar en bijzonder onderwijs een einde wordt gemaakt, de opvoeding haar rechten te hernemen. Sedert 1878, in veertig jaar tijds, heeft de maatschappelijke ontwikkeling niet stil gestaan. Thans worden aan den volwassen mensch, aan het lid der staatsgemeenschap, nog heel andere eischen gesteld dan toen. Het is dus ook niet overdreven, dat aan zijn algemeene vorming nog belangrijker meer zorg wordt besteed dan de wetgever van 1878 noodzakelijk achtte. Het is deze overtuiging, die de commissie heeft geleid tot de door haar ontworpen regeling.

LICHAMELIJKE VERZORGING.

Van groote beteekenis voor de vruchtbaarheid van het onderwijs is ook de lichamelijke verzorging van het kind. Totnogtoe is de verschaffing van voedsel, kleeding, schoeisel, bijna geheel overgelaten aan het partikulier initiatief, al of niet gesteund door subsidie uit de openbare kassen. Of er medisch-hygiënisch toezicht zal zijn op de scholen, of er gelegenheid wordt gegeven om schoolbaden te ontvangen, hangt geheel af van de toewijding der gemeentebesturen. En waar zulk toezicht werkt, is toch de onontbeerlijke aanvulling ervan, de verpleging van kinderen in gezondheidskolonies of boschschoolen, nagenoeg geheel van het partikulier initiatief afhankelijk. Hierin dient een ingrijpende verandering te komen, en wel naar de volgende beginselen:

In de wet op het lager onderwijs worde aan de gemeentebesturen de verplichting opgelegd om zorg te dragen voor de lichamelijke verzorging der leerlingen van openbare en bijzondere lagere scholen.

Ter gemoetkoming in de kosten wordt hiervoor door het Rijk een subsidie aan de gemeenten toegekend.

De maatregelen, die door de gemeentebestuur-

ren voor de lichamelijke verzorging worden getroffen, gelden gelijkelijk voor de leerlingen der openbare en der bijzondere scholen, met dien verstande, dat de leerlingen van beide soorten van scholen van dezelfde inrichtingen gebruik kunnen maken.

Bepaaldelijk dient het volgende te worden vastgelegd in de wet:

I. De gemeentebesturen worden verplicht voeding en kleeding te verstrekken aan schoolgaande kinderen, voor wie daaraan behoefte bestaat.

II. Van gemeentewege worden artsen aangesteld, belast met het hygiënisch en medisch toezicht op scholen en kinderen.

In gemeenten, waar de grootte der schoolbevolking daartoe voldoende is, oefenen bedoelde geneesheeren uitsluitend het ambt van schoolarts uit.

In kleinere gemeenten kan deze functie worden opgedragen aan artsen, die daarbij tevens partikuliere praktijk uitoefenen.

III. In gemeenten waar een waterleiding bestaat, worde gelegenheid verstrekt tot het baden van schoolgaande kinderen.

IV. De gemeentebesturen worden verplicht te zorgen, dat schoolkinderen, voor wie de schoolarts, in overleg met den onderwijzer, dit noodig oordeelt, gedurende een door hen te bepalen tijd in een gezondheidskolonie kunnen doorbrengen.

Deze gezondheidskolonies worden door de overheid opgericht, of staan, zoo zij door verenigingen zijn gesticht, onder controle van de overheid.

Voor zwakke of herstellende kinderen worde de gelegenheid geopend onderwijs te ontvangen in boschschoolen.

Op deze wijze geregeld, kan de lichamelijke verzorging van het kind een belangrijke factor worden tot het verkrijgen van goede resultaten van het onderwijs. Allerlei, wat thans door partikulieren geschiedt, wordt bij deze regeling overgebracht naar de overheid; de commissie wenscht echter de medewerking en het initiatief van partikulieren niet uit te sluiten, waar verschil van geestesrichting een bezwaar zou vormen tegen de vervulling harer eischen. Reeds thans wordt van de gelegenheid tot kindervoeding en -kleeding gebruik gemaakt ook door bijzondere scholen. Dat de bijzondere school op grond van haar paedagogische beginselen haar deur niet behoeft te sluiten voor medisch en hygiënisch toezicht, of haar kinderen te weerhouden van bezoek aan het schoolbad, zal wel niet worden tegengesproken. Daarentegen draagt het verblijf in gezondheidskolonies en boschschoolen in zekere mate het karakter van het gezinsleven; hier dient dus aan het partikulier initiatief de noodige ruimte te worden gelaten.

Een goede lichamelijke verzorging van het schoolkind wordt door de commissie van groote waarde geacht. Zonder twijfel wordt de vruchtbaarheid van het onderwijs erdoor verhoogd, en de volksgezondheid in het algemeen er door verbeterd; maar bovendien vormt zij een werkzaam en heilzaam tegenwicht tegen het streven naar standenschoolen, het schiften der kinderen naar de financieele gesteldheid der ouders, wat in eerste instantie altijd ten nadeele van de kinderen der arbeidersklasse komt.

SCHOOLLOKALEN.

Terloops zij gewag gemaakt van de inrichting van de schoollokalen. Het Kon. Besluit van 25 Juni 1912 (Stbl. 192 voor het openbaar en 193 voor het bijzonder l. o.) geeft tot in bijzonderheden de eischen aan, waaraan de gebouwen en lokalen hebben te voldoen.

De vloeroppervlakte van elk schoolvertrek en de lichamelijke inhoud zijn per leerling aangegeven; verder zijn bepalingen vastgesteld omtrent de hoogte der lokalen, de breedte der gangpaden tusschen de rijen banken, de dikte der buitenmuren, de kleur der wanden, de plaatsing der lichtramen, de breedte der trappen en gangen, de inrichting der privaten, enz.

Deze bepalingen beantwoorden vrijwel aan de eischen, die mogen en moeten worden gesteld.

VAKANTIES.

Ten slotte wijst de commissie, ten behoeve van de vruchtbaarheid van het onderwijs, op de vakanties. Zij acht de volgende wettelijke bepalingen noodig:

a. De minimum-duur van de zomervakantie bedraagt 3 weken.

b. De zomervakantie begint aan alle lagere scholen den tweeden Zaterdag in Juli.

c. Voor alle scholen wordt een herfstvakantie gehouden, die 1 week duurt.

Het eerste punt behoeft niet te worden toegelicht. De bedoeling van het tweede is, te zorgen dat door het heele land de vakantie op denzelfden datum begint. Hierdoor zal het mogelijk zijn, gedurende de vakantie kinderen uit te wisselen: kinderen van het land naar de stad en van de stad naar het land te zenden. In Denemarken wordt dit stelsel, dat bij de opvoedkundigen groote instemming vindt, veelvuldig toegepast. Verder dient, vooral ook met het oog op de vakanties, en in het bijzonder in de steden, de inrichting van openbare speel-terreinen door de overheid te worden ter hand genomen.

Het derde punt is aldus geformuleerd in de onderstelling, dat buiten deze herfstvakantie ook de groote christelijke feestdagen aanleiding tot een korte vakantie geven, zoodat telkens na niet al te langen tijd het onderwijs een korte poos wordt onderbroken. Meer dan in bovengenoemde punten is aangegeven, wettelijk te regelen, acht de commissie noodzakelijk noch gewenscht.

Onderwijs en Overheid.

De vraag, of bij de overheidszorg voor het onderwijs centralisatie dan wel decentralisatie moet plaats hebben, of alleen het landsbestuur dan wel ook de gemeentebesturen hier een taak hebben te vervullen, is in de laatste jaren druk besproken. De commissie behoeft slechts te herinneren aan de leuze: onderwijs-rijkszaak. Eenstemmig is de commissie van oordeel, dat, gelet op de thans bestaande politieke en sociale verhoudingen, het zuivere stelsel onderwijs-rijkszaak geen aanbeveling verdient. Het stelsel dat dient te worden aangevaard, heeft zij neergelegd in de volgende conclusie:

De wet op het L. O. behoort in dien zin te worden gewijzigd, dat zij, wat de materiele eischen van het onderwijs betreft, een vrij hoog

minimum voor alle gemeenten voorschrijft, met sterke waarborgen voor de doorvoering daarvan tot in de kleinste gemeenten.

De kosten van dat minimum komen geheel of grotendeels ten laste van het Rijk.

Aan de gemeenten worde het recht gegeven, het onderwijs boven dat algemeene minimum op te voeren met steun van het Rijk.

Zowel ter wille van het onderwijs zelf als ter wille van het onderwijzend personeel acht de commissie dit stelsel het meest aanbevelenswaardige.

In het algemeen was de commissie slecht te spreken over de wijze, waarop het Rijk zich tot nog toe van zijn verplichtingen jegens het onderwijs en de onderwijzers heeft gekweten. Art. 26 der bestaande wet, met zijn ontoonbaar minima, is allengs ver buiten de onderwijzerswereld berucht geworden. Het heeft de grootste moeite gekost, en beschamend lang geduurd, eer ook maar de kleinste, totaal onvoldoende verbetering er in werd aangebracht. Ook waar het Rijk direkt als werkgever optrad, bij leerscholen, tuchtcholen enz., is het in gebreke gebleven, trots den herhaalden aandrang van de vakverenigingen en van anderen, om voor een behoorlijke salarisregeling te zorgen.

Maar dat niet alleen: ook in zorg voor het onderwijs zelf is het Rijk onverantwoordelijk te kort geschoten. Reeds is hierboven er op gewezen, dat het maximum aantal kinderen per klasse, in '78 op 40 gebracht, in '89 tot 55 is verhoogd, en sedert niet weer verlaagd, zoodat een aantal gemeenten zelfstandig tot verlaging zijn moeten overgaan. Nog steeds is aan de gemeenten niet de wettelijke verplichting opgelegd, in de behoefte aan voeding en kleding te voorzien. De vrije en orde-oefeningen, op voorstel van de regeering in 1889 in de wet opgenomen, zijn op het oogenblik nog niet overal ingevoerd. Voor het onderwijs aan schipperskinderen doet het Rijk zoo goed als niets. Al wordt allengs aan de naleving van de Leerplichtwet beter de hand gehouden dan voorheen geschiedde, voor het bereiken van het doel dezer wet zijn haar bepalingen ten eenenmale onvoldoende. Sedert lang is ingrijpende herziening der wet zelf dringend noodzakelijk.

Al zeggen tot op zekere hoogte deze grieven minder tegen het stelsel, dan tegen de personen, de partijen, de klassen, die voor de toepassing er van verantwoordelijk moeten worden gesteld, zij bevatten toch de waarschuwing, om de zorg voor onderwijs en onderwijzers niet te sterk te concentreeren in één hand. Ongetwijfeld kan er van Rijkswegen ontzaglijk veel goeds voor het onderwijs worden verricht. Bij de bespreking van het Rijkstoezicht zal daarop nader worden gewezen. Maar daarnevens pleiten doorslaande argumenten voor het vasthouden aan een behoorlijke mate van decentralisatie. Het zou noodlottig zijn, als de onderwijzer ver-ambtenaarde; en dat gevaar is veel grooter, als heel het personeel één korps van Rijksambtenaren vormt, dan wanneer er tusschen den onderwijzer en de plaats zijner inwoning een band blijft bestaan. Van een uniforme regeling van het onderwijs, vanuit één centraal punt, is een geestdoodende werking voor het onderwijs te vreezen. Het is van groot belang, dat het zich vrij kan ontwikkelen, naar de plaatselijke behoeften en de wisselende om-

standigheden. Voor het aanbrengen van verbeteringen, zoowel in den toestand van het onderwijs als in dien van den onderwijzer, door plaatselijke besturen, in samenwerking met en onder voorlichting van de vakverenigingen en van onderwijsvrienden en -hervormers, moet een ruime plaats worden opgelaten. Zoo zal er leven en lenigheid bestaan, en zal ook het uitteraard meer streeven en minder toegankelijke Rijksgezag onophoudelijk tot verbetering worden geprikkeld.

TOEZICHT.

Dat de commissie niet uitsluitend aan de plaatselijke overheden de ontwikkeling van de volksschool wil overlaten, behoeft bijna niet te worden gezegd. Ten overvloede zal het blijken uit haar voorstellen ten aanzien van het Rijkschooltoezicht. De plannen, door de Bevredigingscommissie daarvoor ontworpen, hebben haar instemming, voorzover daarmee een einde wordt gemaakt aan het dilettantisme waaraan het tegenwoordig schooltoezicht lijdt. Het komt ook ons gewenscht voor, dat de schoolopziener een deskundige moet zijn, die in zijn ambt bij het schooltoezicht zijn levenstaak vindt. In het korps der schoolopzieners moeten echter, naar het oordeel onzer commissie, worden opgenomen afzonderlijke deskundigen, aan wie het toezicht over het onderwijs van bijzondere aard is toevertrouwd; verder hygiënisten en medici, zoowel mannen van de technische hygiëne, die in het bijzonder op den bouw, de inrichting, de ligging enz. der schoollokalen toezicht hebben te houden, als sociaalhygiënisten, die zijn belast met de wering van ziekten uit de school.

Wil de commissie dus het toezicht organiseren op bredere basis dan het Bevredigingsrapport aangeeft, zij wil het ook in de ontwikkeling van de volksschool grooter aandeel geven. De taak die wij bedoelen, is in het Bevredigingsrapport toegedaacht aan den z.g.n. Onderwijsraad. Op blz. 55 van dit rapport wordt deze Raad ingeleid als „een adviseerend kollege voor de zaken van het lager onderwijs”. Het moet zijn samengesteld uit „mannen met liefde voor en kennis van het onderwijs”; als zijn taak wordt aangegeven, „den minister voor te lichten omtrent de maatregelen, noodig ter verbetering van het lager onderwijs in het algemeen”. Uit wat verder in het Bevredigingsrapport wordt gezegd, mogen wij intusschen de gevolgtrekking maken, dat de eigenlijke reden, waarom deze Onderwijsraad in het leven zou worden geroepen, een andere is. „Inzonderheid” heet het, „zou echter dit kollege ook zijn aan te wijzen om ten aanzien van allerlei geschilpunten, welke bij de toepassing van het stelsel der voorziening in de kosten rijzen, de Regeering of de colleges van Gedeputeerde Staten, in wier handen de beslissing wordt gelegd, van advies te dienen”.

De Onderwijsraad, m. a. w., is bestemd om te dienen min of meer als commissie van arbitrage voor de geschillen, die rijzen bij de uitvoering der financieele gelijkstelling. Er wordt dan ook bepaald, dat de leden van dezen Raad „in geen opzicht door lidmaatschap van eenig schoolbestuur bij het bijzonder onderwijs betrokken zullen zijn, en anderszids ook geheel buiten eenig schooltoezicht moeten staan”. (Blz. 68.) Ten slotte worden als zijn toekomstige leden aangeduid mannen en vrou-

wen die op onderwijsgebied „bekendheid hebben verworven”; als voorbeeld wordt genoemd de curator van een openbare of bijzondere universiteit.

Dit kollege zou, zoo wordt op blz. 67 uitdrukkelijk medegedeeld, „een adviseerend karakter dragen in dien zin, dat zij ook zelfstandig den Minister voorstellen kan doen”. Van dit kollege zou dus in hoofdzaak de stuwkracht voor de verbetering van het volksonderwijs moeten uitgaan. Naar onze meening wordt op deze wijze dit belang niet behoorlijk verzekerd. Tegen de instelling van een Raad van Geschillen bij de toepassing der financieele gelijkstelling wordt natuurlijk onzerzijds geen bezwaar gemaakt. Dat echter deze Raad, samengesteld in de allereerste plaats uit dilettanten — het woord gebruikt in de gunstigste beteekenis — de plaats zou zijn van waaruit nieuwe denkbeelden en onafgebroken stuwkracht voor de volksschool zullen uitgaan, komt ons hoogst onwaarschijnlijk voor. Wel daarentegen mag deze verwachting worden gekoesterd van de regelmatige bijeenkomsten der ambtenaren van het Rijkschooltoezicht. De schoolopziener zal bij de vervulling van zijn levenstaak meer perspectief zien, zijn toewijding, en ook zijn prestige zal grooter zijn, indien hem niet alleen de verzekering van de naleving der wet wordt opgedragen, maar tevens de verplichting op hem rust, om maatregelen voor de ontwikkeling der volksschool met zijn ambtgenooten te ontwerpen, en aan de regeering in overweging te geven. Het Rijkschooltoezicht, in één woord, behoort een welgeorganiseerden dienst te vormen, waarin alle onderdeelen met elkander in aanraking zijn en samenwerken, om de konklusies hunner ervaringen te formuleeren, en ze in voorstellen bij de regeering aanhangig te maken. De commissie heeft als navolgenswaard voorbeeld voor oogen den dienst van de Arbeidsinspectie. Bovendien herinnert zij aan de geschiedenis der volksschool zelf. Toen de Bataafsche Republiek in het begin der 19de eeuw het volksonderwijs organiseerde, was haar eerste werk, na de aanstelling van een Agent voor de nationale opvoeding, de instelling van een krachtdadig schooltoezicht, dat niet alleen controleerende bevoegdheden had, maar ook een verstrekkend recht van initiatief. De vergaderingen van de schoolopzieners zijn voor de opkomst van de volksschool in de eerste jaren der vorige eeuw van onschatbare beteekenis geweest.

MINISTERIE VAN ONDERWIJS.

Het toen behaalde resultaat was zeker niet verkregen, als niet het schooltoezicht voor de verwezenlijking van zijn denkbeelden den steun had gehad van een afzonderlijken minister van Onderwijs (Agent v. d. Nat. Opvoeding). Zoolang het onderwijs, met zijn vele vertakkingen (Hooger, Middelbaar, Lager, Vakonderwijs e. t. q.) slechts een onderdeel is van een der departementen van Algemeen Bestuur, en dus slechts op een deel van de werkkraft van een minister beslag kan leggen, blijft de kans dat het tot zijn recht zal komen gering. Dit klemt te meer, nu de staatsbemoeiing ook met het bijzonder onderwijs aanmerkelijk wordt uitgebreid. De commissie is dan ook overtuigd van de noodzakelijkheid van de in-

stelling van een afzonderlijk ministerie van Onderwijs. Zij verwacht, dat een bewindsman, aan wien uitsluitend deze tak van dienst ter behartiging wordt toevertrouwd, er prijs op zal stellen, ook iets tot stand te brengen.

PLAATSELIJK TOEZICHT.

De commissie acht een hervorming van de plaatselijke schoolcommissies noodig, zoowel wat haar taak als wat haar samenstelling betreft. Zij wil deze commissies voor twee vijfden laten kiezen door de ouders der schoolgaande kinderen, voor een vijfde door de onderwijzers, terwijl de overige leden zullen worden benoemd door den gemeenteraad. Zij wil ze ontheffen van het eigenlijk gezegde toezicht, dat naar haar meening uitsluitend bij deskundigen, dus bij de schoolopzieners thuis behoort, maar ze maken tot plaatselijke commissies tot bevordering van het onderwijs. Het gemeentebestuur zou verplicht moeten worden, haar advies in te winnen; zij zouden het recht moeten hebben, aan het gemeentebestuur voorstellen te doen. Het ware bovendien gewenscht, dat ook onderwijzers er zitting in konden hebben.

Het onderwijzend personeel.

Voor het onderwijs is het van beslissende beteekenis, dat de positie van het onderwijzend personeel zoowel in moreelen als in materiëlen zin bevredigend zij. Dat de tegenwoordige bezoldiging aanmerkelijk behoort te worden gewijzigd en verhoogd, vindt nergens tegenspraak. Ongetwijfeld brengen de plannen der Bevredigingscommissie in verschillend opzicht belangrijke verbetering. Het beginsel, dat het Rijk de kosten der bezoldiging voor zijn rekening neemt, zou onzerzijds zonder voorbehoud worden toegejuicht, indien wij niet van oordeel waren, dat aan de gemeentebesturen de vrijheid moet worden gelaten, om zelfstandig ook in de salarissen nog verbeteringen aan te brengen. Waar de voorstellen onzer commissie ten aanzien der salariering echter nauw verband houden met de voorstellen omtrent de moreele positie der onderwijzers, laten wij de behandeling van deze laatste voorafgaan.

DE REGELING DER SCHOOLZAKEN.

Algeheele eenstemmigheid heeft de commissie ten aanzien van dit vraagstuk niet bereikt. In hoeverre allen het eens waren, blijkt uit de volgende konklusie, die is aangenomen met algemeene stemmen:

De wet op het L. O. worde in dien zin gewijzigd:

1. Dat alle zaken, welke in art. 21 thans zijn opgedragen aan het hoofd der school, geregeld worden door het personeel der school.

Indien in een gemeente meer scholen zijn van één soort, worden de zaken, waarvan een uniforme regeling voor alle scholen gewenscht is, geregeld door de personeelen gezamenlijk of door een vergadering van afgevaardigden dier personeelen;

2. dat het personeel van elke school de regeling van de zaken, bedoeld bij het eerste lid van het vorige artikel, vaststelt in daartoe te beleggen schoolvergaderingen;

3. dat op deze schoolvergaderingen tevens worden behandeld alle overige zaken, welke de school en het onderwijs betreffen;

4. dat deze schoolvergaderingen toegankelijk zijn voor de betrokken leden van het Rijks- en Gemeentelijk schooltoezicht, benevens voor B. en W.;

5. dat de notulen dier vergaderingen steeds voor de in 4 genoemden ter inzage liggen;

6. dat de besluiten inzake leerplan, de te gebruiken boeken enz. (art. 21) de goedkeuring behoeven van het Rijksschooltoezicht en van B. en W.;

7. dat bij staking van stemmen op de schoolvergaderingen de voorzitter een beslissende stem heeft, behalve op de scholen met minder dan 3 leerkrachten, waar in dat geval de beslissing wordt opgedragen aan het Rijksschooltoezicht.

Hiermede is uitgesproken, dat de commissie unaniem het instituut van het schoolhoofd, gelijk dat thans in de wet is geregeld, veroordeelt. Zij verlangt de democratische school, waar het personeel, bij onderling overleg, in de schoolvergadering, de zaken regelt. Natuurlijk bestond ook hierover eenstemmigheid, dat aan één van de leden van het personeel de handhaving van de besluiten der schoolvergadering en de afdoening der dagelijkse zaken moet worden opgedragen. Maar terwijl eenerzijds werd betoogd, dat terwille van de verhoudingen in de school, die voor de vruchtbaarheid van het onderwijs van zoo groote beteekenis zijn, aan de leden van het personeel moet worden overgelaten, aan wien hunner zij de leiding willen opdragen, werd van den anderen kant de noodzakelijkheid bepleit, om ter verzekering van het vertrouwen, dat de school bij de ouders moet genieten, aan den gemeenteraad ook op de leiding, en vertegenwoordiging naar buiten invloed te geven.

Het verschil tusschen de twee stelsels, in de commissie verdedigd, is gering, vergeleken bij het verschil tusschen elk dier twee en de bestaande regeling. Beide veroordeelen het ambulantisme. Beide breken met den wettelijken toestand, waarbij door den gemeenteraad, buiten het personeel om, een hoofd wordt benoemd aan wiens gezag het personeel zich heeft te onderwerpen. Beide brengen de wetgevende macht in de school, de regeling van alle schoolzaken, over bij het personeel. Geen van beide tornt aan de benoeming van de onderwijzers door den gemeenteraad, noch aan het wetgevend en controleerend gezag van regeering, gemeentebestuur en schooltoezicht.

De eerst-aangeduide strooming schrijft de slechte verhoudingen die tegenwoordig in de school bestaan met al de nadelen die daaruit voor het onderwijs voortvloeien, behalve in het bepaalde in de artikelen 21 en 23 der wet op het L. O., voor het overgrootste deel toe aan de benoeming van het hoofd door den gemeenteraad. Dientengevolge voelt het hoofd zich de vertegenwoordiger van de autoriteit, acht hij zich te staan tegenover de onderwijzers. Het gezag waarmee hij is bekleed, heeft hij verworven door het bloote feit zijner benoeming, en niet door het moreele overwicht dat hij oefende op zijn kollega's. Dit leidt tot hoogst ongewenschte toestanden bij de uitoefening ervan. Haar bedoeling was niet, de wetgevende en controleerende macht van de over-

heid aan te tasten, maar om voor de erkenning daarvan het personeel kollektief verantwoordelijk te stellen. Zij wenschte derhalve het uitvoerend gezag te zien opgedragen aan een lid van de schoolvergadering, daartoe door de overige leden voor een bepaalden tijd aangewezen. Deze regeling achtte zij de meest doelmatige, om te waarborgen, eenerzijds dat het personeel der school zich, meer dan thans, gezamenlijk en ieder voor zich, verantwoordelijk zal achten, niet alleen voor de resultaten van het onderwijs in zijn klasse, maar voor het algemeene peil van de geheele school; aan den anderen kant, dat de onderwijzer, die door de schoolvergadering met de algemeene leiding wordt belast, aan dat feit het gezag en het vertrouwen bij zijn medeleden zal ontleenen, dat het tegenwoordige hoofdschap zoo dikwijls mist.

De andere strooming had in wezen geen andere bedoeling. Zij was echter van oordeel, dat bij de regeling, hier aangegeven, te eenzijdig werd gelet op de inwendige verhoudingen in de school, en uit het oog werd verloren de hooge beteekenis van het vertrouwen, dat de school bij de ouders behoort te genieten. Zij achtte het noodzakelijk, dat deze eisch ook in de wettelijke regeling zijn uitdrukking vindt, en wilde diensgevolge aan den gemeenteraad, die in dezen als vertegenwoordiger der ouders kan gelden, althans zekeren invloed toekennen op, en dus medeverantwoordelijkheid doen dragen voor het uitvoerend gezag in de school. Zij meende dat de zelfstandigheid der onderwijzers in de school niet werd aangetast, indien hun wordt opgedragen, een voordracht te maken uit hun midden, waaruit de gemeenteraad den man (de vrouw) aanwijst, die met de leiding der schoolzaken en met de vertegenwoordiging der school naar buiten wordt belast. Zij formuleerde haar opvatting in de volgende konklusie:

Art. 23, 1ste lid der wet op het L. O. worde aldus gelezen:

„Aan elke school is een onderwijzer verbonden, die de school naar buiten vertegenwoordigt en de leiding der schoolzaken heeft met inachtneming van de besluiten der schoolvergadering. Hij moet den leeftijd hebben van 23 jaren, volledige bevoegdheid bezitten en wordt door den Raad benoemd voor den tijd van vier jaren uit een voordracht van drie personen, opgemaakt door en uit de gezamenlijke onderwijzers.”

Voor scholen met minder dan drie leerkrachten zal de voordracht natuurlijk uit twee personen moeten bestaan.

Een voorstel, om deze konklusie aldus te wijzigen, dat de voordracht, waaruit de raad benoemt, wordt vervangen door een benoeming uit en door het personeel, die door den raad moet worden bekrachtigd, werd verworpen met 7 tegen 4 stemmen. Daarna werd deze konklusie, ongewijzigd, met algemeene stemmen op één na aangenomen.

Eén der leden gaf nadrukkelijk te kennen, dat hij zijn stem aan deze konklusie slechts gaf in de veronderstelling, dat de opleiding der onderwijzers zal worden verbeterd in den geest van de commissie, of althans van het Bevredigingsrapport. De commissie in haar geheel, overigens, acht ingrijpende verbetering

in de opleiding dusdanig urgent, dat deze naar haar oordeel ten spoedigste moet tot stand komen.

OPLEIDING EN EXAMENS.

De commissie vereenigt zich geheel met de kritiek, in het Bevredigingsrapport op blz. 99—103 uitgebracht op de tegenwoordige opleiding. Ook de konklusie van dit rapport, dat de opleiding uitsluitend behoort te geschieden aan kweekscholen, wordt door de commissie onderschreven. Daarentegen wijkt zij bij de uitwerking van dit beginsel van het rapport der Bevredigingscommissie af. Daar wordt als eisch van toelating tot de kweek-school het eindexamen eener drie-jarige Hogere Burgerschool of van een m.u.l.o.-school geëischt, en een kweekschoolopleiding van 5 jaar; de commissie acht een speciale vakopleiding van vier jaar voldoende, terwijl zij, om een breede algemeene ontwikkeling van den toekomstigen onderwijzer te verzekeren, als eisch van toelating tot de kweekschool het eindexamen van de H. B. S. met 5-jarigen cursus noodzakelijk acht. Zij heeft de volgende konklusies geformuleerd:

1. Het stelsel van opleiding voor onderwijzer, door de commissie ontworpen, gaat uit van de veronderstelling, dat de leerlingen de lagere school bezoeken tot het 14e jaar.

2. Er is één stelsel van opleiding, n.l. aan kweekscholen.

3. Tot de kweekschool worden toegelaten: leerlingen in het bezit van het eindexamen H. B. S. 5-jarigen cursus, of van een andere school, die wat aard en omvang van het onderwijs betreft, daarmee gelijk te stellen is.

Ook kunnen worden toegelaten zij, die met goed gevolg een Staatsexamen hebben afgelegd, dat dezelfde eischen stelt als bovengenoemde scholen. Bovendien moeten de kandidaten in het bezit zijn van een geneeskundige verklaring, waaruit blijkt, dat zij lichamelijk geschikt zijn voor den werkkring bij het lager onderwijs.

4. De opleiding aan de kweekscholen duurt 4 jaar; het onderwijs beoogt in de eerste plaats de praktische vorming. Bovendien wordt in die 4 jaar onderwijs gegeven in de theorie der onderwijskunde en in alle vakken, genoemd in art. 2 der wet op het L. O.

5. Elke kweekschool staat in verbinding met een of meer door den schoolopziener daarvoor aangewezen gewone lagere scholen, waar de aanstaande onderwijzers zich onder toezicht en leiding van de onderwijzers in de praktijk van het lesgeven kunnen oefenen.

6. Er bestaat slechts één bevoegdheid als onderwijzer. Met het einde van het laatste studiejaar wordt aan de leerlingen een eindexamen afgenomen door de leeraren der kweek-school en door gekommitteerden van de Regering. Zij die dit examen met voldoende uitslag afleggen, ontvangen een diploma.

7. Dit diploma geeft recht om als onderwijzer op te treden aan alle scholen voor lager onderwijs.

8. De opleiding geschiedt kosteloos.

Algemeen wordt erkend, dat de opleiding voor onderwijzer onder de vigeerende wet

hoogst gebrekkig is. Om van de éénversoonsopleiding en de vorming aan normaalscholen, die reeds lang afgeschafte moesten zijn, niet te spreken, zijn aan de opleiding aan de tegenwoordige kweekscholen verschillende bezwaren verbonden. Zij noodzaakt tot een definitieve beroepskeuze op 14- à 15-jarigen leeftijd; zij brengt den onderwijzer in de school wanneer zijn praktische vorming en zijn algemeene ontwikkeling nog verre van voldoende kunnen geachte worden en dwingt hem derhalve op rijperen leeftijd en dikwijls tot schade van zijn schoolarbeid, het ontbrekende door eigen studie aan te vullen. Lang niet alle onderwijzers hebben daartoe de gelegenheid of de middelen, zoodat de algemeene ontwikkeling der onderwijzers, b.v. op het gebied der vreemde talen, niet beantwoordt aan de eischen, die men aan personen van hun maatschappelijke beteekenis zou mogen stellen. De Bevestigingskommissie komt aan de genoemde bezwaren tegemoet door één diploma als onderwijzer in te stellen en den leeftijd, waarop dit diploma kan worden behaald, te bepalen op 20 jaar. Het bezwaar, dat de beroepskeuze op 15-jarigen leeftijd moet geschieden, blijft echter bestaan. De kommissie meent, dat de eigenlijke vakopleiding pas moet aanvangen, wanneer grondig algemeen ontwikkelend onderwijs, in omvang en strekking overeenkomende met de 5-jarige H. B. S., voorafgegaan is. Volgt daarop dan een cursus van 4 jaren aan de kweekschool, dan kan men verwachten, dat de jonge onderwijzer, als hij op 23-jarigen leeftijd de school binnentreedt, voldoende theoretisch en praktisch onderlegd is.

Tegen dit stelsel van opleiding kan worden en werd ook in de kommissie aangevoerd, dat de gelegenheid, die nu voor de kinderen van arbeiders bestaat om tot onderwijzer te worden opgeleid, zal worden ingekrompen. De kommissie is niet blind voor dit bezwaar en acht het zeer wenschelijk, dat de toekomstige onderwijzers ook uit arbeiderskringen zullen worden gerekruteerd. Zij meent, dat dit zal kunnen blijven geschieden, wanneer het nu reeds bestaande stelsel van kosteloze toelating tot de H.B.S. wordt uitgebreid en wanneer aan al of niet kosteloos geplaatste leerlingen zoo noodig vrij vervoer per spoor of tram wordt verschaft. Opgemerkt werd bovendien, dat bij het bestaande stelsel jaarlijks 13000 kweekelingen op normaal- en kweekscholen geheel of gedeeltelijk ten laste van hun ouders komen. De kweekelingen aan partikuliere normaalscholen moeten bovendien nog schoolgeld betalen. De opleiding aan de kweekscholen is ook thans reeds kosteloos, terwijl van Rijkswegen in de kosten van huisvesting dier kweekelingen — op een enkele uitzondering na — wordt voorzien. Een der leden echter stemde op grond van het aangevoerde bezwaar tegen de konklusie.

Een ander lid acht het onjuist, dat de ééne algemeene akte bevoegdheid zou geven voor alle lager onderwijs in de vakken 1 tot 5.

SALARIEERING.

Konklusies. 1. De wet stelle niet de bedragen der salarissen vast, maar bepace de minima. De thans in de wet vastgestelde minima dienen aanzienlijk te worden verhoogd.

2. Deze minima zijn voor alle plaatsen gelijk.

3. De periodieke verhoogingen worden toegekend, ongeacht of door het gemeentebestuur het aanvangssalaris is gesteld op een bedrag, hooger dan het wettelijk minimum.

4. Het hoofd ontvangt als zoodanig geen afzonderlijk salaris; voor het voeren der administratie worde hem een vergoeding toegelegd.

5. Het maximum, dat iedere onderwijzer moet kunnen bereiken, bedrage tenminste f 2000.

6. Er worde geen onderscheid gemaakt in de salariering van mannen en vrouwen.

7. Onderwijzers en onderwijzeressen die bindende geloften hebben afgelegd om niet in het huwelijk te treden, kunnen van een of meer periodieke verhoogingen worden uitgesloten.

8. De vaststelling der salarissen geschiede in overleg met de vakorganisatie.

Toelichting. In tegenstelling met de wenschen der Bevestigingskommissie zijn wij van oordeel, dat het geen aanbeveling zou verdienen, de salarissen vast te leggen in de wet. Dit zou maar al te gereedelijk leiden tot verstarring op salarisgebied. Reeds nu zijn de bedragen, in het Bevestigingsrapport genoemd, te laag en zij zullen dat over eenige jaren nog meer zijn, wanneer de onderwijzers plaatselijk en provinciegewijze krachtig op verbetering blijven aandringen. Met het door het Bevestigingsrapport aanvaarde stelsel houdt ten nauwste verband de klassifikatie der gemeenten. Deze klassifikatie zal steeds min of meer willekeurig moeten zijn en tot tal van onbillijkheden leiden. Het zou herhaaldelijk voorkomen, dat terwijl de salarissen door het optreden van de vakvereniging en andere gunstig werkende factoren plaatselijk aanmerkelijk konden stijgen, de wettelijke bepaling, die het bedrag vastlegde, deze stijging onmogelijk maakte. De kommissie meent verder, dat er geen enkele reden is, om de onderwijzers lager te bezoldigen dan haar mannelijke kollega. Van het noemen van bedragen meende de kommissie te moeten afzien, met deze uitzondering, dat zij, om aan te geven op welk peil de salarissen naar haar meening ook in de allerkleinste plaatsen zouden moeten staan, het minimale maximum van f 2000 aangaf. Ten slotte meende de kommissie, dat de vakorganisaties der onderwijzers er recht op hebben, om bij de vaststelling der salarissen te worden gehoord, zooals dit reeds meer en meer in het partikuliere bedrijf geschiedt.

PENSIONEERING.

Konklusies. 1. Wat aangaat de al of niet-premiebetaling voor het pensioen, is de kommissie van oordeel, dat dit vraagstuk niet alleen voor de onderwijzers dient te worden opgelost, doch dat deze kwestie voor alle ambtenaren gezamenlijk dient te worden geregeld.

2. De leeftijd, waarop vol pensioen door den onderwijzer kan worden verkregen, worde bepaald op 55 jaar.

3. De verplichting tot het verlaten van den dienst gaat in met den voleindigden 60-jarigen leeftijd.

4. Echter kan de onderwijzer daarna, telkens voor één jaar, op zijn verzoek verlof bekomen om langer in dienst te blijven, tot den leeftijd van 65 jaar.

5. Het bedrag van het pensioen worde bepaald op 75 pCt. van het salaris.

6. Het weduwen- en weezenpensioen worde grondig herzien.

Toelichting. In beginsel gevoelde de commissie veel voor premievrij pensioen voor onderwijzers. Zij meende, dat, daar dezen in dienst zijn van publieke lichamen, op deze laatste de verplichting rust, hun na het eindigen van den diensttijd het noodige levensonderhoud te verschaffen, zonder dat van den onderwijzer kan worden verlangd, daartoe zelf bij te dragen. Echter is dit een algemeen vraagstuk, geldende voor alle ambtenaren en werklieden, die tegenover de publieke lichamen in dezelfde verhoudingen verkeerden. De formulering van de eerste konklusie is aldus gekozen om te laten uitkomen, dat de commissie voor de onderwijzers geen voorrecht boven andere ambtenaren verlangt.

Ook voor uitgesteld pensioen gevoelden verschillende leden der commissie veel, zoolang de premiebetaling gehandhaafd blijft. Het voordeel, daaraan verbonden, is, dat wie op lateren leeftijd de roeping voor onderwijzer blijkt te missen, door het uitgesteld pensioen de gelegenheid heeft, den dienst te verlaten, tot heil van hemzelf en van de school.

Algemeen achtte men het verder gewenscht, den leeftijd, waarop de onderwijzer desverlangd met vol pensioen den dienst verlaten kan, aanmerkelijk lager te stellen dan de nu door de wet aangegeven leeftijd van 65 jaar. In den regel zijn personen boven den 55-jarigen leeftijd niet meer in staat, om met vrucht onderwijs te geven, vooral aan jonge kinderen. Zeer zeker zal dit niet meer het geval zijn met personen boven de 60 jaar, waarom dan ook deze leeftijd is gesteld als de grens waarop de dienst moet worden verlaten. Echter meende de commissie ook rekening te moeten houden met bepaalde uitzonderingsgevallen. Zij achtte het daarom wenschelijk, voor personen tusschen de 60 en 65 jaar de gelegenheid open te laten, telkens voor één jaar, na bekomen verlof dienst te blijven doen. Wat het bedrag van het pensioen aangaat, werd in de commissie veel gevoeld voor den eisch, om dit gelijk te stellen aan het laatstgenoten salaris. Om praktische redenen meende men echter niet verder te moeten gaan dan het bedrag van 75 pCt. Ook in de zorg voor de nagelaten betrekkingen komt de Staat veel te kort. De Gemeente heeft nog steeds het recht, het salaris te doen eindigen met den dag van overlijden of met het einde van de maand. Het maximum, dat aan een weduwe kan worden uitgekeerd, bedraagt slechts f 735. In deze regeling dient grondige verbetering te komen. De commissie meende echter niet te veel in bijzonderheden te moeten treden en bepaalde zich daarom tot het uitspreken van een algemeene wenschelijkheid.

WACHTGELD.

Konklusies. 1. Het wachtgeld voor den onderwijzer, wiens betrekking wordt opgeheven, worde bepaald op het volle bedrag van het salaris.

2. De bepalingen, waarbij het bedrag van het wachtgeld afhankelijk wordt gesteld van het aantal dienstjaren, vervallen.

3. Het wachtgeld wordt uitgekeerd tot den dag, waarop de onderwijzer een betrekking aanvaardt, waaraan een salaris verbonden is, dat gelijk is aan zijn wachtgeld of dit overtreft.

4. Zoo dit salaris blijft beneden het wachtgeld, wordt dit laatste er mee verminderd.

5. Weigert de op wachtgeld gestelde onderwijzer een voor hem passende betrekking, die hem van overheidswege wordt aangeboden te aanvaarden, dan vervalt zijn wachtgeld.

Toelichting. Totnogtoe wordt het bedrag van het wachtgeld bepaald op ten hoogste 80 pCt. van het salaris, en wel voor onderwijzers met tien en meer dienstjaren. De commissie meent, dat er eensdeels geen enkele reden is om minder dan het volle salaris uit te betalen, waar immers de onderwijzer zonder zijn toedoen buiten betrekking raakt, terwijl zij verder niet kan inzien, waarom het bedrag van het wachtgeld afhankelijk zou moeten zijn van het aantal dienstjaren. Ook acht zij het billijk, dat de op wachtgeld gestelde onderwijzer dit behoudt, zoolang hij geen betrekking heeft. Zulk een regeling zal ook bevorderen, dat het mogelijke wordt gedaan om den wachtgelder aan een andere betrekking bij het onderwijs te helpen.

DISCIPLINAIRE STRAFFEN.

Konklusies. 1. De door de Bevestigingscommissie voorgestelde schorsing van den onderwijzer als strafmaatregel is met den aard van het onderwijzersambt in strijd.

2. Tegen de door deze commissie voorgestelde waarschuwing geldt het bezwaar, dat er geen beroep op mogelijk is, zoodat zij zeer gemakkelijk kan worden toegepast en bij een voordracht tot ontslag kan worden aangevoerd als verzwarende omstandigheid.

3. Te aanvaarden is behalve het ontslag wegens ongeschiktheid of wangedrag, slechts een schriftelijke waarschuwing, waarop beroep openstaat bij Gedeputeerde Staten.

4. Bij ongevraagd ontslag staat beroep open op Gedeputeerde Staten en in tweede instantie op de Kroon, beide met afdoende waarborgen voor een deugdelijke berechting.

Toelichting. De commissie meent, dat de onderwijzer, op wien de schorsing als tuchtmaatregel is toegepast, in die mate in zijn prestige tegenover ouders en leerlingen zal geleden hebben, dat het hem moeilijk, zoo niet onmogelijk zal vallen, dit weder in voldoende mate te herstellen. Ook de onderwijzer kan natuurlijk in en buiten de school fouten begaan en daaronder kan ook zijn vertrouwen bij ouders en leerlingen lijden, maar dit zal in nog veel sterker mate het geval zijn, wanneer een tuchtmaatregel als de schorsing op hem wordt toegepast.

Het verzet van de commissie richt zich tegen de schorsing bij wijze van straf. Dat er gevallen zijn, waarin ter wille van de schoolorde, een onderwijzer tijdelijk van de school moet kunnen worden verwijderd, wordt ook door ons erkend.

Tegen een schriftelijke waarschuwing, mits daarvan beroep openstaat, bestaan de genoemde bezwaren niet, waarom de commissie

deze aanbeveelt, als een maatregel, die het geven van ontslag in sommige gevallen kan voorkomen.

VOORBEREIDEND ONDERWIJS.

In den aanvang van dit rapport is reeds met een enkel woord gesproken over het voorbereidend onderwijs. De commissie sluit zich in hoofdzaak aan bij het ontwerp, door de Bevestigingscommissie voorgesteld. Zij legt er den nadruk op, dat met den leeftijd van 6 jaar het V. O. moet eindigen.

De commissie kan zich echter niet vereenigen met het plan der Bevestigingscommissie, om de bevoegdheid tot het afnemen van examens en het uitreiken van diploma's te verleen aan partikuliere vereenigingen. Als de kosten van het voorbereidend onderwijs feitelijk geheel uit de openbare kas worden betaald, dient de gemeenschap ook den waarborg te bezitten, dat het staat op een behoorlijk peil. Dit acht de commissie alleen mogelijk, indien de uitreiking van de diploma's, en dus ook het afnemen der examens, geschiedt van overheidswege.

Verder ziet de commissie niet in, waarom de benoeming der onderwijzeressen wordt voorbehouden aan B. en W., terwijl bij het gewoon L. O. alle benoemingen geschieden door den raad. Zij wenscht voor die van het V. O. geen uitzondering te maken.

Kosteloos Onderwijs. Schoolgeldheffing. Standenscholen.

De commissie rekent niet tot haar taak het ontwerpen van een financieele regeling tot uitvoering van haar program. Toch kan zij één vraagstuk om financieelen aard, dat aan de onderwijskwestie vastzit, niet onbesproken laten. Het is dat van het kosteloos onderwijs en de schoolgeldheffing. In den regel immers wordt dit vraagstuk in verband gebracht met het streven naar standenscholen; en daar de commissie eenparig en met den grootsten nadruk dit streven afkeurt, heeft zij zich afgevraagd, welk verband tusschen een en ander moet worden gezocht. Zij kwam tot de slotsom, dat het heffen van schoolgeld bijna onwederstaanbaar leidt tot het schiften der kinderen naar de welgesteldheid der ouders. Van verschillende zijden wordt de stelling verdedigd, dat bij evenredige schoolgeldheffing dit gevaar niet bestaat. Men houdt er dan echter geen rekening mede, dat wie een hoog schoolgeld betaalt, in verreweg de meeste gevallen ook „waar voor zijn geld” wil zien. Dit streven uit zich op tweeërlei wijze: óf men zoekt een school, waar aparte leervakken worden onderwezen, óf eene, waar het kind alleen met zijn standgenooten in aanraking komt. De evenredige schoolgeldheffing op zichzelf biedt dus tegen het streven naar standenscholen niet den geringsten waarborg.

Toegegeven wordt, dat in het bijzonder bij de financieele gelijkstelling de mogelijkheid voor ouders uit de bezittende klasse, om hun kinderen bijeen te brengen in een bijzondere standenschool nog grooter is dan tegenwoor-

dig; dat dus ook de kosteloosheid van het onderwijs geen waarborg levert tegen de oprichting van standenscholen. Maar het springt in het oog, dat bij de invoering van evenredig schoolgeld, als de welgestelde ouders toch reeds ongeveer moeten betalen wat gemiddeld per kind voor het onderwijs wordt uitgegeven, de prikkel voor het stichten van bijzondere standenscholen bijzonder werkzaam zal zijn.

De commissie is van oordeel, dat indien de keuze beperkt was tot de evenredige schoolgeldheffing en de opzettelijke van overheidswege ingevoerde of gehandhaafde onderscheiding der scholen naar het bedrag van het schoolgeld dat er wordt geheven, zonder aarzeling aan het eerstgenoemde stelsel de voorkeur zou moeten worden gegeven. Uit het bovenstaande echter blijkt, dat naar het oordeel der commissie het streven naar standenscholen met de kwestie der schoolgeldheffing niet in oorzakelijk verband staat. Of er al dan niet schoolgeld wordt geheven, en zoo ja, naar welke methode, het standsgedrag zal nog lang zijn werking oefenen. Tot zelfs in de arbeidersklasse is het verlangen doorgedrongen, om de kinderen te houden buiten aanraking met kinderen van bepaalde groepen. Het zou echter onverantwoordelijk zijn, dit verlangen, dat ten deele uit zeer verklaarbare en achtenswaardige gevoelens voortkomt, ten deele echter ook een uitvloeisel is van verderfelijke maatschappelijk vooroordeel, te versterken, door voor de inwilliging ervan te laten betalen. En in deze richting werkt elk, ook het best denkbare stelsel van schoolgeldheffing.

Het streven naar standenscholen, dat nauw samenhangt met de meer of minder democratische richting, waarin een volk zich beweegt, zal allereerst moeten worden bestreden door het brengen op hooger peil van het leven der arbeidersklasse in haar geheel. Hieraan kan de school in bijzondere mate bevorderlijk zijn. Maar zij kan bovendien gegronde bezwaren tegen de algemeene volkschool uit den weg ruimen door een welingericht en werkzaam hygiënisch en medisch schooltoezicht, gelijk dat bij de behandeling van het toezicht in dit rapport is verlangd.

Losgemaakt van het vraagstuk der standenscholen, blijft de kwestie: kosteloos onderwijs of schoolgeldheffing er eene van louter fiskalen aard. Van dezen kant de zaak beziende, stelde de overgrootste meerderheid der commissie voorop, dat het volksonderwijs is een zaak van zoo groot algemeen belang, dat niet wel is in te zien, waarom hier niet dezelfde beginselen zullen gelden als bij alle takken van gemeenschapszorg, die tot de elementaire verplichtingen van den Staat worden gerekend. Het stelsel van retributie wordt toegepast, waar de staatszorg voor een of ander belang aan bepaalde groepen van het volk in het bijzonder ten goede komt. Als voorbeeld diene het havengeld. Voor algemeene diensten daarentegen: straatverlichting en reiniging, politie, wordt het benodigde gevonden uit de algemeene middelen. Waar nu niet werd ingezien, dat het volksonderwijs voor de gemeenschap van geringer belang is dan bijv. de openbare veiligheidsdienst, voelde de commissie ook niet, waarom bij de bestrijding van de uitgaven daarvoor het retributiestelsel moet worden toegepast.

Eén van de leden was van een ander oordeel. Naarmate de democratische elementen der bevolking meer invloed krijgen op de gemeentebesturen, betoogde hij, zal bij deze de geneigdheid om het volksonderwijs te verbeteren, gestadig aan toenemen.

Kosteloosheid van het onderwijs zal de mogelijkheid daartoe zoo al niet geheel afsnijden, dan toch in bedenkelijke mate beperken. Hij wees erop, dat de gemeente Amsterdam bij een totaal van ongeveer f 4,000,000 netto-uitgaven voor het lager onderwijs, aan schoolgeld het ongeveer f 500,000, en dit bedrag is steeds stijgende. Moest de stad deze inkomsten missen, dan zou er van opvoering van het peil der volksschool niet veel meer terecht komen. Hij achtte zulk een maatregel een onnoodig geschenk aan de bezittende klasse, en was overtuigd, dat het schoolgeld, dat nu eenmaal ingeburgerd is, dient te worden behouden. Vele geledingen der bevolking, ook de beter gesitueerde arbeiders, kunnen en moeten voor het onderwijs hunner kinderen iets betalen; een progressieve heffing, met vrijstelling van de lagere inkomens en aftrek voor meer kinderen uit hetzelfde gezin acht hij een eisch van goede politiek.

De overige leden deelden deze konklusie niet. Zij verlangen evenzeer een warme toewijding van de gemeentebesturen aan het onderwijs, en zij geven toe, dat wie maar eenigszins daartoe in staat is, het zijne daarvoor moet bijdragen. Maar juist bij het heffen van schoolgeld geschiedt dit niet. Volkomen ten onrechte immers worden door deze heffing de kinderloozen niet getroffen, terwijl toch het onderwijs voor hen een niet minder groot belang is dan voor de anderen. De opvoeding van kinderen legt aan de ouders toch reeds zware offers op, te zwaarder naarmate het aantal kinderen grooter is; het evenredig schoolgeld, hoe ook geregeld, ontkomt niet aan het gebrek, dat het zwaarder op een gezin drukt naarmate het aantal kinderen grooter, en dus, bij overigens gelijke omstandigheden de draagkracht geringer is. Dit gaat slechts daar niet op, waar het schoolgeld niet wordt geheven en dus het stelsel niet wordt toegepast. Veel billijker is, de ontegenzeggelijk enorme bedragen, die voor een goede inrichting van het volksonderwijs nodig zijn, te verdeelen over alle burgers, en over het geheele leven. Want ook dit gebrek kleeft het schoolgeld aan, dat het moet worden opgebracht door de ouders in den moeilijksten tijd van het leven, juist als zij zich voor hun kinderen toch reeds groote kosten moeten getroosten.

Ten aanzien van het voorbeeld van Amsterdam werd opgemerkt, dat bij de financiële gelijkstelling, althans bij de uitwerking die door de Bevredigingskommissie daaraan is gegeven, de gemeenten van een zeer aanzienlijk deel van de onderwijsuitgaven worden ontheven. Er was een sterke strooming in de kommissie, die de invoering van een progressieve Rijksonderwijsbelasting wenschte. Waar het Rijk, naar de plannen der Bevredigingskommissie, voor het volksonderwijs in zijn geheel de minimum-eischen vastlegt, en de kosten daarvan grootendeels voor zijn rekening neemt, werd het van belang geacht,

dat het Rijk zich ook door een afzonderlijke blasting de middelen zou verschaffen om telkens waar dat noodig zal blijken, de minimum-eischen te verhoogen. In de laatste 30 à 40 jaar, het werd reeds opgemerkt, heeft het Rijk voor de ontwikkeling van de volksschool zoo goed als niets gedaan; niet alleen de gemeentebesturen, maar ook de landsregering zal, meende men, na de invoering van het Algemeen Kiesrecht in meer democratische richting worden gedreven. Een afzonderlijke onderwijsbelasting, die de kwestie der verbetering van de volksschool zou losmaken van den algemeenen toestand der Rijksmiddelen, zou het streven naar die verbetering belangrijk vergemakkelijken. De gemeentebesturen zouden niet behoeven achter te blijven, maar hetzij door het heffen van opcenten op deze belasting, hetzij door zelfstandige heffing zich het geld kunnen verschaffen om plaatselijk het onderwijs te brengen boven het door het Rijk geëischte minimum.

De kommissie beseft evenwel, dat zij met deze wenschen kwam buiten de opdracht, haar door het Partijbestuur gegeven, terwijl aan een andere kommissie het belastingvraagstuk in studie is gegeven. Zij bepaalt zich dan ook tot de mededeeling van het hierover besprokene, en onthoudt zich van het doen van een voorstel.

Met algemeene stemmen op één na verklaarde de kommissie zich voor **k o s t e l o o s o n d e r w i j s**.

WAARBORGEN.

Slecht's één punt blijft ons thans nog ter bespreking over: de waarborgen, bij de financiële gelijkstelling door het bijzonder onderwijs te geven voor zijn deugdelijkheid. De eischen, in het Bevredigingsrapport ontworpen, vorden in het algemeen bij de kommissie instemming. Er werden echter enkele opmerkingen gemaakt, die de kommissie van genoeg belang acht, om ze onder de aandacht te brengen. De voornaamste was, dat bij de regeling, door de Bevredigingskommissie ontworpen, aan de bijzondere schoolbesturen de waarde van de bestaande gebouwen uit de gemeentekas zal worden vergoed. Dit beteekent een geschenk van f 25 à f 30 miljoen uit de openbare kassen aan het bijzonder onderwijs, dat overigens voortaan financieel geheel op dezelfde wijze als het openbare zal worden behandeld. De Staat zou op deze wijze aan de bijzondere school een fonds ten geschenke geven, dat zou kunnen worden aangewend ter bestrijding van de staatsschool. Het is aan de kommissie niet bekend, in hoever deze regeling een integreerend deel uitmaakt van de pacifikatie; zij wilde daarom niet uitdrukkelijk zich er tegen zetten; wel sprak zij met grooten nadruk uit, dat de uitwerking der financiële gelijkstelling in de Onderwijswet niet tot gevolg mag hebben, dat het openbaar onderwijs in slechtere konditie komt dan het bijzondere.

In denzelfden gedachtengang liggen nog enkele opmerkingen van minder verre strekking. Er werd op gewezen, dat op het plateland veelal de bijzondere scholen zijn gesticht aan de grens der gemeenten, teneinde aan de kinderen van verschillende gemeenten gelegenheid te geven, ze te bezoeken. Er dient te

worden gezorgd, dat de bevoegdheid der gemeentebesturen om bij onderling overleg den scholenbouw zoodanig te regelen, dat ook de openbare school toegankelijk zij voor kinderen uit verschillende gemeenten, tot een stuk levende praktijk wordt.

Verder werd opgemerkt, dat voor alle scholen niet alleen eenzelfde leeftijd, maar ook eenzelfde datum van toelating moet worden geëischt, ter wering van onedele concurrentie. En eindelijk achtte de commissie, in verband met eischen, door voorstanders van het bijzonder onderwijs reeds thans hier en daar gesteld, het noodig, nadrukkelijk als haar eenstemmig oordeel te kennen te geven, dat bij de onderwijzersexamens Rijkskontrolé niet mag ontbreken, en dat het toezicht op de naleving der wet steeds zal moeten worden geoefend door Rijksambtenaren.

Het verkiezingsprogram, in opdracht van het P.B. uit het materiaal van bovenstaand rapport samengesteld, stelt de Kommissie voor als volgt te doen luiden:

ONDERWIJS-PARAGRAAF VERKIEZINGSPROGRAM.

Wettelijke regeling van het voorbereidend onderwijs, waarbij de gemeenten verplicht worden voor de inrichting van dit onderwijs te zorgen, waar dit verlangd wordt.

Verplicht lager onderwijs gedurende 8 jaren van het 6de tot het 14de jaar.

Verplicht voortgezet onderwijs gedurende 2 jaren voor kinderen, die hun ontwikkeling niet voortzetten aan inrichtingen voor middelbaar of hooger onderwijs of aan vakscholen. Dit voortgezet onderwijs wordt overdag gegeven.

Het voorbereidend, lager en herhalingsonderwijs zij kosteloos.

Wettelijke verplichting van de gemeentebesturen ten opzichte van de lichamelijke verzorging der leerlingen zoowel van openbare als van bijzondere scholen: voeding en kleding, schoolbaden, schoolartsen, gezondheidskolonies, boschscholen.

Wettelijke regeling van het onderwijs aan zwakzinnigen, blinden, doofstommen, slechthoorenden, spraakgebrekkigen, schippers- en kramerskinderen en kinderen, die een strengere schooltucht behoeven.

Aanzienlijke verhooging van de salarissen der onderwijzers. In de wet worden minimumsalarissen vastgesteld; het wettelijk maximumsalaris, bedrage tenminste f 2000.

Gelijke salariering van mannen en vrouwen. Verbetering van de pensioneerig der onderwijzers en onderwijzeressen en van hun weduwen en weezen.

De regeling der schoolzaken, voorzoover die thans bij de wet is opgedragen aan het hoofd der school, worde overgebracht naar het personeel. Dit maakt uit zijn midden een voordracht op, waaruit de gemeenteraad benoemt het lid van het personeel, dat wordt belast met de leiding en de vertegenwoordiging der school.

Grondige verbetering der opleiding tot onderwijzer. De speciale opleiding geschiedt gedurende 4 jaren aan kweekscholen. Voor toelating tot de kweekschool is vereischt eindexamen H. B. S. 5-jarigen cursus of daarmee gelijk gesteld Staatsexamen. De opleiding geschiedt kosteloos.

Verbetering en democratisering van het schooltoezicht. Uitbreiding zijner bevoegdheid. Instelling van een ministerie van onderwijs.

Ten einde de deugdelijkheid van het bijzonder lager onderwijs te waarborgen, dienen aan dit onderwijs minstens de eischen gesteld te worden, bedoeld in Artikel XII van het Ontwerp van Wet tot wijziging en aanvulling van de Wet tot regeling van het Lager Onderwijs, der Staatskommissie voor het Onderwijs, ingesteld bij Kon. Besluit van 31 Dec. 1913.

Druk „Vooruitgang” -:- Amsterdam
Keizersgracht 378 - Telefoon 4380